

**West-Friese
Archeologische
Rapporten 137**

Tussen Zwaagdijk en Kromme Leek

Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek op het perceel
Zwaagdijk 196 in Zwaagdijk-Oost, gemeente Medemblik

D.M. Duijn
Met bijdragen van:
W. Stellingwerf & C.P. Schrickx

West-Friese Archeologische Rapporten 137

Tussen Zwaagdijk en Kromme Leek

**Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek op het perceel
Zwaagdijk 196 in Zwaagdijk-Oost, gemeente Medemblik**

D.M. Duijn

Met bijdragen van: W. Stellingwerf & C.P. Schrickx

Hoorn 2019

Colofon

West-Friese Archeologische Rapporten 137

Titel	Tussen Zwaagdijk en Kromme Leek. Archeologisch en bouw-historisch onderzoek op het perceel Zwaagdijk 196 in Zwaagdijk-Oost, gemeente Medemblik.
Uitvoerder	Archeologie West-Friesland
Auteur	D.M. Duijn (archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Bijdragen	Keramik en metaal: W. Stellingwerf (archeoloog, Archeologie West-Friesland) Historie: C.P. Schrickx (senior-archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Redactie	M.H. Bartels (senior-archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Veldwerk	S. Gerritsen (senior-archeoloog, Archeologie West-Friesland) D.M. Duijn F.C. Schinning (archeoloog, Archeologie West-Friesland) M. Kossen (archeoloog, Archeologie West-Friesland) E. van Paridon (veldmedewerker, Archeologie West-Friesland) A. Weel (metaaldetectie, Archeologie West-Friesland) J.M.L. Kivit (stagiair Saxion Hogeschool, Deventer) F. Ansems (stagiair Saxion Hogeschool, Deventer)
Determinatie	Aardewerk: W. Stellingwerf Dierlijk bot: J. van Leeuwen (archeoloog, Archeologie West-Friesland) Metaal: W. Stellingwerf Munten: F. Postma (vrijwillig medewerker Archeologie West-Friesland) Hout: D.M. Duijn Overig: W. Stellingwerf
Botanisch onderzoek	A.L. de Sitter-Homans (vrijwillig botanisch specialist)
Fotografie objecten	F.C. Schinning
Bewerking afbeeldingen	W. Stellingwerf
GIS/kaartmateriaal	D.M. Duijn
Opmaak	F.C. Schinning

© Archeologie West-Friesland 2019

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteur.

De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

Administratieve gegevens

Project/locatie	Zwaagdijk 196, Zwaagdijk-Oost, Gemeente Medemblik
Projectnummer	444
Landelijk registratienummer	4030165100
Centrale coördinaten	x: 137.384 y: 523.925
Datum rapportage	4 september 2019
Datum veldonderzoek	23 tot en met 30 januari 2017
Bevoegde overheid	Gemeente Medemblik
Archeologisch deskundige	C.M. Soonius
Beheer en plaats projectdocumentatie	Depot Provincie Noord-Holland, Castricum
Opdrachtgever	Mevr. L. Meester-Wiering
Opdrachtnemer	Archeologie West-Friesland
Monument-, vondst- en Archisnummers	N.v.t.
Status	Goedgekeurd door het Bevoegd Gezag

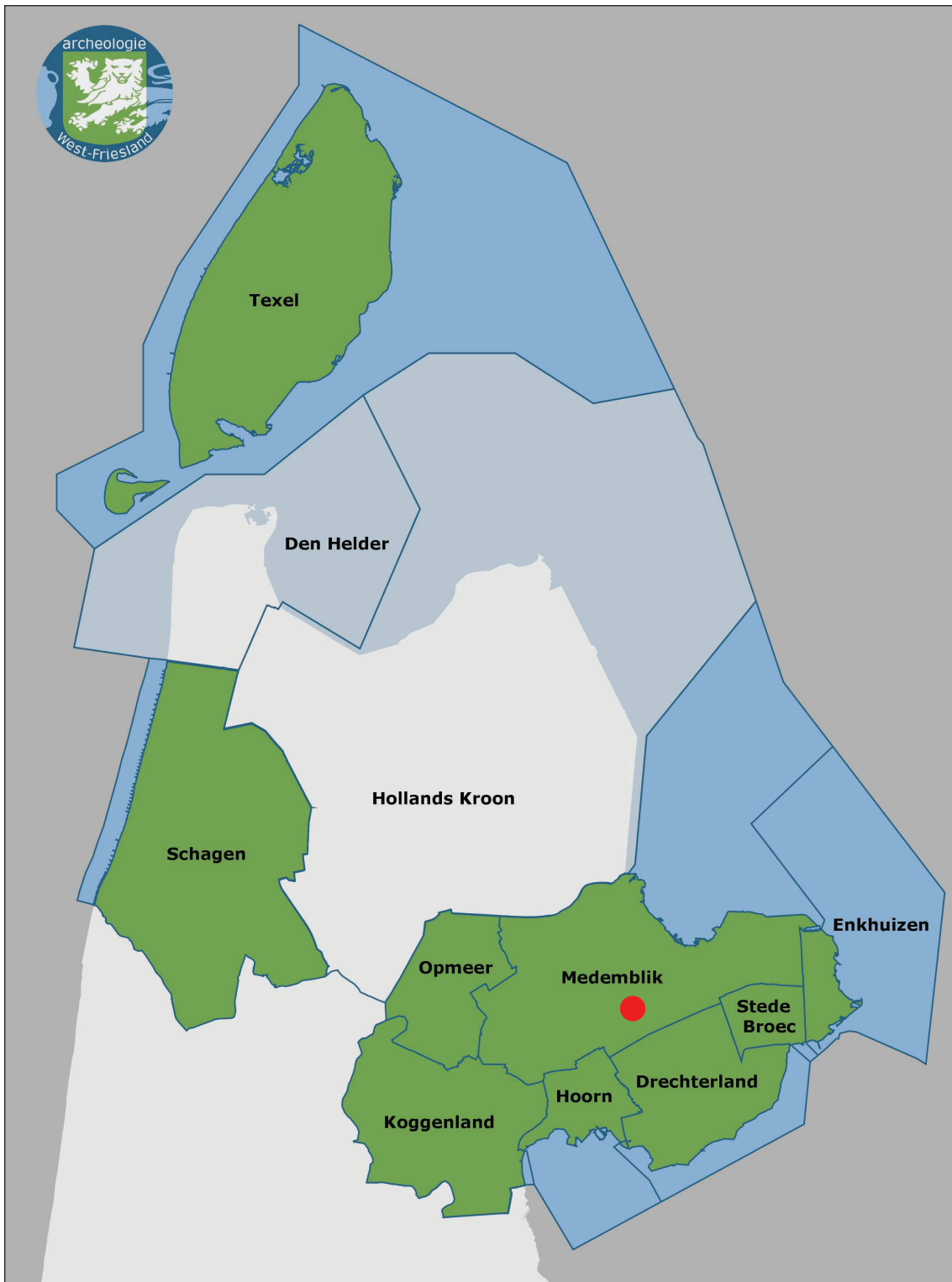
Inhoudsopgave

1. Inleiding	9	
2. De onderzoekslocatie	11	
2.1 Landschapsvorming	11	
2.2 Geschiedenis van Zwaagdijk (C.P. Schrickx)	13	
2.2.1 Een waterkerende dijk	13	
2.2.2 Onder bestuur van Hoorn	13	
2.2.3 De 17 ^{de} en 18 ^{de} eeuw	15	
2.3 Historische gegevens plangebied	16	
3. Doel en methode van het onderzoek	20	
3.1 Onderzoeksopdracht	20	
3.2 Methode	21	
4. Bouwhistorisch onderzoek	23	
4.1 Oude foto's	23	
4.2 Bouwvergunningen	25	
4.3 Exterieur	27	
4.4 Indeling en interieur	31	
4.5 Het vierkant	35	
4.6 Deelconclusie	46	
5. Resultaten archeologisch onderzoek	48	
5.1 Sporen uit de 12 ^{de} en 13 ^{de} eeuw	48	
5.2 Sporen uit de 14 ^{de} t/m 17 ^{de} eeuw	51	
5.3 Sporen van de stolpboerderij	65	
5.4 Metaalvondsten Nieuwe Tijd (W. Stellingwerf)	86	
6. Beantwoording onderzoeksvragen	91	
7. Synthese	94	
7.1 Sporen uit de 12 ^{de} t/m de 17 ^{de} eeuw	94	
7.2 De stolpboerderij	95	
8. Literatuur	101	
Kaartbijlagen		
Bijlage 1	12 ^{de} - 13 ^{de} eeuw	103
Bijlage 2	14 ^{de} t/m 16 ^{de} eeuw (vlak 2)	105
Bijlage 3	14 ^{de} t/m 16 ^{de} eeuw (vlak 1)	107
Bijlage 4	Stolpboerderij: 17 ^{de} /18 ^{de} eeuw	109
Bijlage 5	Stolpboerderij: 1825-1900	111
Bijlage 6	Stolpboerderij: 1900-1950	113
Bijlage 7	Profielen	115

Determinatielijsten en specialistisch onderzoek

Digitaal op www.archeologiewestfriesland.nl

Bijlage 8	Bouwhistorisch onderzoek en bureauonderzoek (BAAC)
Bijlage 9	Bouwkundige beschrijving (Bouwhistorische Commissie Westfries Genootschap)
Bijlage 10	Dendrochronologisch onderzoek (S. van Daalen)
Bijlage 11	Botanisch onderzoek (A.L. de Sitter-Homans)
Bijlage 12	Determinatielijsten

Afb. 1a. De onderzoekslocatie binnen de gemeente Medemblik in West-Friesland (rode stip). Op de kaart is het gemeentelijk samenwerkingsverband Archeologie West-Friesland weergegeven.

1. Inleiding

Van 23 tot en met 30 januari 2017 (zes dagen) is in opdracht van mevrouw L. Meester-Wiering door Archeologie West-Friesland een opgraving uitgevoerd op het perceel Zwaagdijk 196 in Zwaagdijk-Oost, gemeente Medemblik (afb. 1). Op het perceel stond een stolpboerderij met een oppervlakte van circa 270 m² (afb. 2). Deze boerderij is gesloopt om plaats te maken voor een nieuwe stolpboerderij op ongeveer dezelfde locatie en met een iets kleiner formaat.

De eindverantwoordelijkheid voor de opgraving was in handen van senior KNA-archeoloog drs. Michiel Bartels. De projectleider tijdens het veldwerk was senior-archeoloog Sander Gerritsen. Het vaste veldteam bestond hiernaast uit archeoloog Dieuwertje Duijn, veldmedewerker Etienne van Paridon en veldmedewerker Aad Weel (metaaldetectie). Zij werden zo nu en dan ondersteund door archeoloog Fleur Schinning, archeoloog Marlijn Kossen, senior-archeoloog Bart ter Steege en stagiairs Fien Kivit en Famke Ansems. Het onderzoek is uitgewerkt door Dieuwertje Duijn.

Afb. 1b. De locatie van het plangebied op een luchtfoto (rode cirkel, bron: Google Maps).

De nieuwbouw bedroeg een oppervlakte groter dan 100 m² en werd niet archeologievriendelijk uitgevoerd. Daarom is d.d. 27-8-2014 door Archeologie West-Friesland een archeologische quickscan opgesteld.¹ Hierin is op basis van bekende archeologische waarden en historische gegevens een archeologische verwachting voor het plangebied geformuleerd. In 2015 en 2016 is bouwhistorisch onderzoek gedaan naar de boerderij door Archeologie West-Friesland en BAAC bv. Voor de uitvoering van de archeologische opgraving is d.d. 10-8-2016 een Programma van Eisen (PvE) opgesteld. Het archeologisch onderzoek is conform dit PvE uitgevoerd.

---

1 Duijn & Bartels 2014.

In dit rapport worden de resultaten van het archeologisch en bouwhistorisch onderzoek op het perceel Zwaagdijk 196 in Zwaagdijk-Oost weergegeven. De rapportage bestaat uit twee delen. In het eerste deel worden de historische gegevens met betrekking tot het onderzoeksterrein en de directe omgeving uiteengezet. Hierin zijn tevens de resultaten van het bouwhistorisch onderzoek opgenomen. In het tweede deel worden de aangetroffen archeologische sporen en het verzamelde vondstmateriaal geanalyseerd.

Afb. 2. De afgebroken stolpboerderij Zwaagdijk 196.

De rapportage volgt de eisen die daaraan worden gesteld in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.3, en het Kwaliteitshandboek Archeologie Hoorn, versie 2016.

2. De onderzoekslocatie

2.1 Landschapsvorming

Het plangebied bevindt zich in het West-Friese zeeleengebied. Aan het einde van de laatste ijstijd lag geheel West-Friesland in een schaars begroeid landschap, waar in de loop van die ijstijd zand was afgezet. Geologisch gezien behoort deze zandafzetting tot de Formatie van Twente (Laagpakket van Wierden: dekzand).² De top van deze pleistocene afzetting bevindt zich tussen de 16 en 14 m –NAP. Na afloop van de ijstijd steeg de temperatuur en smolten de landijsmassa's waardoor de zeespiegel steeg. Hierdoor steeg ook de grondwaterspiegel en vormde zich veen (het Basisveen) op het dekzand. Dit Basisveen werd uiteindelijk afgedekt door wad- en kwelderafzettingen.

Tot circa 3.800 v. Chr. was West-Friesland vrij toegankelijk voor de zee. De toenmalige kust bestond voornamelijk uit zandige wadplaten waartussen een groot aantal west-oost georiënteerde geulen lag. Meer landinwaarts gingen de zandige platen over in lagunes waarin klei werd afgezet. Een groot deel van West-Friesland lag in dit lagunaire gebied.³ De sedimenten die in deze periode zijn afgezet, worden gerekend tot de oudste afzettingen van de Beemster Afzettingen (voorheen Calais II en III, tegenwoordig: Laagpakket van Wormer). Rond 3.800 v. Chr. ontstonden aan de kust van Noord-Holland op de zandige wadplaten strandwallen die de kust langzaam afsloten. De zee kon vanaf deze periode alleen nog via enkele zeegaten in het achterland doordringen. Via het zeegat van Bergen drongen getijdengeulen West-Friesland binnen. Buiten de invloedssfeer van deze geulen vond geen sedimentatie plaats en vormde zich veen. Binnen de invloedssfeer van deze getijdengeulen vond afzetting van zand en klei plaats. Het grovere, zandigere materiaal sedimenteerde in en direct naast de geul. Het lichtere en kleiiger materiaal werd bij overstromingen verder van de geul afgezet.

Tussen 3800 en 1500 voor Chr. verlegden de getijdengeulen enkele malen hun loop, waardoor de ondergrond van West-Friesland een zeer ingewikkelde opbouw heeft. Deze opbouw, en de geologische geschiedenis, is door De Mulder en Bosch ontrafeld en systematisch beschreven.⁴ Rond 2200 voor Chr. was in West-Friesland West nog slechts één grote west-oost georiënteerde geul aanwezig. Ter hoogte van Aartswoud splitste deze geul zich in een noordelijke en een zuidelijke tak (afb. 3).⁵ Het plangebied ligt in het laaggelegen gebied tussen beide geulen in. De noordelijke tak (richting Medemblik) verlandde vermoedelijk al rond 2100 jaar voor Chr., waardoor de zuidelijke tak (richting Zwaag en Wijdenes) de hoofdgeul werd. De afzettingen die in deze periode zijn afgezet, worden door De Mulder & Bosch gerekend tot het Hauwertcomplex laag C (voorheen Afzettingen van Calais IVb; tegenwoordig Laagpakket van Wormer). Ook in deze periode vond buiten de actieve geulen veenvorming plaats.

Rond 1500 voor Chr. sloot het zeegat van Bergen en werden de geulsystemen in West-Friesland minder actief. Aanvankelijk werd nog een pakket klei afgezet, maar onder invloed van de verslechterde afwatering begon zich in grote delen van West-Friesland veen te vormen. De afzettingen uit deze periode worden door De Mulder & Bosch gerekend tot het Hauwertcomplex laag D (voorheen Afzettingen van Duinkerke 0; tegenwoordig Laagpakket van Walcheren).

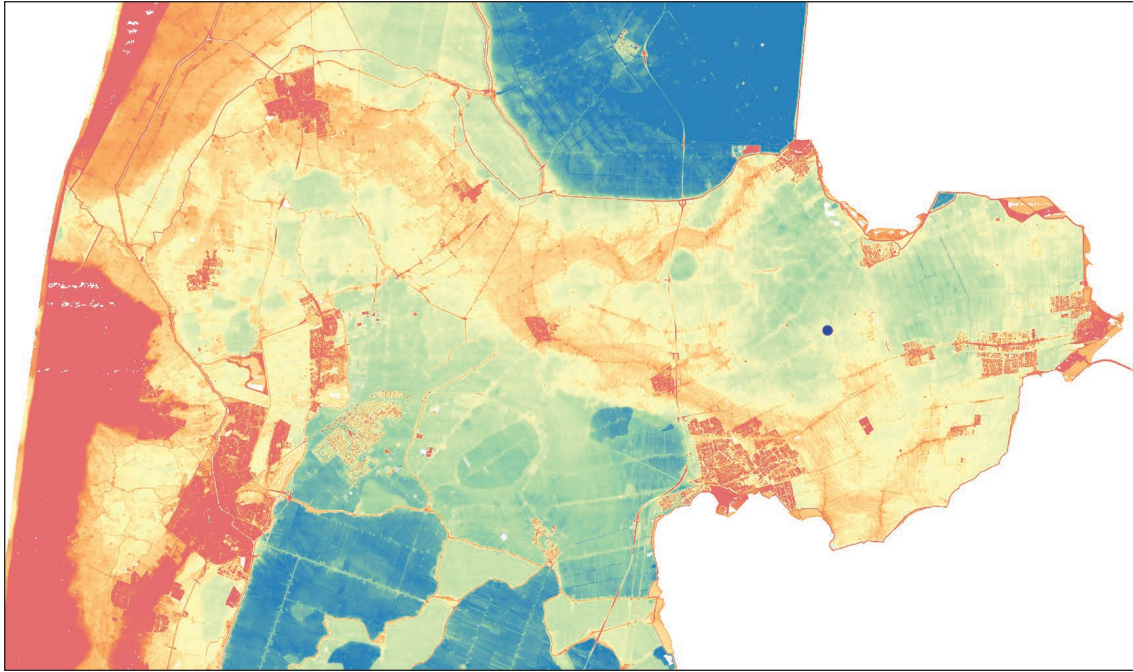
---

2 Hoewel Nitg-TNO in 2000 (Weerts e.a., 2000; De Mulder e.a., 2003) een nieuwe lithostratigrafische indeling heeft ingevoerd, wordt in dit stuk ook de oude chronostratigrafische indeling, gebruikt door De Mulder & Bosch, weergegeven. Het Laagpakket van Wormer komt overeen met de Afzettingen van Calais, het Laagpakket van Walcheren met de Afzettingen van Duinkerken en het Hollandveen Laagpakket met het Hollandveen.

3 De Mulder & Bosch, 1982.

4 De Mulder & Bosch, 1982.

5 De Mulder & Bosch, 1982.

Afb. 3. Op het Actueel Hoogtebestand Nederland is de grote kreekrug in de ondergrond van West-Friesland goed te zien. De onderzoekslocatie is aangegeven met de blauwe stip.

Na het droogvallen van de geulen vond, als gevolg van differentiële inklinking van de verschillende afzettingen een omkering (inversie) van het reliëf plaats. De aanvankelijk laaggelegen geulbeddingen en oevers zakten minder in dan de aanvankelijk hooggelegen kwelders/komgebieden. Hierdoor kwamen de voormalige geulen als ruggen in het landschap te liggen. Op basis van hoogtegegevens van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) is deze reliëfinversie nog goed herkenbaar.

Buiten de actieve geulen had vanaf circa 3.800 v. Chr. in heel West-Friesland continu veenvorming plaatsgevonden, waardoor grote veenkussens waren ontstaan. Op het moment dat de laatste actieve geulen verlandden, verdwenen ook deze onder een dik pakket veen. Op en rond de veenkussens waren alleen nog kleine veenstroompjes actief. Deze voerden het water uit de veenkussens af naar lager gelegen delen.

In de Middeleeuwen was West-Friesland bedekt met een dik veenpakket. Rond het begin van de Late Middeleeuwen (ongeveer 1000 jaar n. Chr.) nam de invloed van de zee weer toe en ontstonden opnieuw gaten in de kustlijn van het noordelijke deel van Noord-Holland. Door onder andere de natuurlijke afwatering van het West-Friese veenpakket ontstonden er gunstige condities voor ontginning. De eerste ontginningen in West-Friesland dateren uit de 8ste eeuw en vonden plaats rond Medemblik (Meer van Wervershoof). Van de 10de tot en met de 12de eeuw werd het overige deel van West-Friesland ontgonnen. Het gebied werd geschikt gemaakt voor bewoning en landbouw door op systematische wijze sloten door het veen heen te graven, waardoor het veen ontwaterde. Door de ontwatering oxideerde het veen en klonk het veenpakket in, met een geleidelijke daling van het maaiveld als gevolg. Het land werd hierdoor kwetsbaar voor inbreuken van de zee en overstromingen. De bewoners van West-Friesland probeerden dit gevaar te verkleinen door dijken aan te leggen. Deze verschillende losse dijken werden met elkaar verbonden, waardoor West-Friesland vanaf ca. 1250 werd beschermd door één dijk: de Westfriese Omringdijk. Deze dijk is in de eeuwen hierna nog diverse malen doorgebroken, waardoor land afsloeg en klei en zand werd afgezet.

2.2 Geschiedenis van Zwaagdijk

2.2.1 Een waterkerende dijk

Een opvallende landschappelijke structuur in oostelijk West-Friesland is de Zwaagdijk, die het gebied van noord naar zuid in twee delen verdeelt. Deze binnenwaterkerende dijk doorsnijdt het ontginningspatroon zoals dat in de 11de en 12de eeuw tot stand is gekomen. Aannemelijk is dat in eerste instantie is ontgonnen door sloten naar de veenrivier Kromme Leek te graven en dat de dijk vervolgens is aangelegd ter bescherming van het gebied ten zuidoosten van deze rivier. Kennelijk leverde de Kromme Leek wateroverlast op. De afwatering van het gebied ten oosten van de rivier moet na de aanleg van de dijk zijn veranderd: al het water werd richting het oosten geleid. Het slotenpatroon tussen de Kromme Leek en Zwaagdijk is gelijk aan het slotenpatroon ten zuiden van de Zwaagdijk. Dit wijst erop dat de dijk in een reeds ontgonnen gebied is aangelegd.

De Zwaagdijk vormde niet alleen een binnenwaterkerende dijk, maar was tevens de bestuurlijke scheiding tussen het ambacht Drechterland zuidoostelijk van de dijk en het ambacht Vier Noorder Koggen noordwestelijk van de dijk. De indeling in ambachten bestond zeker al in de 13de eeuw en we mogen aannemen dat de dijk er toen ook al was.

Aan de dijk was in die tijd geen bewoning. Zwaagdijk was geen dorp met eigen bannegrenzen. De dijk vormde de bannegrens van diverse aanliggende dorpen en de percelen aan weerszijden van de dijk behoorden dan ook tot diverse dorpen. Een van deze dorpen was Hauwert, dat in de oudste bronnen Oudeboxwoud werd genoemd. Zwaagdijk 196 ligt binnen de banne van dit dorp.

Over de vroegste geschiedenis van Hauwert weten we weinig. Mogelijk bevond de oudste bewoning zich niet langs de huidige dorpsstraat, maar meer noordelijk. Van diverse dorpen in West-Friesland is bekend dat de bewoning in de 12de of 13de eeuw is opgeschoven. Interessant in dit verband is dat op een locatie aan de Oude Gouw, vlak buiten de bannegrens van het dorp zoals we die uit de 17de eeuw kennen (zie onder), de resten van een verdwenen dorp zijn opgegraven. Op basis van de grote hoeveelheid vondsten worden de resten gedateerd omstreeks 1160-1210.⁶

In de late Middeleeuwen ontstonden aan de Zwaagdijk diverse kleine buurtschappen. In een aan Zwaag toegekend stadsrecht in 1406 blijkt dat er toen vier huizen aan de Zwaagdijk binnen de bannegrenzen van het dorp stonden.⁷ Eind 15de eeuw stond het groepje huizen aan de Zwaagdijk bekend onder de naam Zevenhuizen.⁸ Deze naam bleef voor het buurtschap onder Zwaag voortbestaan, ook al nam het aantal huizen toe. Mogelijk begonnen ook op andere locaties aan de Zwaagdijk in de 15de eeuw de eerste huisplaatsen.

2.2.2 Onder bestuur van Hoorn

Een beeld van de bewoning langs de dijk krijgen we pas voor het eerst op de 17de-eeuwse kaarten. Op de kaart van Dou uit circa 1651-1654 zien we – naast het buurtschap Zevenhuis – aan beide kanten van de dijk verspreid huizen getekend. Perceel Zwaagdijk 196 viel binnen de banne van Hauwert (afb. 4). Dit dorp (voorheen Oudeboxwoude genoemd) kreeg samen met Wognum, Wadway en Nibbixwoud (Nuweboxwoude) in 1414, net als veel andere plaatsen in West-Friesland, stadsrechten van de graaf van Holland.⁹ Gezamenlijk werden ze de 'stede

6 Verhoeven 1998, 143.

7 Schrickx 2010, 38.

8 Ibidem

9 NA 3.01.01 660. Pols I, nr. XV. Cox 2005.

Wognum' genoemd. De verlening van stadsrechten was voor de graaf een manier om aan inkomsten te komen want voor de rechten moest fors worden betaald. Op deze wijze werden dorpen tot stad verheven, ook al hadden die in het geheel geen stedelijke allure. De Stede Wognum verkreeg met de stadsrechten een eigen stedelijke baljuw en een schepenbank.¹⁰

Afb. 4. De banne van Hauwaert (rode stippellijn) op de kaart van Dou uit 1651-1654.

Lang hebben de dorpen niet van deze stedelijke vrijheid genoten, want in 1426 werden de rechten alweer ontnomen.¹¹ Wognum had ten tijde van de Hoekse en Kabeljauwse twisten de kant van gravin Jacoba van Beieren gekozen, maar zij delfde het onderspit in de strijd om het graafschap Holland. Filips van Bourgondië, de overwinnaar in het conflict, ontnam de Stede Wognum de stadsrechten en voegde de plaatsen voorlopig onder Hoorn, de stad die wel tijdig zijn kant had gekozen. De maatregel uit 1426 was een voorlopige regeling. De voormalige stede Wognum behield het schoutambt, maar de vredemakers (schepenen) werden door Hoorn benoemd waardoor de schout niet veel macht had.¹² Op verzoek van Hoorn werden Wognum, Nibbixwoud, Hauwaert en Wadway in 1436 onder het poortrecht van Hoorn verenigd.¹³ De schout van Hoorn was daarmee tevens de schout van deze dorpen. Het stadsbestuur moest in 1436 diep in de buidel tasten om de vier dorpen onder het stadsrecht te voegen.¹⁴ Aan deze vereniging met Hoorn kwam pas in 1795 een einde. In 1812 vormden Nibbixwoud, Hauwaert, Midwoud en Oostwoud een nieuwe gemeente Nibbixwoud.

10 De Bruin 2007, 44.

11 Van Mieris 1753, IV 869. De Goede 1940, 150-151.

12 De Bruin 2007, 44.

13 WFA 1433 1. Memorialen van het Hof van Holland 1982, 209-211.

14 Memorialen van het Hof van Holland 1982, 211.

Uit de periode nadat Hauwert onder Hoorn was gevoegd, dateren verder diverse bronnen die betrekking hebben op Wognum en die via het Oud Archief van Hoorn zijn overgeleverd. Een van deze is het schotboek dat rond 1436 is aangelegd ten behoeve van de schotbelasting.¹⁵ Hauwert komt hierin voor met ongeveer 45 schotplichtigen (meerderjarige personen moesten schotbelasting betalen). Uitgaande van 1,5 schotplichtigen per huis levert dit een aantal van 30 huizen op.¹⁶

In de bekende Enquete van 1494 en Informatie van 1514, beide opgesteld op last van de Staten om de draagkracht van de steden en dorpen te bepalen, wordt het aantal huizen van Hauwert genoemd. Een probleem bij de interpretatie is dat de afgevaardigden van de steden en dorpen sterk de neiging hadden de economische en financiële situatie veel minder rooskleurig weer te geven dan die daadwerkelijk was. Volgens de opgaaf van 1494 telde Hauwert (Oudebucxwoude) 24 huizen en zouden dit er in 1477 30 zijn geweest.¹⁷ Interessant is de omschrijving van de voornaamste inkomstenbron van de inwoners. Volgens de opstellers hielden zij zich bezig "met een weinich lantelinge¹⁸, niet met paerden, mer mit aerde die zij mitter handt uyter graften schieten op die kanten van heuren weyen, als voorscreven is, zonder andere neringe te hebben, ende dat dat derde deel van hun volcke wel om godtswille gaen." Volgens de opgaaf van 1514 telde Hauwert rond 1500 29 huizen en was dit in 1514 toegenomen tot 32 huizen, inclusief de pastoorswoning. De omschrijving van de activiteiten is nu uitgebreider. De inwoners zouden vooral koeien houden en aan dijkbouw/onderhoud doen, en sommigen waren actief in de haringvaart of de koopvaart.

2.2.3 De 17de en 18de eeuw

Duidelijk is dat we in de 15de en 16de eeuw met een klein dorp te maken hebben. Een eeuw later was het aantal huizen meer dan verdubbeld. In 1632 telde Hauwert namelijk 81 huizen.¹⁹ Dit aantal komt ongeveer overeen met het aantal huizen dat op de kaart van Dou uit 1651-1654 staat getekend. In deze tijd woonde Claes Baerntsz (1574-1651) in het dorp, bekend van de kroniek *Memoriën ofte kort verhael der gedenckwaardigste gheschiedenissen van Westvrieslant*. De meeste gegevens hierin nam hij over uit andere kronieken, zoals de kroniek van Hoorn van de hand van Velius. Toch is de kroniek interessant omdat hij hierin ook plaatselijke gebeurtenissen vermeldt.²⁰ Hij verhaalt bijvoorbeeld over de aanleg van het kerkenpad vanaf de Zwaagdijk naar de kerk in 1589.²¹ Indirect mogen we hieruit afleiden dat er in deze tijd bewoning aan de Zwaagdijk was.²²

In de verponding van 1731 worden onder Hauwert 51 huizen en een korenmolens²³ aan het dorpslint en acht huizen aan de Zwaagdijk genoemd (totaal 59). Onder de huizen aan het lint bevinden zich een Rooms preekhuis (schuilkerk), een pastorie waar de predikant woonde, en een huis van de schoolmeester annex kosterij. Opvallend is dat in tien gevallen sprake is van een huisje, waarvan één onbewoond en een ander als vervallen wordt beschreven. Het aantal huizen is dus duidelijk sinds de 17de eeuw afgenomen.

Het aantal huizen aan de Zwaagdijk komt (ongeveer) overeen met het aantal huizen op de

---

15 Collectie WFA.

16 Schrickx 2010, 32.

17 Fruin 1876, 9.

18 Lantelinge = landneringe = landbouw.

19 Tirion 1750, 469.

20 Krijnen 2010.

21 Antes 2013.

22 De kohieren van de 10de penning zijn voor deze historische achtergrond niet geraadpleegd.

23 Claes Baerntsz vermeldt dat deze molen in 1599 is gebouwd.

Nieuwe Kaart van de Vier Noorder Koggen uit 1732 (afb. 5). Achtereenvolgens worden in de verponding van 1731 genoemd: een huis van Claes Teunisz Knegtjes (23 g), een huis van Cornelis Jansz Ets (23 g), een vervallen huisje van Jantje Jans arme weduwe (5 g)²⁴, een huis van Aris Jansz Horn (16 g), een huis van Luijtjen Heddesz Bakker (20 g), een huis van Jan Jacobsz Ettes (22 g), een huis van Marij Herks weduwe (21 g) en een huis van Sijmon Teunisz (21 g). Onzeker is welke naam we aan Zwaagdijk 196 moeten koppelen. Indien de huizen van west naar oost worden opgesomd, is het mogelijk dat Jan Jacobsz Ettes hier woonde en dat de familie Ettes dus al in deze tijd de boerderij in bezit had.

Afb. 5. Hauwert op de Nieuwe Kaart van de Vier Noorder Koggen uit 1732.

2.3 Historische gegevens plangebied

De oudste nauwkeurige kaart voor het gebied is de kaart van landmeter Johannes Dou uit 1651-1654 (afb. 6). Langs de Zwaagdijk zijn diverse huizen getekend en ook ter plaatse van het plangebied is een gebouw getekend. Alle huizen, zowel gewone woonhuizen als stolpboerderijen, zijn op de kaart op dezelfde manier getekend, waardoor geen uitspraken gedaan kunnen worden over het type gebouw dat in het midden van de 17de eeuw op het perceel stond.

De eerstvolgende nauwkeurige kaart is de eerste kadastrale kaart uit 1826 (afb. 7). Op de locatie van de in 2017 afgebroken stolpboerderij is op de kaart een stolpboerderij getekend.

²⁴ Mogelijk is dit de Jantje, weduwe op de Zwaagdijk, over wie een passage in de kerknoutulen staat. Zij was lange tijd uitgesloten van het Avondmaal vanwege incest ('daad van bloedschande'). Krijnen 2012.

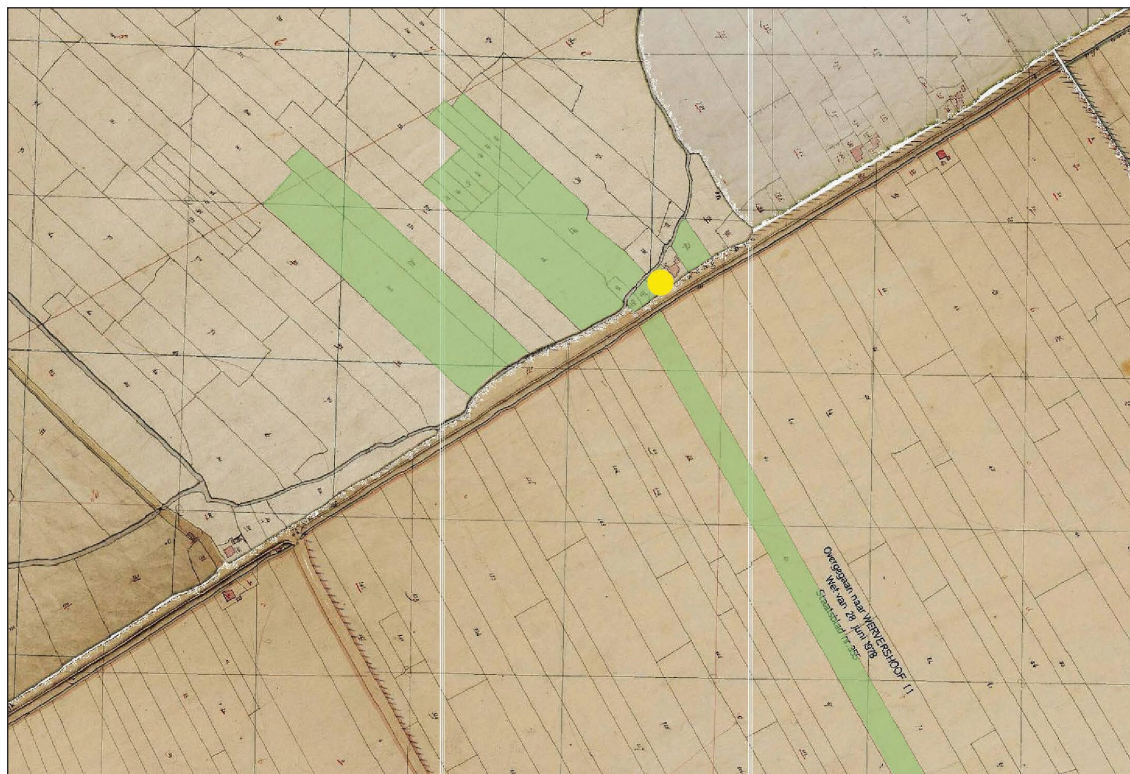
Afb. 6. De locatie van het plangebied (rode cirkel) op de kaart van Dou uit 1651-1654.

Afb. 7. De locatie van het plangebied (rode cirkel) op de eerste kadastrale kaart uit 1823.

Deze stomp heeft dezelfde vorm en omvang als de afgebroken stomp, op basis waarvan kan worden gesteld dat de stomp in ieder geval vóór 1826 is gebouwd.

Vanaf 1832 zijn de wijzigingen in de bebouwing op het perceel te volgen in het archief van het kadaster. Ook de eigenaren van het perceel kunnen op deze manier worden achterhaald. Via de burgerlijke stand is meer te achterhalen over de eigenaren. Tevens zijn gegevens verzameld over de familie Wiering door het Westfries Genootschap. Deze familie woont naar verluidt al vanaf 1760 aan de Zwaagdijk.²⁵

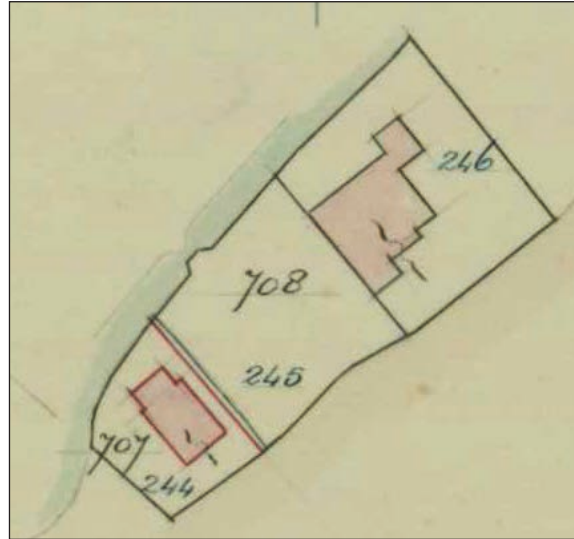
Afb. 8. In groen de percelen die eigendom waren van de eigenaar van de stolpboerderij (aangegeven met gele stip).

De stolpboerderij Zwaagdijk 196 was in 1832 eigendom van de Maartje Appel, de weduwe van Jan Ettes (overleden in 1825). Zij bezat tevens diverse percelen weiland en kleine percelen bouwland, evenals twee boomgaarden en een tuin langs de Zwaagdijk (afb. 8). Na het overlijden van Maartje in 1846 kwam de boerderij met landerijen in bezit van hun dochter Maartje Ettes. Zij was in 1831 getrouwd met Pieter Wiering, die ruim tien jaar later (in 1842) echter al overleed. Maartje Ettes stierf op 83-jarige leeftijd in 1883, waarna de boerderij overging naar de enige zoon van het echtpaar: Jan Pieterszoon Wiering, bijgenaamd Grote Jan. Hij was in 1856 getrouwd met Trijntje Groot uit Hoogwoud. Als zij overlijdt, trouwt hij met Trijntje Rood uit Andijk. Ook zij overlijdt, waarna Jan voor de derde keer trouwt met Neeltje Peereboom uit Westwoud. Een zoon uit het eerste huwelijk, Arie Wiering, nam de boerderij over na het overlijden van zijn vader in 1910. Arie was in 1887 getrouwd met Maria Zwemmer uit Wognum. In het kadaster wordt bij dienstjaar 1925 melding gemaakt van een 'stichting'. Het is onduidelijk wat op dat moment is bijgebouwd, omdat een hulpkaart ontbreekt. Vermoedelijk gaat het om een schuur.

25 Verslag Zwaagdijk 196 door de Bouwhistorische Commissie Westfries Genootschap, gebaseerd op een krantenartikel van 3 mei 2002 in het Noord-Hollands Dagblad. De bron voor deze informatie is onduidelijk.

Na het overlijden van Arie in 1937 nam zoon Johannes Wiering de boerderij over. Hij trouwde in 1913 met Theodora Vlaar uit Wervershoof, het echtpaar kreeg geen kinderen. Johannes liet de boerderij in 1939 verbouwen²⁶ en gaf de boerderij bovendien de naam 'Ons thuis'.²⁷ In 1954 is het perceel van de stolp samengevoegd met het naastgelegen perceel (afb. 9). Het echtpaar verkoopt de boerderij in dienstjaar 1959 aan Joris Wiering, een zoon van de broer van Johannes. Hij heeft hier gewoond tot zijn overlijden in 2003. Zijn tweede vrouw Roos Wiering-Dorrestein bewoonde de boerderij tot de afbraak in 2017.

Afb. 9. Een hulpkkaart van het kadaster uit 1954.

²⁶ In het kadaster is bij dienstjaar 1940 sprake van een inwendige verbouwing. Zie ook paragraaf 4.2.
²⁷ Krantenartikel van 3 mei 2002 in het Noord-Hollands Dagblad.

3. Doel en methode van het onderzoek

3.1 Onderzoeksoopdracht

In het Programma van Eisen is een aantal onderzoeksvragen geformuleerd die als leidraad bij het archeologisch onderzoek en de uitwerking daarvan hebben gefungeerd. Dit rapport tracht antwoord op deze onderzoeksvragen te geven. Hieronder worden de vragen weergegeven.

1. Prehistorie

1.1 Zijn sporen uit de Bronstijd aanwezig binnen het plangebied? Zo ja, uit welke periode dateren de sporen?

1.2 Is sprake van een nederzetting op deze locatie of heeft het gebied een andere functie gehad, bijvoorbeeld als akkerland of weidegrond?

2. Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd (tot bouw stolpboerderij)

2.1 Zijn sporen aanwezig die dateren van vóór de eerste bebouwing op het perceel? Zo ja, hoe oud zijn deze sporen en wat is de functie ervan?

2.2 Vanaf wanneer was het perceel bebouwd? Is sprake van continue bebouwing vanaf dit moment tot het heden? Hoeveel opeenvolgende gebouwen kunnen worden onderscheiden?

2.3 Wat was de aard van de bebouwing? Wat was de oriëntatie en indeling van de gebouwen?

2.4 Dateert de terphoging (gedeeltelijk) uit de Late Middeleeuwen? Wat voor materiaal is gebruikt om de terp op te werpen? Is de terp in één keer of in meerdere fasen opgehoogd? Zijn de zijanten van de terp versterkt, bijvoorbeeld met plaggen? Is onder de terp natuurlijk veen aanwezig?

2.5 Wat was de indeling van het erf? Zijn hierbinnen verschuivingen aanwezig? Hoe ziet de percelingsstructuur eruit in deze periode?

2.6 Zijn op basis van het vondstmateriaal uitspraken te doen omtrent de materiele cultuur in de Late Middeleeuwen? In hoeverre is het vondstmateriaal vergelijkbaar met soortgelijk materiaal uit de omgeving?

3. De stolpboerderij

3.1 Wanneer is de stolpboerderij gebouwd?

3.2 Hoe is de boerderij gefundeerd? Waarom is de boerderij op deze manier gefundeerd?

3.3 Hoe zag de oorspronkelijke indeling van de boerderij eruit? Zijn hierin wijzigingen in de loop van de tijd opgetreden? Welke structuren zijn binnen de boerderij aanwezig (bijvoorbeeld waterputten, waterkelders, voorraadkelders)? Kunnen de oorspronkelijke functies van de verschillende ruimtes worden bepaald?

3.4 Wat was de indeling van het erf? Zijn hierbinnen verschuivingen aanwezig? Hoe ziet de percelingsstructuur eruit in deze periode?

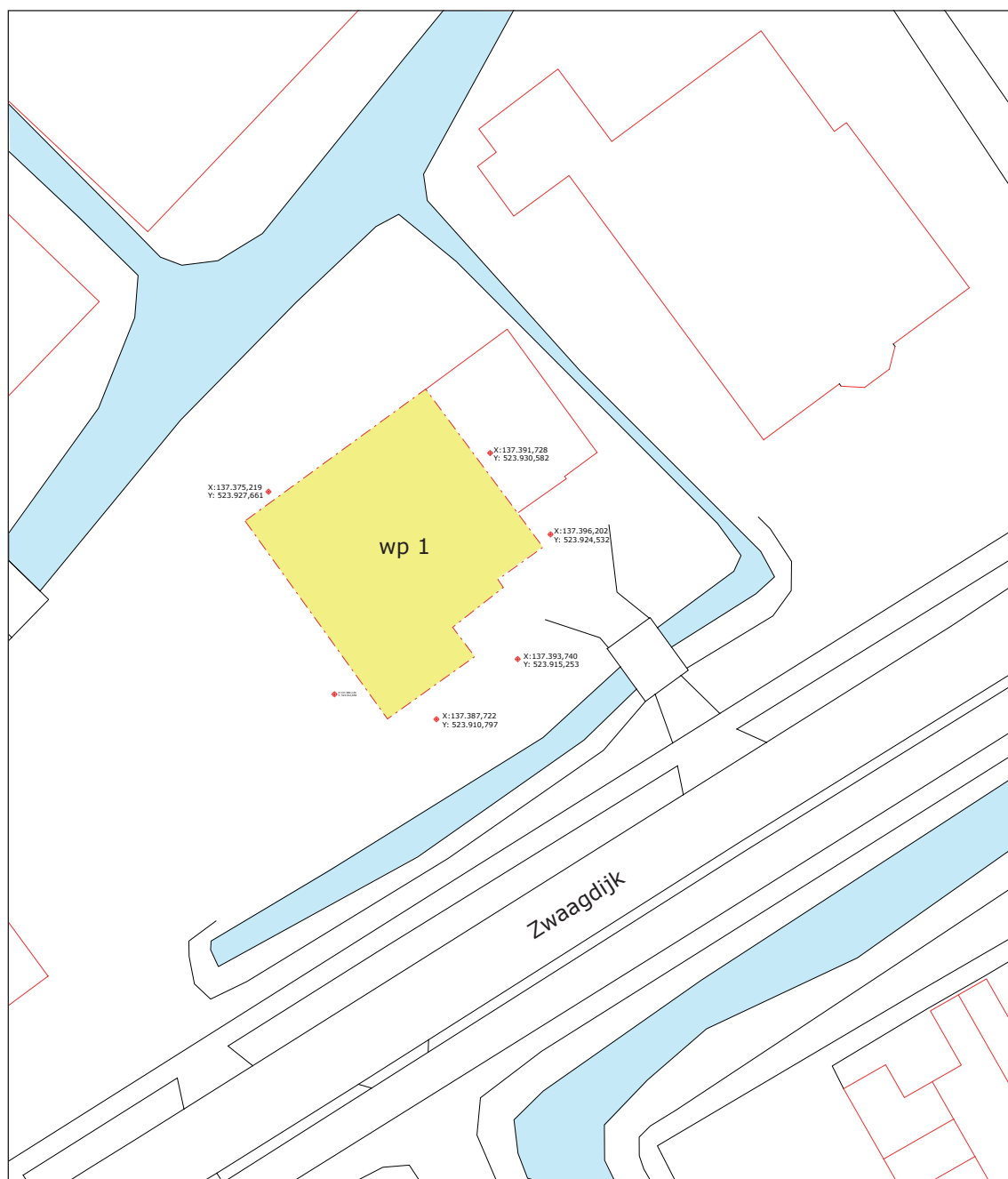
3.5 Zijn vondsten te koppelen aan het interieur (wandtegels, nistegels, hardplaten e.d.)?

3.6 Kan vondstmateriaal aan de bewoners van de boerderij worden gekoppeld en wat zegt dit over die bewoners? Zijn vondsten aanwezig die samenhangen met het boerenbedrijf, bijvoorbeeld de productie van kaas?

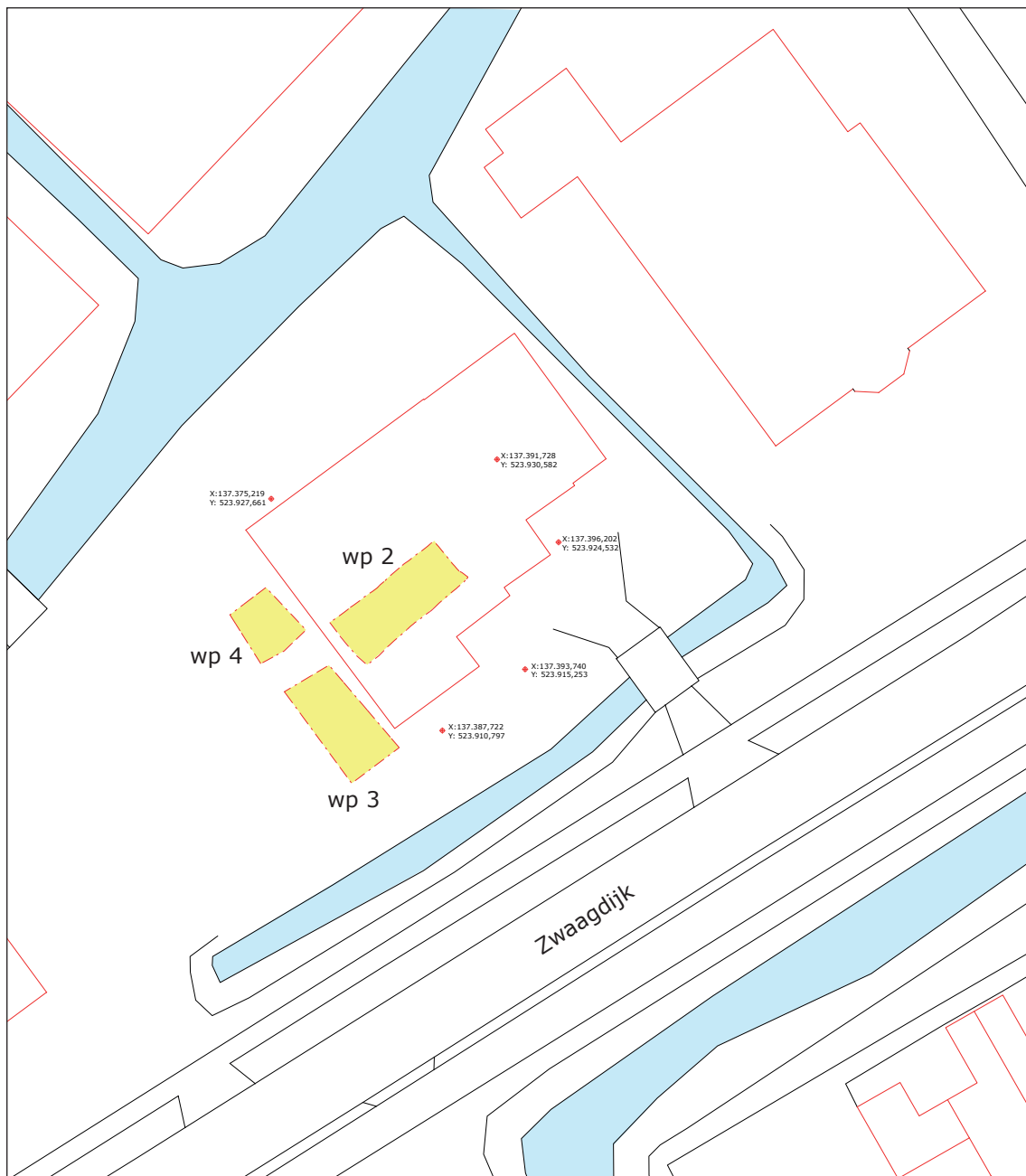
3.7 Kan op basis van archeozoologische en -botanische resten iets worden gezegd over het consumptiepatroon van de bewoners?

3.2 Methode

Bij aanvang van de graafwerkzaamheden zijn negen grondslagpunten met RD-coördinaten en een vast NAP-punt uitgezet. In totaal is een oppervlakte van circa 325 m² onderzocht. De boerderij is in januari 2017 afgebroken tot maaiveld, waarbij ook de vloeren zijn verwijderd. De meeste ondergrondse muren zijn blijven zitten, zodat zij tijdens de opgraving konden worden onderzocht. De sporen van de stolp zijn blootgelegd in één groot vlak, namelijk vlak 1 (afb. 10). Vlak 1 is analoog getekend op schaal 1:20. Hierna is binnen de nieuwbouwcontour in drie kleine werkputten verdiept tot op de natuurlijke bodem, dit is werkput 2, 3 en 4 (afb. 11). De sporen in dit vlak zijn deels digitaal getekend met gps en deels analoog. Verder is een spoor in vlak 1, een 16de-eeuwse waterput, gecoupeerd. In totaal zijn vijf profielen gedocumenteerd.

Afb. 10. Werkput 1 (vlak 1).

Afb. 11. Werkput 2, 3 en 4 (vlak 2).

Het vondstmateriaal is met de hand en voor zover mogelijk per spoor verzameld. De vlakken en stort zijn intensief met een metaaldetector afgezocht.

Bij de uitwerking zijn de keramiek- en glasvondsten gedetermineerd volgens het classificatiesysteem voor laat- en post-middeleeuws aardewerk en glas (het 'Deventer-systeem'). Het doel van dit systeem is het eenduidig beschrijven van keramiek en glas in heel Nederland, waardoor het makkelijker is om vondsten en vondstcomplexen te vergelijken.

Het gravend onderzoek en de uitwerking zijn verricht volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.3 en het Kwaliteitshandboek Archeologie Hoorn/West-Friesland, versie 2016.

4. Bouwhistorisch onderzoek

Voorafgaand aan de sloop van de boerderij is op 30 juni 2015 door Archeologie West-Friesland een bouwhistorische opname uitgevoerd. Hierbij is de binnen- en buitenzijde van de stolp gefotografeerd, is de plattegrond van de boerderij vastgelegd en is de constructie van het vierkant (het houtskelet) gedocumenteerd. In hetzelfde jaar is door de Bouwhistorische Commissie van het Westfries Genootschap een verslag over de boerderij gemaakt. In 2016 is een bouwhistorische verkenning van de boerderij uitgevoerd door Onderzoeks- en adviesbureau BAAC bv.²⁸ Bij de sloop van de boerderij in januari 2017 zijn door Archeologie West-Friesland de hoofdelementen van het vierkant opnieuw bekeken, opgemeten en zijn monsters gezaagd voor dendrochronologisch onderzoek. De houtmonsters zijn vervolgens onderzocht door BAAC en Van Daalen Dendrochronologie.

De stolpboerderij was een zogenaamde Westfries stolp. Kenmerkend voor dit stolptype is de plaatsing van de darsdeuren in de voorgevel, de ligging van het woongedeelte aan de zijkant en de stal aan de achterkant.²⁹ De voorgevel van de boerderij is aangehouden als zuiden.

4.1 Oude foto's

Van de boerderij bestaan enkele oude foto's. De oudste foto is afkomstig uit de collectie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en helaas alleen op zeer klein formaat beschikbaar (afb. 12).³⁰ Bij de foto staat vermeld dat de boerderij aan de Zwaagdijk staat, maar het huisnummer is onbekend. Op basis van kenmerken van de boerderij en de halfronde paardenstalling op het erf kan met zekerheid worden gezegd dat de boerderij op de foto Zwaagdijk 196 is.³¹ De foto is waarschijnlijk aan het begin van de 20ste eeuw gemaakt. Zichtbaar zijn de voorgevel met uitstekend voorhuis met

Afb. 12. Oudste foto van de boerderij. Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

topgevel en de oostelijke zijgevel. In de voorgevel zien we twee ramen en de darsdeuren. Zij zijn voorzien van een loopdeur met gebogen bovenzijde. De zijgevel is grotendeels van hout, met daarin een klein raampje. De noordzijde van de zijgevel is wel van baksteen en hierin bevindt zich een deur en een halfrond stalraam.³² Boven de darsdeuren en aan de oostzijde is sprake van overhangend riet zonder goot. Het erf is toegankelijk via een brug met fraai hek over de sloot langs de Zwaagdijk. Rechts op de voorgrond de al eerder genoemde halfronde betonnen paardenstalling.

Uit iets latere tijd, maar wel zeker van vóór 1939, is een foto van de voorgevel van de boerderij (afb. 13).³³ In de gevel van het voorhuis bevinden zich een deur met bovenlicht en drie T-ramen. In het geveldeel tussen voorhuis en darsdeuren is een zelfde raam aanwezig. Op basis van de

28 Oldenmenger & Leijnse 2017.

29 Brandts Buys 1974, 46-79.

30 Beeldbank RCE nr A387.

31 Deze paardenstalling was in 2017 nog aanwezig.

32 De deur en het stalraam waren in 2017 nog aanwezig.

33 Foto uit het verslag Zwaagdijk 196 door de Bouwhistorische Commissie Westfries Genootschap.

Afb. 13. Voorgevel van de boerderij, foto genomen vóór 1939. Afkomstig uit verslag Westfries Genootschap.

uitvoering van de voorgevel kan worden gesteld dat deze gevel omstreeks 1900 is opgetrokken. De darsdeuren lijken te zijn vernieuwd, aangezien de loopdeur nu een rechte bovenzijde heeft. Rechts van de darsdeuren is de gevel nog steeds van hout. Boven de linkerzijde van het dak is een schoorsteen zichtbaar. Rechts van de boerderij is de topgevel met makelaar van een schuur zichtbaar³⁴ en ook links achter de boerderij is het dak van een schuur zichtbaar.³⁵

Afb. 14. Foto van de boerderij, waarschijnlijk uit de jaren 70. Afkomstig uit verslag Westfries Genootschap.

34 Deze schuur is in 2014/2015 afgebroken.

35 Deze schuur is in 1943 afgebroken. Zie WFA, toegangsnr 1740_BD, inv.nr. 498.

Uit circa 1970-1980 dateert nog een foto (afb. 14).³⁶ Hierop is de boerderij na de verbouwing van 1939 zichtbaar, met grotere ramen, een nieuwe voordeur en wit gestucte gevels.³⁷ De muur rechts van de darsdeuren en de oostelijke zijgevel zijn nu ook van baksteen in plaats van hout. Rechts van de boerderij is nog net de topgevel van de schuur zichtbaar. De oude schoorsteen is verdwenen, de nieuwe is op de foto verscholen achter een boom.

4.2 Bouwvergunningen

Uit de 20ste eeuw bestaan diverse bouwvergunningen van de boerderij. De oudste vergunning dateert uit 1939 en is aangevraagd naar aanleiding van een geplande verbouwing van de boerderij (afb. 15).³⁸ In de voorgevel zijn hierbij een nieuwe deur en twee grote ramen gemaakt, hiernaast moesten de gevels van de boerderij wit worden gestuct. Op de tekeningen blijft het raam in de bovenzijde van de topgevel gehandhaafd, maar dit raam is op zeker moment toch vervangen door een groter raam. Inpandig zijn de kamers aan de voorzijde gewijzigd: hier is een woonkamer, gang, wc en keuken gecreëerd. Op de overzichtstekening zijn de schuur links achter en rechts naast de boerderij niet ingetekend, maar zij waren al wel aanwezig blijkens bovengenoemde foto's van vóór 1939.

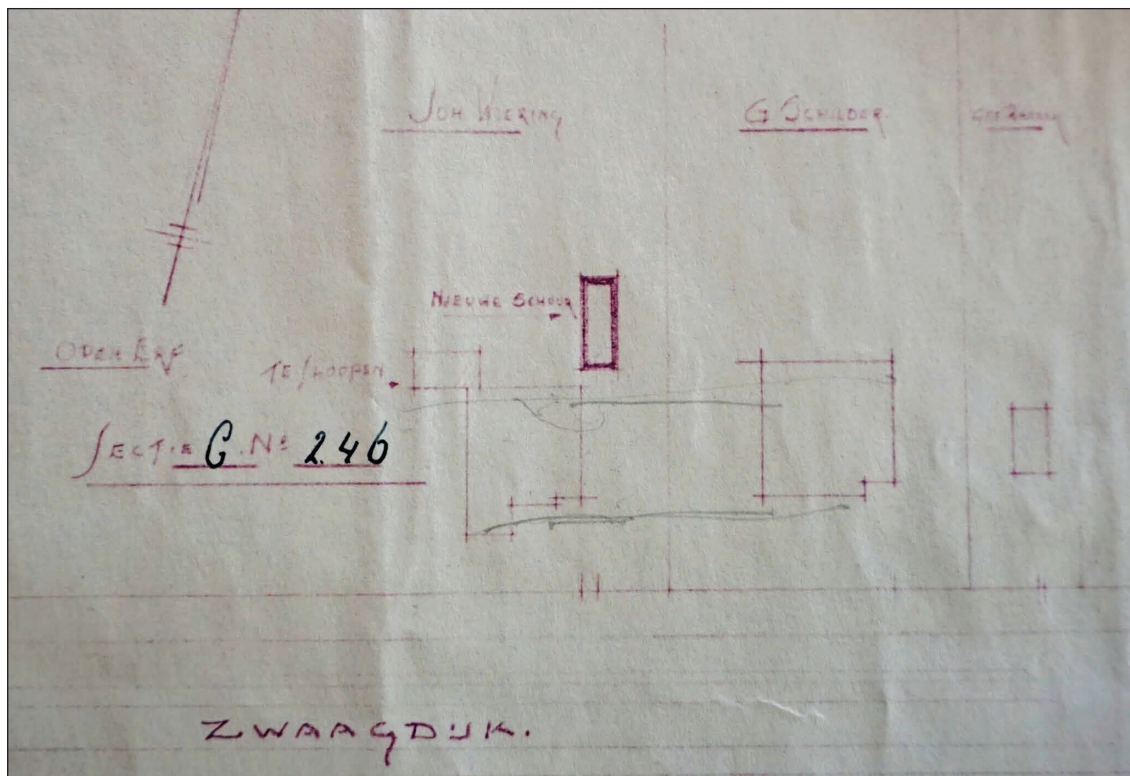
Afb. 15. Tekeningen van de bestaande en gewijzigde voorgevel en plattegrond, horende bij de bouwvergunning van 1939. Collectie Westfries Archief.

³⁶ Foto uit het verslag Zwaagdijk 196 door de Bouwhistorische Commissie Westfries Genootschap.

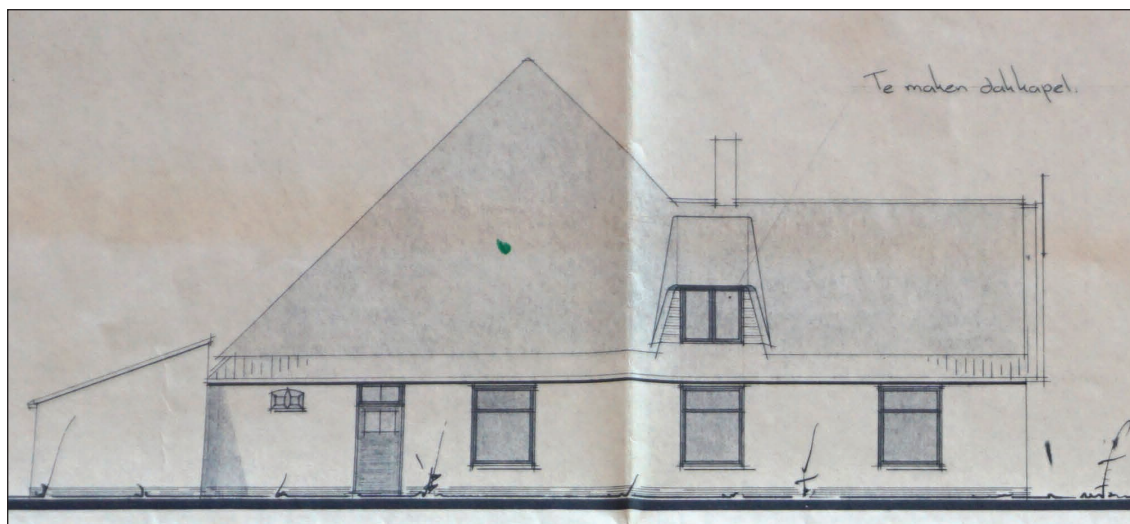
³⁷ Zie WFA, toegangsnr 1404, inv.nr. 1203.

³⁸ WFA, toegangsnr 1404, inv.nr. 1203.

In 1943 is vergunning aangevraagd voor de bouw van een schuur rechts achter de boerderij (afb. 16).³⁹ De bestaande schuur links achter de stolp werd gesloopt. Het is onzeker of de nieuwe schuur daadwerkelijk is gebouwd.

Afb. 16. Schetskaartje van het erf rond de boerderij met de af te breken schuur en een nieuw te bouwen schuur.

Afb. 17. Tekening van de westgevel, horende bij de bouwvergunning uit 1980.

Uit 1970 dateert een vergunning voor de bouw van een berging/garage ten oosten van de boerderij, tegen de bestaande schuur aan.⁴⁰ Deze aanbouw is in 1971 gerealiseerd en in 2014/2015 afgebroken.

39 WFA, toegangsnummer 1740_BD, inv.nr. 498.

40 WFA, toegangsnummer 1740_BD, inv.nr. 1279.

In 1980 is vergunning verleend voor het aanbrengen van een dakkapel boven de westgevel van de boerderij.⁴¹ Bij de aanvraag hoort een tekening van de westgevel (afb. 17) en de plattegrond van de zolder. De slaapkamers op de zolder zijn in de jaren 70/80 gebouwd.⁴²

4.3 Exterieur

De boerderij had een rechthoekige hoofdvorm van circa 15,4 meter (noord-zuid) bij 16,95 meter (oost-west). Aan de westzijde van de voorgevel was een voorhuis aanwezig van 2,8 meter lang. Aan de oostkant sprong de voorgevel 75 cm in voor de darsdeuren.

Afb. 18. Voorgevel van de boerderij in augustus 2014. Rechts de schuur die in 2014/2015 is afgebroken.

De boerderij was rondom voorzien van gestucte bakstenen gevels (afb. 18 t/m 21). Tegen de oostzijde van de boerderij stond in 2014 een schuur met zadeldak met daar tegenaan een lage garage. Beide waren bij de bouwhistorische opname in 2015 al afgebroken (afb. 22 en 23). De schuur is waarschijnlijk aan het begin van de 20ste eeuw gebouwd (in ieder geval vóór 1939, zie paragraaf 4.1). Mogelijk vond de bouw plaats in 1924, omdat dan sprake is van 'stichting' in het kadaster (zie paragraaf 2.3). De garage dateerde uit 1970. De ramen en deuren in de voorgevel en westelijke zijgevel zijn deels aangebracht bij de verbouwing van 1939 en deels in latere tijd. In de houten darsdeuren bevond zich een loopdeur met ronde bovenzijde. De darsdeuren zijn waarschijnlijk aan het begin van de 20ste eeuw nieuw gemaakt. Aan de noordzijde van de oostelijke zijgevel bevonden zich een deur en een klein half rond stalraam, die al zichtbaar zijn op de oudste foto van de boerderij (zie paragraaf 4.1). De andere deur en twee grotere stalramen dateren waarschijnlijk uit 1939.

41 WFA, toegangsnummer 2115_BD, inv.nr. 4004.

42 Oldenmenger & Leijnse 2017, 16.

Afb. 19. Oostelijke zijgevel van de boerderij in 2015, na afbraak van de schuur.

Afb. 20. Achtergevel van de boerderij.

Aan de achterzijde van de boerderij is sprake van een zogenaamde 'lagewand', ook wel 'aangeloefd deel' genoemd. De onderkanten van de daksparren rustten aan deze kant niet op de gevel, maar op een dragende balk die werd ondersteund door vrijstaande stijlen (koestijlen). De gevel kon hierdoor meer naar buiten worden geplaatst. Bij stolpboerderijen is aan de kant van de stal vaak sprake van een aangeloefd deel. In de achtergevel was slechts één klein raam aanwezig en verder diverse muurankers.

Het dak van de boerderij was gedekt met riet, met rondom een onderrand van dakpannen. Op de nok van het voorhuis bevond zich een schoorsteen, welke in 1939 is aangebracht. Aan de westzijde was een dakkapel uit 1980 aanwezig. In het noordelijk en oostelijk dakvlak bevond zich tot slot een raam.

Afb. 21. Westelijke zijgevel van de boerderij.

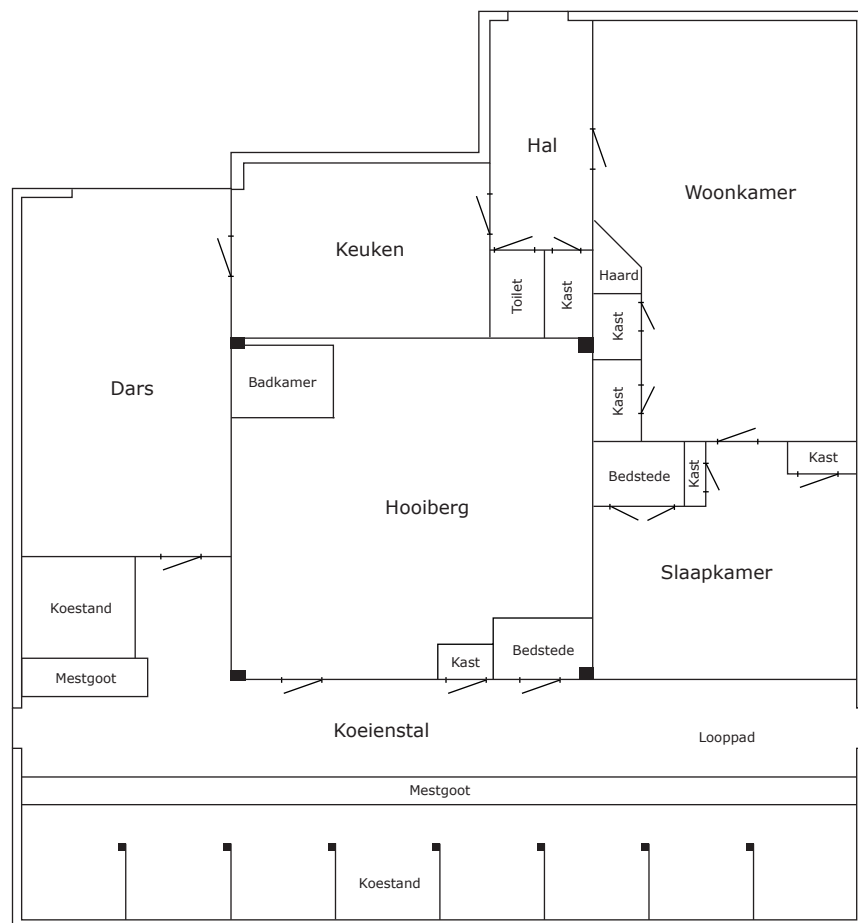

Afb. 22. Voorgevel van de schuur naast de boerderij.

Afb. 23. Achtergevel van de schuur.

Afb. 24.
Vereenvoudigde
plattegrond van de
boerderij in 2015.
Schaal 1:150.

4.4 Indeling en interieur

De indeling van de stolp was nog grotendeels authentiek (afb. 24).⁴³ De ruimte in het midden van de boerderij, de hooiberg, was nog helemaal open en onverhard. Aan alle vier zijden werd de hooiberg afgescheiden van de omliggende ruimtes door een houten wand op een lage bakstenen muur met rollaag (afb. 25). De houten wand aan de zijde van de stal (noordzijde en deel oostzijde) was aan de buitenzijde blauw geverfd (afb. 26). De wand tussen de dars en hooiberg bestond uit groene horizontale planken. Vermoedelijk zaten deze planken oorspronkelijk in de buitenwand van de dars: zij zijn zichtbaar op de oudste foto van de boerderij (zie paragraaf 4.1).⁴⁴ Waarschijnlijk is deze wand al vóór 1939 vervangen door de bakstenen muur, op het moment dat de schuur naast de stolp is gebouwd. In de houten wand tussen de stal en hooiberg waren drie deuren aanwezig. Eén deur gaf toegang tot de hooiberg

Afb. 25. Houten wanden rondom de hooiberg, gezien richting de noordwesthoek van de boerderij.

Afb. 26. Blauw geverfde houten wand tussen de stal en hooiberg, gezien vanuit de stal.

43 De plattegrond is gemaakt op basis van eigen metingen en opmetingen van de Bouwhistorische Commissie van het Westfries Genootschap.

44 Verslag Zwaagdijk 196 door de Bouwhistorische Commissie Westfries Genootschap.

(hooideur), de andere twee waren van een kast en een bedstede. De houten wanden aan de zuid- en westzijde waren niet zichtbaar doordat hier hooibalen tegenaan lagen. Binnen de hooiberg is in de 20ste eeuw een badkamer gemaakt.

Afb. 27. De dars, gezien richting de darsdeuren in de voorgevel van de boerderij.

Afb. 28. De stal aan de achterkant van de boerderij, gezien richting het oosten.

De dars aan de oostzijde was als ruimte nog intact en zoals gebruikelijk niet voorzien van een zolder (afb. 27). De vloer was bedekt met platen hout, het is niet bekend wat voor vloer hieronder lag.

Afb. 29. De stal aan de achterkant van de boerderij, gezien richting het westen.

De stal aan de achterzijde van de boerderij was nog volledig intact (afb. 28 en 29). De stal is in de 19de en/of 20ste eeuw gemoderniseerd, waarbij onder meer de zolderbalken en stijlen van de stal zijn vernieuwd. De koestijlen, zolderbalken en korbelen waren door middel van pen-gatverbindingen en toognagels met elkaar verbonden. Tussen de zolderbalken die waren verbonden met de koestijlen bevond zich steeds een balk die oorspronkelijk niet werd ondersteund, een zogenaamde leuvebalk. Later zijn korte balken aangebracht tussen de koestijlen in en zij ondersteunden de leuvebalken. De ruimte tussen de koestijlen en de achtergevel (ongeveer 1,5 meter breed) wordt de 'lagewand' of het 'aangelofde deel' genoemd. De verhoogde standplaats voor de koeien, de koestand genoemd, was nog aanwezig (2,25 meter breed), evenals de houten koeschotten tussen de koestijlen en achtergevel. In totaal waren langs de achtergevel acht stallen aanwezig, wat neerkomt op zestien koeien. Achter de koestand bevond zich de verdiepte mestgoot (55 cm breed) en daarachter het looppad (koegang, 1,95 meter breed). Zowel de koestand, mestgoot als het looppad waren bedekt met een laag beton, waardoor de oorspronkelijke vloer niet meer zichtbaar was. Alleen de zijkant van de mestgoot was niet bedekt met beton en hier waren de bakstenen van de 'rollaag' zichtbaar. Aan de achterkant van de dars was ook een kleine stal aanwezig, met plaats voor twee koeien (afb. 30). Ook hier een verhoogde koestand, verdiepte mestgoot en vloeren van beton. Aan de voor- en westzijde van de boerderij bevonden zich de woonvertrekken. In de slaapkamer was een bedstede aanwezig die vermoedelijk uit de 19de eeuw dateert. Diverse elementen, waaronder een haard, betegelde wanden en een kapstok, zijn aangebracht bij de verbouwing van 1939. Deze elementen worden beschreven in het verslag van het Westfries Genootschap en BAAC (zie bijlage 8 en 9).

Het dak van de boerderij was zoals gebruikelijk een sparrenkap. De bovenkant van de kap was versterkt met sparren, van vliergebinten was geen sprake (afb. 31).

Afb. 30. Kleine extra stal aan de achterkant van de dars.

Afb. 31. Kap van de boerderij.

4.5 Het vierkant

Het vierkant bestond uit twee dekbalkgebinten aan de oost- en westkant, ieder bestaande uit twee stijlen en een dekbalk (afb. 32 en 33).

Afb. 32. Oostzijde van het vierkant.

Afb. 33. Westzijde van het vierkant.

Na het oprichten van beide gebinten zijn zij aan elkaar verbonden door middel van twee balken die op de dekbalken werden gelegd. Dit worden de bovenbalken genoemd (afb. 34 en 35).

Afb. 34. Noordzijde van het vierkant.

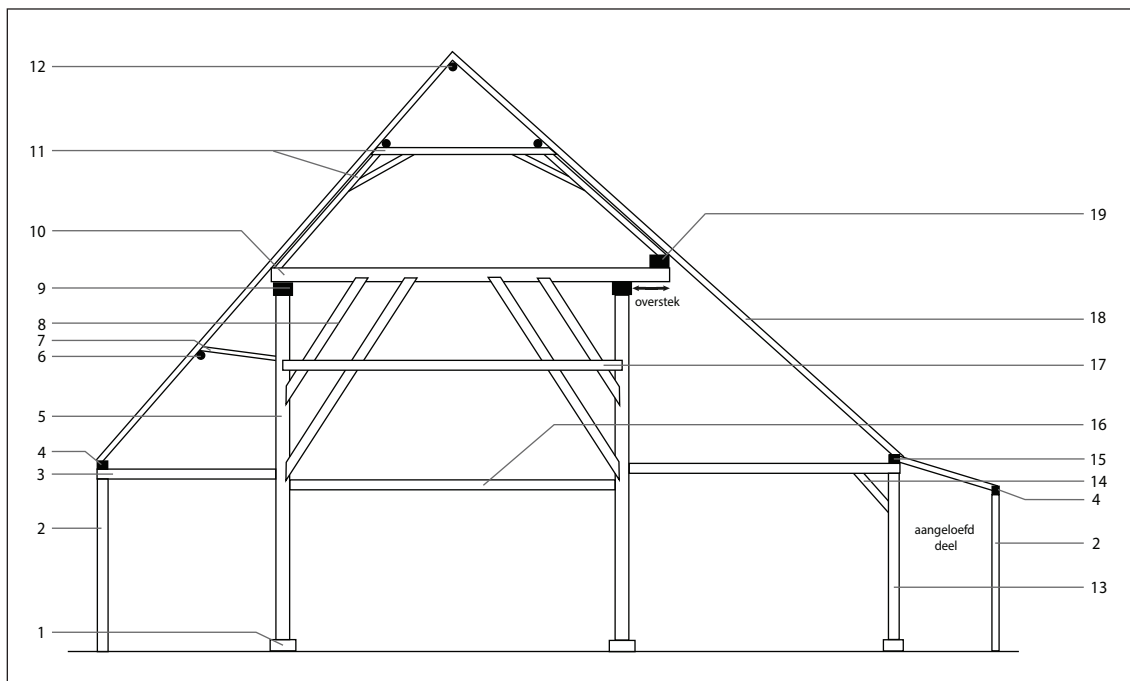

Afb. 35. Zuidzijde van het vierkant.

De zuidelijke bovenbalk lag precies boven de stijlen, terwijl de noordelijke bovenbalk buiten de stijlen lag. Dit komt vaker voor. Het vierkant van de boerderij was rechthoekig, namelijk

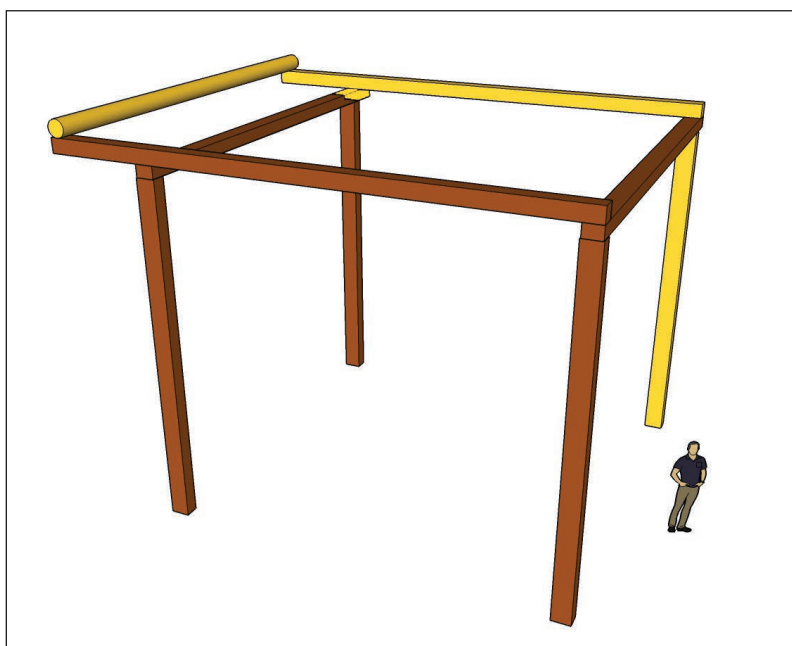

6,80 (noord-zuid) bij 7,20 meter (oost-west) (buitenmaten stijlen). Aan de westzijde (zijde woongedeelte) was het vierkant voorzien van een overstek van circa 1,6 meter breed (afb. 36 en 37). De overstekbalk werd ondersteund door schoren vanaf de westelijke stijlen. Tussen de dekbalk en de overstekbalk bevond zich tot de verbouwing van 1939 een schoorsteen. Het houten raamwerk waar het rookkanaal in was geklemd, was in 2015 nog aanwezig (afb. 38).

Afb. 36. Dwarsdoorsnede van een stolpboerderij met de gebruikte termen:

1. poer met peulhout	8. zwingen/zwiepingen	15. wurmt
2. muurstijl	9. dekbalk	16. draagbalk
3. zolderbalk	10. bovenbalk	17. jaagbalk
4. muurplaat	11. vliergebint	18. dakspar
5. vierkantstijl	12. nokhout	19. overstekbalk
6. gording	13. koestijl	
7. schoor	14. korbeel	

Afb. 37. 3D-model van de hoofdelementen van het vierkant, het westen is links. In bruin de elementen van eikenhout, in geel de elementen van naaldhout.

Afb. 38. Raamwerk van een verdwenen rookkanaal tussen de westelijke dekbalk en de overstekbalk, van onder gezien.

Hoofdelementen

De hoofdelementen van het vierkant waren gemaakt van verschillende houtsoorten. Drie van de vier stijlen, de twee dekbalken en de zuidelijke bovenbalk waren van eikenhout. De vierde stijl (noordoosthoek) was van grenenhout (hout van de grove den), de noordelijke bovenbalk en de overstekbalk waren waarschijnlijk van vurenhout (hout van de fijnspar). Hieronder wordt verder ingegaan op de kenmerken van de verschillende elementen.

Bij de elementen van eikenhout ging het in alle gevallen om rechthoekige balken van globaal 23x28 cm tot 30x34 cm. Zoals vaak het geval is bij eikenhout waren de meeste balken niet overal even dik en was soms sprake van een grillig verloop van het hout. Dit komt doordat eikenbomen vaak een onregelmatige vorm hebben, in tegenstelling tot naaldbomen. De drie stijlen hadden wisselende lengtes, namelijk 5,80 meter, 6,00 meter en 6,20 meter (afb. 39 en 40).

Afb. 39. Noordwestelijke stijl van eikenhout.

Afb. 40. Zuidwestelijke stijl van eikenhout.

Afb. 41. Rond gat onderin een van de eiken stijlen.

Afb. 42. Noordoostelijke stijl van grenenhout.

Het verschil in lengte werd ondervangen door wisselende hoogtes van de bakstenen poeren onder de stijlen. De stijlen waren zoals gebruikelijk verbonden met de dekbalken door middel van een pen-gatverbinding. De pennen aan de bovenzijde van de stijlen waren 6 tot 11 cm

lang en werden geborgd met twee toognagels (bij één stijl is vastgesteld dat het om eiken toognagels ging). Onderin de drie eiken stijlen was een rond gat aanwezig (diameter 2 cm) die volledig door de stijl heen ging (afb. 41). De gaten zaten op 20 tot 28 cm uit de onderkant van de stijl. Dit fenomeen komt algemeen voor bij vierkanten uit de 16de en 17de eeuw. De functie van de gaten is nog niet helemaal duidelijk, maar het is aannemelijk dat zij een doel hadden bij de bouw van het vierkant.

De grenen stijl (noordoosthoek) was ook rechthoekig (ongeveer 30x20 cm) en 6,40 meter lang (afb. 42). De houten pen aan de bovenzijde van de stijl stak in de oostelijke dekbalk en was geborgd met één toognagel van eikenhout. De onderkant van de stijl was sterk verrot, waardoor niet duidelijk is of in de onderkant van de stijl een rond gat aanwezig was.

Stijlen staan altijd op een vierkant bakstenen fundament, een poer, met tussen de stijl en de poer een plaat hout, het peulhout. Bij de bouwhistorische opname waren de poeren van alle vier stijlen niet zichtbaar.

Afb. 43. Afgezaagde pen van verdwenen eiken stijl (bij de pijl).

Afb. 44. In het midden de westelijke dekbalk, met aan de onderzijde het verlengstuk van naaldhout. De schuine las is duidelijk zichtbaar.

De oostelijke dekbalk kon na de sloop worden opgemeten en was 7,20 meter lang. In de noordkop van deze dekbalk was een afgezaagde pen aanwezig naast de grenen stijl. Dit komt doordat oorspronkelijk een eiken stijl onder deze zijde van de dekbalk stond, maar deze stijl op zeker moment is vervangen door de grenen stijl. Hierbij is de oude eiken stijl weggezaagd en is vlak hiernaast een nieuw pengat gemaakt voor de nieuwe grenen stijl (afb. 43). Opvallend was verder dat op zeker moment, mogelijk gelijktijdig met het vervangen van de stijl, de zaag in de balkkop is gezet. Het resultaat is een zaagsnede tot ongeveer halverwege de balk, die dus niet is doorgezet (afb. 45).

Afb. 45. Zaagsnede in de oostelijke dekbalk.

De noordkop van de westelijke dekbalk is op zeker moment vernieuwd (mogelijk omdat deze verrot was) en waarschijnlijk ook iets verlengd. Dit is gedaan door een stuk van de kop af te zagen en hier vervolgens een nieuw stuk balk van naaldhout aan te brengen door middel van een schuine las en een ijzeren spiebout (afb. 44). Het verlengde deel was 60 cm lang.

Beide bovenbalken zijn gebroken tijdens de sloop en konden niet meer als geheel worden opgemeten. Zeker is wel dat zij ongeveer 8,9 meter lang waren. De zuidelijke bovenbalk (eikenhout) bevatte een bouwspoor dat niet bij het onderzochte vierkant hoort: in de onderzijde van de westelijke balkkop bevond zich een zwaluwstaartvormige inkeping (loef, afb. 46). Hier was tevens het restant aanwezig van een rond gat, waarschijnlijk van een verticale verbindingspen. Dit bouwspoor maakt duidelijk dat de balk oorspronkelijk in het vierkant van een andere stolpboerderij heeft gezeten en het dus om hergebruikt hout gaat. Dit vierkant had één zijde van ongeveer 8,8 meter lang.

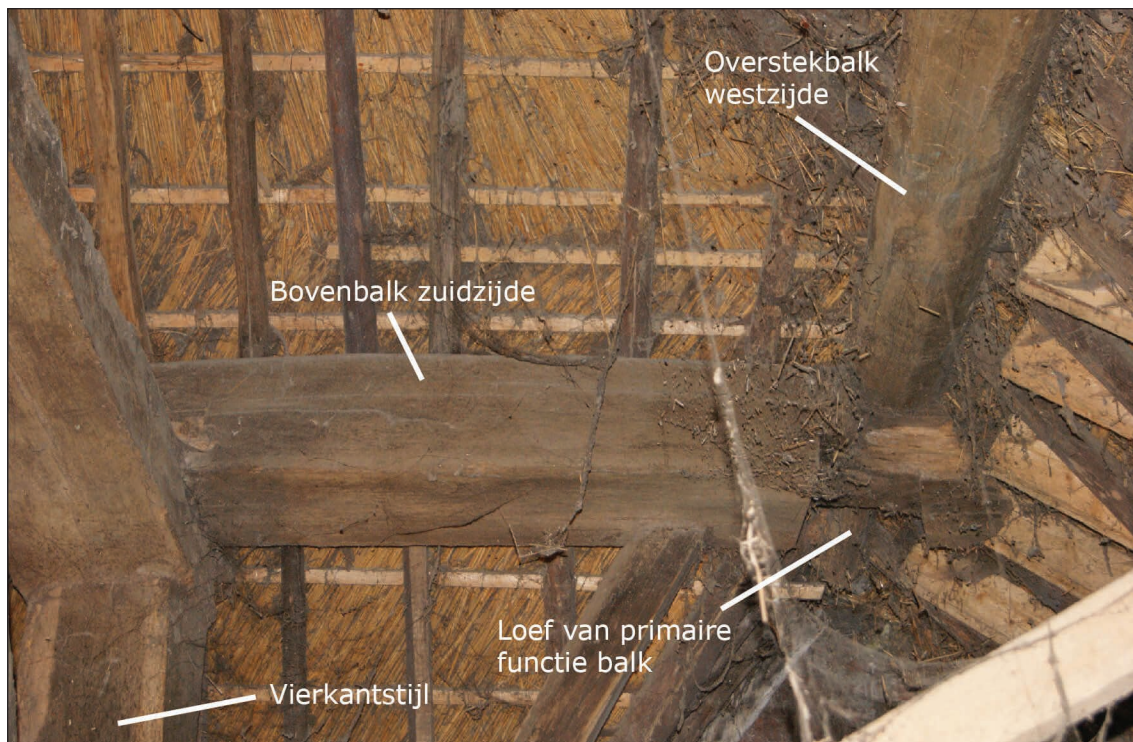
De noordelijke bovenbalk (waarschijnlijk vurenhout) was aan één zijde vierkant van vorm (28x25 cm), de andere zijde was dunner en rond.

De verbinding tussen dekbalken en bovenbalken wordt bij vierkanten altijd gevormd door zwaluwstaartvormige uitsparingen (voorloeven) in de dekbalken (afb. 47) en zwaluwstaartvormige inkepingen (loeven) in de bovenbalken (afb. 48). Deze verbinding werd geborgd door een lange verticale houten of ijzeren pen. Bij het vierkant van Zwaagdijk was sprake van zowel houten als ijzeren pennen:

- noordoosthoek: een ijzeren pen en een rond gat van waarschijnlijk een verdwenen houten pen.
- zuidoosthoek: een ijzeren pen.
- zuidwesthoek: een houten pen.
- noordwesthoek: onbekend.

De overstekbalk was waarschijnlijk van vurenhout en grotendeels rond van vorm (ene zijde diameter 28 cm, andere zijde 35 cm). De overstekbalk was verbonden met de bovenbalken door middel van ijzeren pennen.

Afb. 46. Loef in de westelijke balkkop van de zuidelijke bovenbalk.

Afb. 47. Voorloef in de oostelijke dekbalk.

Op de bovenbalken, de oostelijke dekbalk en de overstekbalk waren de sparren van de kap bevestigd. Op de bovenste buitenhoeken van de meeste balken waren inkepingen aanwezig waarin de sparren lagen (bij de zuidelijke bovenbalk was dit niet het geval), evenals veel spijkers waarmee de sparren aan de balken waren bevestigd.

Afb. 48. Loef in de zuidelijke bovenbalk.

Dendrochronologisch onderzoek

Van alle hoofdelementen van het vierkant zijn één of twee monsters gezaagd. Bij de eiken balken ging het in alle gevallen om langzaam gegroeid hout (afb. 49). Vier elementen zijn dendrochronologisch onderzocht door BAAC.⁴⁵ De eikenbomen waren op het moment van kap minimaal 150 jaar oud. Twee elementen, beide stijlen, zijn gekapt in de winter van 1564-1565.

Afb. 49. Monster van eikenhout, afkomstig van de noordwestelijke stijl. Links- en rechtsboven is spinthout aanwezig.

Afb. 50. Monster van grenenhout, afkomstig van de noordoostelijke stijl.

Hetzelfde geldt waarschijnlijk voor de zuidelijke bovenbalk, waardoor het kapjaar 1564 ±1 is vastgesteld. De drie monsters hebben dezelfde herkomst, namelijk het zuiden van Noorwegen. De westelijke dekbalk is afwijkend: het hout is gekapt in de winter van 1562-1563 en waarschijnlijk afkomstig uit de Maasvallei.⁴⁶

⁴⁵ Onderzoek door P. Doeve, zie bijlage 8.

⁴⁶ Vriendelijke mededeling S. van Daalen.

Dit is voor West-Friesland een afwijkende houtherkomst: vrijwel altijd is bouwhout geïmporteerd uit Scandinavië of het noorden van Duitsland.

Een monster van de grenen stijl is gedateerd door Van Daalen Dendrochronologie (afb. 50).⁴⁷ Het hout is gekapt tussen 1615 en 1620 en afkomstig uit het zuiden van Noorwegen. De boom was bij de kap minimaal 250 jaar oud; het gaat om zeer langzaam gegroeid hout.

De andere twee elementen van naaldhout, beide waarschijnlijk vurenhout, zijn niet onderzocht (afb. 51). Het hout beschikte over te weinig ringen voor dendrochronologisch onderzoek.

Het is waarschijnlijk dat de balken uit de 19de of 20ste eeuw dateren, omdat juist in deze periode veel vurenhout werd toegepast bij de bouw van vierkanten.

Afb. 51. Monster van naaldhout (waarschijnlijk vurenhout), afkomstig van de noordelijke bovenbalk.

Zwingen

Om de hoofdconstructie van het vierkant te versterken, worden altijd schuine balken aangebracht. Zij worden zwingen of zwiepingen genoemd. Bij het onderzochte vierkant waren aan drie zijden dubbele zwingen aanwezig, alleen aan de zuidkant was sprake van enkele zwingen. Dit is opvallend, want vrijwel altijd is de uitvoering van de zwingen symmetrisch, oftewel aan tegenovergestelde zijden identiek. Opvallend in dit kader is dat de zwingen van het noordvak niet evenwichtig zijn aangebracht: ze zitten te dicht op elkaar. Mogelijk was aan deze zijde oorspronkelijk sprake van enkele zwingen en zijn later nog twee zwingen toegevoegd.

Voor zover kon worden gezien was één zwing van eikenhout (westvak, korte zwing aan de zuidkant) en de rest van naaldhout. Eén van de zwingen van het oostvak is op zeker moment weggezaagd. De meeste zwingen waren rechthoekige of vierkante balken. Een van de zwingen van het westvak was een doorgezaagde boom (half rond). Dit soort balken werd vooral in de 19de en 20ste eeuw toegepast, wat doet vermoeden dat deze zwing een reparatie is.

Afb. 52. Lipverbinding met hak op de noordoostelijke stijl.

47 Onderzoek door S. van Daalen, zie bijlage 10.

De zwingen van de dekbalkgebinten, in dit geval het oost- en westvak, werden bevestigd op het moment dat het gebint op de grond lag en zijn zorgvuldig aangebracht in de stijlen en dekbalken met nette lipverbindingen, meestal met hak (afb. 52 en 53).

Afb. 53. Inkeping voor lipverbinding met hak op de oostelijke dekbalk, na de sloop.

Afb. 54. Inkeping voor lipverbinding met hak op de zuidoostelijke stijl. Aan de rechterzijde van de inkeping is de afdruk van de zwing zichtbaar (lichter van kleur), deze is veel kleiner dan de inkeping.

De lange zwing van het oostvak, tegen de grenen stijl aan, is op zeker moment afgezaagd, waarna een nieuwe zwing tegen de binnenzijde van de stijl is bevestigd. Bij de zuidoostelijke stijl was wel sprake van lipverbindingen, maar de inkepingen waren te groot voor de zwingen (afb. 54). Dit wijst op vervanging van de zwingen of betekent dat de stijlen hergebruikt hout zijn.

De zwingen aan de andere twee zijden werden aangebracht na het oprichten van het vierkant en zijn slordiger bevestigd. Dit is goed te verklaren, want het was lastig om voorafgaand aan het oprichten van het vierkant goed passende houtverbindingen te maken voor deze zijden. Deze zwingen zijn simpelweg met ijzeren nagels tegen de zijkanten van de stijlen en bovenbalken aangetimmerd, dus zonder de toepassing van een houtverbinding.

Overige balken

Op een hoogte van ongeveer 2,5 meter bevinden zich altijd horizontale balken tussen de vierkantstijlen. Zij worden de draagbalken genoemd, hierop liggen de zolderbalken van de ruimtes rond de hooiberg. Alleen aan de zijde van de dars ontbreekt de balk vaak, doordat hier geen sprake is van een zolder en de balk het inbrengen van het hooi bemoeilijkte. Draagbalken zijn altijd tegen de buitenkant van het vierkant aangebracht. Bij het onderzochte vierkant was geen draagbalk aanwezig aan de oostzijde (zijde dars), maar het kan niet met zekerheid worden gezegd dat deze er nooit heeft gezeten.⁴⁸ Aan de andere drie zijden was de draagbalk wel aanwezig. Aan de zuid- en noordzijde was dit een doorgezaagde boom (halfrond), wat erop wijst dat zij uit de 19de of 20ste eeuw dateren. De draagbalk aan de westzijde kon niet goed worden bekeken. De draagbalken waren door middel van eenvoudige rechthoekige houtverbindingen aangebracht tegen de stijlen.

Aan alle vier zijden bevonden zich verder jaagbanden. Deze horizontale balken bevinden zich tussen de draagbalken en de dekbalken/bovenbalken in. De jaagbalken aan de noord- en oostzijde waren ronde balken van naaldhout en in beide gevallen was het midden van de balk verwijderd. De jaagbalken aan de zuid- en westzijde waren halfronde balken van naaldhout, wat erop wijst dat zij uit de 19de/20ste eeuw dateren.

Handelsmerken

Op de eikenhouten hoofdelementen van het vierkant waren enkele handelsmerken aanwezig die zijn aangebracht met een ritsmes. Deze merken hangen samen met het transport en de verkoop van het hout en houden dus geen verband met de vierkantconstructie. De merken zijn aangebracht ná het kantrechten van het hout. Alleen op de zuidelijke bovenbalk waren drie merken aanwezig (afb. 55). Dit hangt ongetwijfeld samen met de afwijkende herkomst van deze balk (zie boven).

4.6 Deelconclusie

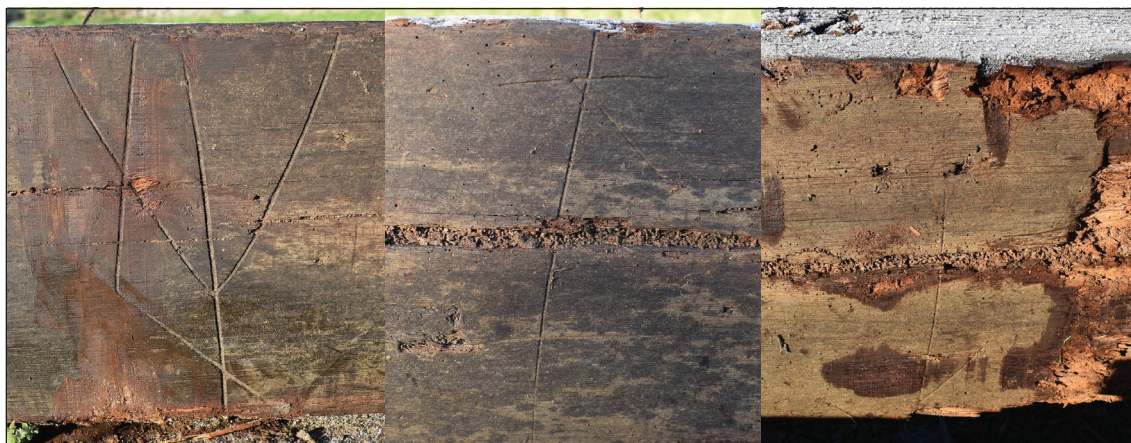
Het vierkant van de boerderij was een rommelig geheel. De meeste hoofdelementen waren van eikenhout en zij dateren uit circa 1565. Het is echter niet aannemelijk dat de onderzochte boerderij in deze tijd is gebouwd. Uit een bouwspoor op de eiken bovenbalk blijkt dat in ieder geval deze balk hergebruikt hout betrof, afkomstig uit een afgebroken stolpboerderij. Op de andere eikenhouten elementen waren geen duidelijke sporen van hergebruik aanwezig. Toch kan het hout uit een andere, gesloopte boerderij afkomstig zijn: als de elementen dezelfde

---

48 Eventuele inkepingen werden aan het oog onttrokken door de groene houten wand.

functie in het vierkant behielden (een stijl bleef een stijl, een dekbalk bleef een dekbalk), hoeft het hergebruik niet zichtbaar te zijn. Het feit dat de zwingen bijna allemaal van naaldhout waren en niet van eikenhout, kan erop wijzen dat het onderzochte vierkant niet in de 16de eeuw is gebouwd.⁴⁹ Enkele zwingen zaten bovendien in te grote inkepingen op de stijlen, wat erop wijst dat oorspronkelijk andere zwingen in deze inkepingen hebben gezeten. Een andere mogelijkheid is dat vrijwel alle zwingen zijn vervangen tijdens de bestaansperiode van de boerderij.

Afb. 55. Drie merken op de zuidelijke bovenbalk.

Een van de stijlen was van grenenhout en dateert uit de periode 1615-1620. Deze stijl is aangebracht ter vervanging van een stijl van eikenhout. Op de grenen stijl waren geen concrete sporen van hergebruik aanwezig, maar opnieuw sluit dit niet uit dat het om hergebruikt hout gaat. Het is zeer waarschijnlijk dat de stijl is aangebracht op het moment dat de losse elementen van het vierkant, of in ieder geval de gebinten, op de grond lagen. Anders waren immers de zwingen van het gebint niet zo netjes verbonden met de nieuwe stijl, namelijk met een keurige lipverbinding met hak. Dit soort lipverbindingen werd waarschijnlijk uitsluitend in de 16de, 17de en 18de eeuw toegepast⁵⁰, wat het aannemelijk maakt dat de grenen stijl in de 17de of 18de eeuw onderdeel is geworden van het vierkant. Dit kan dus rond 1620 zijn geweest, maar ook later. Vooralsnog wordt er op basis van het bouwhistorisch onderzoek van uitgegaan dat de stolpboerderij aan de Zwaagdijk in de 17de of 18de eeuw is gebouwd, mogelijk rond 1620. Twee balken van het vierkant, namelijk een bovenbalk en de overstekbalk, zijn zeer waarschijnlijk reparaties uit de 19de of vroege 20ste eeuw. Zij zijn waarschijnlijk van vurenhout en deze houtsoort werd alleen in latere tijd gebruikt voor vierkanten. De balken zijn zeker aangebracht vóór 1939, aangezien een houten raamwerk voor de schoorsteen aan de westzijde (gesloopt in 1939) aanwezig is. Het vervangen van de balken moet gepaard zijn gegaan met een (mogelijk volledige) vernieuwing van de kap van de boerderij. Wellicht vond dit plaats rond 1900, op het moment dat ook de voorgevel nieuw is opgetrokken.

49 Bij Dorpsweg 67 in Schellinkhout (gebouwd rond 1565) waren oorspronkelijk waarschijnlijk alle zwingen van eikenhout: Schrickx & Duijn 2017.

50 Twee voorbeelden van 18de-eeuwse stolpboerderijen met lipverbindingen met hak: Koningspade 13 in Hoogwoud en Warder 81 in Warder.

5. Resultaten archeologisch onderzoek

De sporen die bij de opgraving zijn aangetroffen, dateren voor het grootste deel uit de bestaansperiode van de stolpboerderij. Hiernaast zijn sporen uit de 12de tot en met de 16de eeuw gevonden, waaronder een ophogingspakket en een waterput. Sporen uit de Bronstijd zijn afwezig.

Natuurlijke bodem

De natuurlijke bodem van het perceel bestond uit lichtgrijs sterk ziltig zand. De hoogte van de bovenzijde van deze natuurlijk gevormde laag wisselde tussen 1,70 en 2,20 -NAP. Ter hoogte van het midden van werkput 1 lag de natuurlijke bodem het hoogst, richting het westen dook de laag naar beneden. Op het ziltige zand lag een laag donkergrijze klei van 10 tot 20 cm dik. Ook deze laag is natuurlijk gevormd: het gaat om een bodem uit de Prehistorie. Bij profiel 3 is in de top van deze laag een restant van een veenlaag gezien. Ook in de vulling van daliegaten bevonden zich brokken veen. Dit wijst erop dat op deze plek veen heeft gegroeid, dat voorafgaand aan de ophoging van het perceel in de 15de eeuw (zie onder) volledig is verdwenen.

5.1 Sporen uit de 12de en 13de eeuw

Aangenomen wordt dat in de 12de eeuw de ontginning van de omgeving van het plangebied was voltooid. Relatief kort hierna, in de 12de of 13de eeuw, is de Zwaagdijk als binnenwaterkerende dijk aangelegd. In deze tijd bestond nog geen bewoning langs de dijk. Bij de opgraving zijn enkele sporen uit deze periode gevonden.

Afb. 56. Sloop S70/S72 in werkput 3. Links kuil S71, op de achtergrond sloop S69.

Sloot (S70/S72)

Sloot S70/S72 was 1,5 tot 1,7 meter breed en is gevonden over een lengte van bijna 14 meter (afb. 56). De vulling bestond uit grijsbruine humeuze klei. In profiel 5 is de dwarsdoorsnede van de sloot gedocumenteerd (afb. 57). De sloot was slechts circa 35 cm ingegraven in de natuurlijke bodem en komvormig (onderkant op -2,35 NAP). De enige vondsten zijn een scherf Pingsdorf-aardewerk (12de eeuw) en een brok tufsteen.⁵¹ De sloot is waarschijnlijk al in de 12de eeuw gedempt, dus relatief snel na de ontginning van het gebied. De oudste ophogingslagen lopen ook over de gedempte sloot heen. Het verlengde van de sloot is ten zuiden van de Zwaagdijk in 2019 nog aanwezig: deze bestaande sloot dateert van de ontginning van het gebied in de 11de/12de eeuw. Hetzelfde zal gelden voor veel bestaande sloten. Het lijkt erop dat na de demping de locatie van de sloot wel bleef bestaan als perceelsgrens, in ieder geval tot in de 15de eeuw. Op de oudste kadastrale kaart uit 1823 is op deze plek geen perceelsgrens aanwezig; ongeveer 3 meter naar het oosten ligt er dan wel een (zie afb. 7).

Afb. 57. Profiel 5 met midden onderin sloot S70/S72.

Daliegaten en oude bouwvoor

Bij de opgraving zijn zes daliegaten, ook wel kleiwinningskuilen genoemd, gevonden (afb. 58). De kuilen zijn gegraven om klei uit de ondergrond te winnen. De klei werd verspreid over de akkers, om het land beter vruchtbaar te maken. De daliegaten waren rechthoekige kuilen die wat betreft oriëntatie het ontginningspatroon van de omgeving volgen. Zij waren allemaal globaal 40 tot 60 cm diep en hadden een vrij vlakke bodem. In slechts één daliegat is een scherf gevonden, namelijk een stukje Pingsdorf-aardewerk.⁵² Dit aardewerk was tot circa 1200 in omloop. De daliegaten dateren waarschijnlijk uit de 12de eeuw.

De daliegaten zijn gedocumenteerd op het niveau van de natuurlijke bodem en in de profielen.

51 V52. Een scherf van een 15de- of 16de-eeuwse roodbakkerende bakpan is waarschijnlijk ruis, mogelijk afkomstig uit sloot S69.

52 V53 uit S71.

Daliegat S64 was 2 meter breed en minimaal 2,6 meter lang. De vulling bestond uit donkerbruingrijze iets humeuze klei met daarin riet en mogelijk een brok veen. De kuil had een vlakke bodem, gelegen op 1,95 –NAP.

Van daliegat S65 is slechts een hoek gevonden. Het spoor was minimaal 1 bij 1,5 meter en was ongeveer 50 cm diep (onderkant op 2,20 –NAP). De vulling bestond uit donkergrijsbruine gelaagde klei.

Afb. 58. Overzicht van werkput 2 met onder meer diverse daliegaten.

Daliegat S66 was 2,85 meter breed en minimaal 4,2 meter lang. De vulling bestond uit donkerbruine humeuze klei met veenbrokken en riet. Het spoor was 60 tot 70 cm diep en had een vrij vlakke bodem (op 2,50 –NAP).

Ook van daliegat S67 is slechts een hoek gevonden van circa 1,5 bij 1,3 meter. De vulling bestond uit donkerbruine humeuze klei met veenbrokken. De kuil was 40 cm diep (onderkant op 2,35 –NAP).

Daliegat S71 was 3,80 bij 1,4 meter groot en 40 cm diep (onderkant op 2,20 –NAP). De vulling bestond uit humeuze donkerbruine klei met brokjes veen.

In werkput 4 is een klein stukje van nog een spoor gevonden (S73). Waarschijnlijk gaat het om een hoek van een daliegat. De vulling bestond uit donkerbruine humeuze klei.

Boven het niveau van de dichtgestorte daliegaten waren in alle profielen één of meer lagen aanwezig die waarschijnlijk in de 13de en/of 14de eeuw zijn gevormd, met een dikte van 25 tot 60 cm. Het gaat waarschijnlijk om een oude bouwvoor, die in de loop van een lange periode door akkeren, beweiden en het opbrengen van mest en slootbagger is gevormd.

De lagen kenmerkten zich door een gelaagde opbouw, bestaande uit donkere humeuze (soms venige) klei, met daarin soms plantenresten of houtskool. Bij profiel 1 was bovenin de laag een zwart plantaardig laagje aanwezig. Uit een van de lagen (profiel 1) komt een scherf, namelijk

een stukje kogelpotaardewerk.⁵³ Het is één van de slechts twee kogelpotscherven die bij de opgraving zijn gevonden. Kogelpotaardewerk was in oostelijk West-Friesland tot circa 1325 in omloop.

Sloot (S63)

Aan de oostzijde van werkput 2 lag een sloot van 3,3 meter breed. Het spoor had een vrij vlakke bodem en was 50 cm diep (onderkant op 2,30 –NAP). De vulling bestond uit compacte donkerbruine sterk organische klei met daarin lichtgrijze en grijze klei- en zandbrokken.

De sloot doorsneed daliegat S65. Dit kan betekenen dat sloot S63 niet is gegraven tijdens de ontginning, maar pas later. Een andere mogelijkheid is dat de sloot wel van de ontginning dateert, maar op dat moment smaller was (net als sloot S70/S72). Op een later moment is de sloot dan verbreed. Uit de vulling van de sloot komt slechts één scherf aardewerk, namelijk een fragment van een kan of pot van Maaslands wit aardewerk uit de 12de of 13de eeuw.⁵⁴ De sloot wordt doorsneden door mestkuil S62, die waarschijnlijk uit de 14de eeuw dateert (zie onder). Vermoedelijk is sloot S63 in de 13de eeuw gedempt.

Op de plek van de gedempte sloot is een complete begraving van een middelgrote hond gevonden (S61).⁵⁵ De hond lag op een diepte van 1,70 –NAP, wat betekent dat deze was ingegraven in de bovenzijde van de gedempte sloot. Het is goed mogelijk dat het dier is begraven in de periode na het opbrengen van de egalisatielaag, waarschijnlijk in de 14de eeuw (zie onder). Zeker is dat de begraving dateert van vóór de grootschalige ophoging uit de 15de eeuw.

5.2 Sporen uit de 14de t/m 17de eeuw

In de Late Middeleeuwen is het perceel in gebruik genomen als woonplaats. Hiertoe is het terrein opgehoogd. Sporen van de bebouwing zijn bij de opgraving niet aangetroffen.

Mestkuil (S62)

Ter plaatse van de gedempte sloot S63 is op zeker moment een grote kuil gegraven, die vervolgens is volgestort met mest (afb. 59). De kuil was 2,9 meter lang en minimaal 1,8 meter breed. De laag mest was ongeveer 40 cm dik, maar zal oorspronkelijk dikker zijn geweest, namelijk ongeveer 60 cm (bovenkant oorspronkelijk op circa 1,50 –NAP). Door druk van opgebrachte grond op de kuil is de mestlaag in elkaar gedrukt. Uit de mestkuil kwam een sterke zwavellucht (geur van rotte eieren). De enige vondsten uit de vondsten zijn enkele stukken bot, afkomstig van een varken, een schaap/geit en een vogel. Op de botten van het varken en de schaap/geit zijn hak- en snijsporen aanwezig, evenals vraatsporen van een hond. In de randzone van de kuil bevond zich verder het vrij complete skelet van een kalf (S68). Het is niet zeker of het dier samen met de mest in de kuil is gegooid of dat het om een latere begraving gaat. Het kalf was gevild, de poten ontbraken en op de onderkaak en bekken waren vraatsporen van een hond aanwezig.⁵⁶

De mestkuil kan niet worden gedateerd op basis van keramiekvondsten uit het spoor. Over de kuil ligt een egalisatielaag die is aangebracht voorafgaand aan de demping van sloot S69 in de periode 1375-1425 (zie onder). Dit maakt het aannemelijk dat de mestkuil dateert uit de 14de eeuw.

---

53 V41.

54 V37.

55 Determinatie J. van Leeuwen. V33.

56 Determinatie J. van Leeuwen. V38.

Van de mestlaag is een monster onderzocht.⁵⁷ Hierin waren duidelijk resten van stro en grasachtig materiaal aanwezig. In het monster zijn met name veel zaden van *Juncus* (russen) aangetroffen. *Juncus* verdraagt het meeste zout van de inheemse russen. Zilte rus treedt vaak op de voorgrond bij beweid terrein waar door koeien begraasd weiland grenst aan rietland. Ze groeien vaak samen met waterbies en schorrenzoutgras. In het monster zijn ook zwarte en rood/bruine haren van koeien aangetroffen.

Afb. 59. Mestkuil S62 in profiel 1.

De mest uit de kuil is vermoedelijk afkomstig van een stal waar in de winter koeien verbleven. Dit leverde een grote hoeveelheid mest op die blijkbaar niet volledig kon worden verspreid over akkers en grasland. Het is aannemelijk dat geen grote afstanden werden afgelegd met de mest en de stal dus in de omgeving van het plangebied stond.

Egalisatielaag

In alle profielen was op bovengenoemde oude bouwvoor uit de 13de/14de eeuw een laag herkenbaar, bestaande uit een mix van brokken lichtgrijs sterk ziltig zand en brokken grijze klei. De laag was 20 tot 60 cm dik en kan worden beschouwd als een egalisatielaag. De bovenzijde van de laag ligt op 1,30 tot 1,70 -NAP. Er lijkt geen sprake van een doelbewuste ophoging, maar eerder van een grote hoeveelheid grond die over het terrein is uitgespreid. De grond kwam wellicht vrij bij het verbreden of nieuw graven van een sloot. Uit de laag komen geen vondsten. De grond is opgebracht vóór de demping van sloot S69 in de periode 1375-1425 (zie onder). Meest waarschijnlijk is dat de laag uit de 14de eeuw dateert.

Sloot (S69)

Geheel aan de zuidzijde van werkput 3 is een deel van een sloot aangesneden (afb. 60). Op

57 M1, onderzoek door L. de Sitter-Homans, zie bijlage 11.

basis van vondsten kan de demping in de periode 1375-1425 worden geplaatst. De sloot is parallel aan de Zwaagdijk georiënteerd. Dit betekent dat de sloot is gegraven ná aanleg van de Zwaagdijk (12de of 13de eeuw). Alleen de noordelijke begrenzing van de sloot is gevonden, waardoor slechts kan worden gezegd dat de sloot minimaal 1,3 meter breed was. Het is onzeker of het gaat om een smalle sloot op enige afstand van de Zwaagdijk of dat sprake is van de randzone van de sloot die tegenwoordig nog ten noorden van de Zwaagdijk ligt. In dat laatste geval was deze sloot oorspronkelijk circa 8,5 meter breed en is deze in de loop van de eeuwen versmald. Tegenwoordig is de sloot tussen het onderzochte perceel en de Zwaagdijk ongeveer 2,5 meter breed. Indien dit niet het geval is en het wel om een aparte smalle sloot gaat, heeft tussen de sloot en de Zwaagdijk een zeer smal perceel gelegen van ongeveer 5 meter breed.

Afb. 60. Profiel 3.

De sloot was circa 50 cm in de natuurlijke bodem ingegraven en voorafgaand aan de demping ongeveer 110 cm diep. De vullagen wisselden van samenstelling. Onderin bevond zich een bruingrijze sterk humeuze kleilaag. Daarop lag een laag grijze zandige klei met daarin veel as, houtskool, brokken baksteen en scherven keramiek. Hierop bevond zich een gelaagd pakket van donkerbruingrijze klei en zand met veel as.

Uit de vullingslagen van de sloot zijn 92 scherven keramiek verzameld, afkomstig van minimaal 24 objecten.⁵⁸ Het gaat om roodbakkend aardewerk, grijsbakkend aardewerk, steengoed en witbakkend aardewerk. Het materiaal dateert uit de periode 1375-1425. Het roodbakkend aardewerk omvat bakpannen, grappen en mogelijk een kom gevonden. Bij de bakpannen komen drie randtypen voor, namelijk de r-bak-1 (ronde rand), r-bak-15 (afgeronde brede rand, aan de bovenzijde ingedrukt) en de r-bak-5 (manchetrand). De r-bak-5 dateert normaal gesproken

---

58 V51, V57, V58, V60, V62.

uit de periode 1550-1625, maar hier gaat het om een vroegere variant. Twee platte stelen van bakpannen zijn gevonden, beide pannen hebben groene vlekken in het glazuur.

Afb. 61. Bovenzijde van een roodbakkende grape uit de periode rond 1400.

De grappen zijn spaarzaam geglaazuurd: aan de binnenzijde bevindt zich alleen glazuur op de rand en op de bodem, uitwendig gaat het vaak om slechts wat plekken of spikkels glazuur. De meeste grappen hebben een uitstaande rand met verdikte lip (r-gra-3), maar ook een variant hierop met een groef in de bovenzijde van de rand komt voor (r-gra-88, afb. 61). Een aantal grappen is voorzien van ribbels op de schouder en ook een exemplaar met volledig glazuur en slibbogen op de schouder komt voor.

Het grijsbakkerd aardewerk omvat de scherven van een pot, kom of kan op standlobben. Het steengoed omvat een spinsteen met ijzerengobe, twee scherven van kannen met zoutglazuur en ijzerengobe en verder uitsluitend fragmenten van ongeglazuurde

Afb. 62. Onderkant van een steengoed kan uit Siegburg.

kannen uit Siegburg (afb. 62). Op twee scherven is wel zogenaamde 'asblos' aanwezig. Een kleine scherfje van witbakkend aardewerk is ofwel een stuk importaardewerk uit vermoedelijk Duitsland of intrusie uit latere tijd.

Andere vondsten uit de sloot zijn vijf stukken bot, onder meer afkomstig van een rund en varken, brokken van rode bakstenen (onder andere formaat $7 \times 11 \times 5,5$ cm), een fragment van een ongeglazuurde plavuis van 4 cm dik en een kei van graniet. De plavuis is sterk beroet aan één zijde, wat doet vermoeden dat dit stuk bouwkeramiek onderdeel is geweest van een hardplaat.

Afb. 63. Werkput 3 met profiel 3.

Afb. 64. Bodem van een roodbakende pot met standlobben.

Ophoging 15de eeuw

Op zeker moment is het perceel flink opgehoogd (afb. 63). Het is waarschijnlijk dat kort hierna het eerste woonhuis op het terrein is gebouwd. Het ophogingspakket was 75 tot 100 cm dik.

Hierop lag een verrommelde bovenlaag die mogelijk ook onderdeel is van de ophoging.⁵⁹ De ophoging vond zeker plaats na demping van sloot S69 in de periode 1375-1425 en voorafgaand aan het dichtstorten van waterput S43 in de tweede helft van de 16de eeuw. Op basis van keramiëscherven kan de ophoging worden gedateerd in de 15de eeuw. De keramiëkvondsten laten het niet toe om de ophoging strakker te dateren. Enkele noemenswaardige vondsten van keramiëk zijn de bodem van een roodbakkende pot met standlobben (afb. 64) en een geglazuurde spinspeen (afb. 65). Van de spinspeen is het niet helemaal zeker of deze uit de 15de-eeuwse ophoging afkomstig is; het zou ook om een 16de-eeuwse vondst kunnen gaan.

Afb. 65. Geglazuurde spinsteen van steengoed.

Afb. 66. Gegoten vingerhoed.

Afb. 67. Zilveren munt uit de periode 1408-1456.

In de onderkant van de ophoging is een zilveren munt gevonden, namelijk een Hollandse penning, geslagen in Heukelum in naam van Jan III van Arkel (1408-1456) (afb. 67).⁶⁰ Ook de

59 Het maaiveld van het terrein bevond zich op 0,50 tot 0,60 -NAP.

60 V59-M01; Determinatie: Frank Postma.

mund wijst er dus op de ophoging in de 15de eeuw plaatsvond. Een andere metaalvondst die mogelijk uit de ophoging komt is een gegoten vingerhoed. Het object heeft een tamelijk dikke wand en de putjes zijn er handmatig ingeslagen (afb. 66).⁶¹ Dit zijn kenmerken die erop wijzen dat het om een laat 14de- tot 15de-eeuws exemplaar gaat.⁶² Een andere noemenswaardige vondst uit de bovenste ophogingslagen is een fragment van een maalsteen van tefriet.⁶³

Afb. 68. Profiel 1.

De ophoging bestond uit verschillende lagen (afb. 68 en 69). Een deel van de lagen was grijze/ donkergrijze/bruinigrijze klei met daarin soms wat lichtgrijze zandvlekjes, de andere lagen kenmerkten zich door de aanwezigheid van veel lichtgrijs sterk ziltig zand, in feite opgebrachte natuurlijke bodem. In enkele lagen waren brokjes rode baksteen, scherven keramiek, wat as of brokjes houtskool aanwezig. Met name in profiel 4 was duidelijk zichtbaar hoe pakketten grijze klei en lichtgrijs zand afwisselend over elkaar heen waren gestort van noord naar zuid (afb. 70). Dit kan erop wijzen dat de opgebrachte grond is aangevoerd vanaf de Kromme Leek. In profiel 5 (zuidprofiel werkput 4) was zichtbaar dat de kern van de ophoging lag ten oosten van sloot S70/S72: ten westen van de sloot was de ophoging aanzienlijk dunner. Dit maakt het waarschijnlijk dat de locatie van deze sloot, die al in de 12de eeuw is gedempt, in de 15de eeuw nog een perceelsgrens was.

Waterput (S43)

Op het niveau van vlak 1, dus op het niveau van de sporen van de stolpboerderij, is de bovenzijde van een cilindrische kuil gevonden. Het gaat om een waterput met onversterkte wanden, zoals regelmatig in oostelijk West-Friesland worden aangetroffen.

---

61 V50-M01.

62 Langedijk & Boon 1999, 19, 56-57.

63 V34.

Afb. 69. Profiel 2.

Afb. 70. Profiel 4.

De bovenzijde had een diameter van 1,50 meter, naar onder toe was het spoor smaller (bovenkant op 0,91 -NAP, afb. 71). De waterput was een flink stuk ingegraven in de natuurlijke bodem: de onderzijde van het spoor bevond zich op 2,70 -NAP. Vondsten uit vulling wijzen erop dat de waterput in de tweede helft van de 16de eeuw is gedempt (zie onder).

De waterput was opgevuld met brokken van verschillend materiaal, namelijk lichtgrijs sterk ziltig zand, lichtgrijze klei, bruingrijze klei en donkerbruine humeuze klei. Hierin bevond zich een kleine hoeveelheid schelpgruis, enkele brokken baksteen, enkele scherven keramiek, stukken hout en een takkenbezem.⁶⁴

Afb. 71. Dwarsdoorsnede van waterput S43.

In totaal zijn 22 scherven keramiek verzameld, namelijk roodbakkerd aardewerk (elf scherven), witbakkerd aardewerk (acht scherven) en een fragment majolica. Twee scherven van roodbakkerd aardewerk dateren uit de 14de of 15de eeuw en zijn meegekomen met de grond waarmee de put is dichtgestort. De overige scherven kunnen in de periode 1550-1600 worden geplaatst. Weinig fragmenten kunnen als specifieke vormtypen herkend worden. Meest voorkomend zijn scherven van grappen. Eén bordfragment van roodbakkerd aardewerk kan worden geïdentificeerd als een r-bor-6, een model dat algemeen tussen circa 1550-1650 voorkomt. Het fragment van majolica is afkomstig van een bord, met daarop in blauw geschilderd een voorstelling met een vogel. Het glazuur en de schilderstijl maken het aannemelijk dat het product in de late 16de eeuw is vervaardigd. Hiernaast bevatte de kuil een oirband van lood-tin (afb. 72). Een oirband is een metalen versterking op het uiteinde van een leren messchede.

Afb. 72. Een oirband van lood-tin.

64 V45, V46, V48, V49.

Het hout uit de kuil bestaat uit twee balkjes en diverse (fragmenten van) planken (afb. 73 t/m 75). In alle gevallen gaat het om eikenhout. De balkjes zijn ongeveer 55 cm lang, 7 bij 7 cm groot en over de hele lengte voorzien van een inkeping (sponning). Het gaat waarschijnlijk om stijlen van een raamkozijn. Op een van de stijlen zit een ijzeren duim en oog. Hier kon een luik aan worden bevestigd. Verder zijn diverse ijzeren nagels aanwezig en (gaten van) ijzeren verbindingspennen waarmee de stijlen aan de andere delen van het kozijn waren verbonden. Een van de planken is 44 cm hoog, maximaal 25 cm breed en kan worden geïnterpreteerd als een van de luiken van het raam. In de plank van 2 cm dik zijn diverse nagels en nagelgaten aanwezig. Op het luik zullen scharnieren bevestigd zijn geweest.

Afb. 74. Twee zijden van de best bewaarde stijl.

Afb. 75. Voor- en achterzijde van het luik.

De andere fragmenten van planken, allemaal 2 tot 3 cm dik, zijn mogelijk eveneens afkomstig van luiken of wellicht van gevelplanken van een huis (afb. 76). Op basis van het jaarringpatroon en de wijze waarop de planken uit de boom zijn gehaald, kan worden gezegd dat de fragmenten niet bij elkaar horen. In de fragmenten zijn diverse nagelgaten aanwezig.

Afb. 76. Overige stukken hout uit de waterput.

Ophoging 16de eeuw

De bovenste bodemlaag op het perceel bevatte brokjes mortel, brokjes baksteen, schelpgruis en mosselschelp. De laag was op de meeste plekken slechts circa 20 cm dik, maar aan de zuidzijde van werkput 4 was de laag aanzienlijk dikker. Dit hangt waarschijnlijk samen met het feit dat ter hoogte van gedempte sloot S70/S72 nog lange tijd een perceelsgrens lag (zie boven). Het valt niet precies te zeggen wanneer de latere ophoging plaatsvond, maar waarschijnlijk was dit in de 16de eeuw. Bij de opgraving is een hoeveelheid vondsten uit deze periode verzameld, onder meer in werkput 3 en ter plaatse van de voorkant van de boerderij.⁶⁵

Afvalplek 17de eeuw

In de noordwesthoek van de boerderij is op de plaats van de koestand een plek met aardewerk uit de eerste helft van de 17de eeuw gevonden.⁶⁶ Het materiaal kan zijn gestort voorafgaand aan de bouw van de boerderij, maar ook tijdens de bestaansperiode van de boerderij. De koestand was namelijk in de 17de eeuw in principe niet verhard.

Het roodbakkerd aardewerk omvat een ronde vuurstolp (r-vst-1), grappen, koppen (r-kop-2, afb. 77), een pispot, een bakpan en een bord (r-bor-6) van Noord-Hollands slibaardewerk (afb. 78). Het bord is versierd met granaatappels en een afwijkend randmotief. Slechts één scherf van witbakkerd aardewerk is gevonden, afkomstig van een grape. Leuk is een bord van Werra-aardewerk, versierd met een dame in wit en groen slib, geaccentueerd met gekraste lijnen in sgraffito (afb. 79). Het gaat vermoedelijk om een product van de Werra-bakkerij van Enkhuizen, die tussen 1602 en 1613 actief was. Het is het enige stuk Werra-aardewerk dat bij de opgraving is gevonden.

65 V8, V13, V50, V54, V64.

66 V20, V22.

Bij de opgraving zijn in totaal vijf objecten van Noord-Hollands slibaardewerk gevonden, namelijk drie borden (afb. 80), een kop en een kom (r-kom-58). Ander sieraardewerk uit de 17de eeuw, bijvoorbeeld afkomstig uit Italië, Portugal of China, ontbreekt.

Afb. 77. Kop van roodbakkend aardewerk.

Afb. 78. Fragmenten van een bord van Noord-Hollands slibaardewerk.

Afb. 79. Bord van Werra-aardewerk.

Afb. 80. Fragment van een bord van Noord-Hollands slibaardewerk.

5.3 Sporen van de stolpboerderij

De sporen van de stolpboerderij dateren uit de 17de tot en met de 20ste eeuw en zijn in één groot vlak blootgelegd (afb. 81 en 82). Zij zijn per periode weergegeven in de kaartbijlage.

Afb. 81. De sporen van de boerderij worden blootgelegd.

Afb. 82. Overzicht van de sporen van de boerderij.

Funderingen gevels (S9, S10, S11, S13, S14, S18, S19, S20, S39, S40, S41, S51, S52, S53, S55, S57, S58, S75, S76)

De funderingen van de buitengevels van de boerderij bestonden uit diverse delen, die op verschillende momenten en op wisselde manieren zijn gemaakt. Het geheel maakte hierdoor een enigszins rommelige indruk.

De voorgevel van de boerderij is nieuw gebouwd rond 1900 (zie paragraaf 4.1). De fundering blijkt hierbij ook volledig te zijn vernieuwd (S18 en S19). De nieuwe fundering was 50 tot 60 cm breed en bestond uit hergebruikte rood/gele (mengkleur) bakstenen uit de 17de eeuw en machinaal gemaakte bakstenen uit de 19de eeuw. Deze was gemetseld met harde mortel en de fundering was nog maximaal vijf steenlagen hoog (onderkant op -0,68 NAP). Hieronder bevond zich een grondverbetering, bestaande uit een laag grijze klei.

Ter plaatse van de darsdeur was een fundering aanwezig van vier steenlagen hoog en anderhalf steens breed (S9), bestaande uit rood/gele (mengkleur) bakstenen (18x8,5x3,5 cm, onderkant op -0,76 NAP). De fundering was los gestapeld en dus niet gemetseld met mortel. Op de bakstenen waren mortelresten aanwezig, wat betekent dat het om hergebruikt bouw materiaal gaat.

De oostelijke zijgevel bestond uit veel delen. Het zuidelijke deel was 7 meter lang en omvatte tevens een klein stukje van de voorgevel, namelijk het deel ten oosten van de darsdeur (S10). Deze fundering is waarschijnlijk gemaakt in de 20ste eeuw, op het moment dat de houten gevel op deze plek is vervangen door een bakstenen muur. Vermoedelijk is dit gedaan bij de grote verbouwing in 1939 (zie paragraaf 4.1 t/m 4.3). De fundering was aan de bovenzijde steens breed en bestond uit machinaal gemaakte rode bakstenen (20,5x9,5x5,5 cm) en erg harde mortel (onderkant muur op -0,85 NAP). Langs de muur was een insteek aanwezig van ongeveer 25 cm breed.

Afb. 83. Noordelijk deel van de fundering van de oostelijke zijgevel.

Ter plaatse van de noordelijke helft van de oostelijke zijgevel is al een bakstenen muur aanwezig op de oudste foto van de boerderij uit het begin van de 20ste eeuw (zie paragraaf 4.1). De fundering op deze plek bestond uit verschillende delen (afb. 83). Direct ten noorden van S10 lag een fundering van 2,8 meter lang. Deze bestond aan de onderzijde uit drie lagen hergebruikte rode en gele bakstenen, daarop bevonden zich vier lagen rode bakstenen met formaat 22x11x5 cm (onderkant op -0,70 NAP). Onder deze fundering bevond zich een laag grond van 5 cm dik en daaronder bevond zich een restant van een oudere fundering, namelijk drie lagen diverse gestapelde bakstenen (S75, onderkant -0,81 NAP).

Ten noorden daarvan was een meer ondiepe fundering aanwezig (S76), bestaande uit zes lagen diverse soorten bakstenen en harde mortel (onderkant -0,72 NAP). Daarnaast lag een rommelig spoor van 75 cm breed, opgebouwd uit lagen van rode en gele bakstenen, een laag plavuizen (14,5x14,5x2 cm) en een laag grond (S57). Op deze plek bevond zich een deur in de zijgevel en het rommelige spoor hangt hier zeker mee samen. Mogelijk is de drempel van de deur diverse keren verhoogd. Direct ten noorden hiervan bevond zich de mestgoot van de stal, met aan weerszijden een lage bakstenen muur met rollaag aan de bovenzijde. Spoor S58 is een restant hiervan (onderkant -0,73 NAP). In het midden lag een restant van de betonnen vloer van de mestgoot (een oudere vloer is hieronder niet aanwezig). Het bakstenen spoor hieronder en aan weerszijden hiervan was gemaakt van halve rode en gele bakstenen (?x9x3,5 cm) en zachte kalkmortel.

De fundering ten noorden hiervan maakte onderdeel uit van de fundering van de achtergevel (S13). De fundering van deze hoek van de buitengevels was behoorlijk verzakt.

De oostelijke helft van de achtergevel (S13) bestond uit een fundering van anderhalf steens dik, bestaande uit maximaal veertien lagen diverse soorten bakstenen. De onderste lagen waren los gestapeld, daarboven was wel gemetseld met mortel (onderkant -0,94 tot -1,25 NAP bij de verzakte oosthoek). Langs de fundering was een insteek aanwezig van ongeveer 20 cm breed. Een deel van de fundering was verzakt, namelijk globaal tussen poer S29 en S30 in. Vermoedelijk is hier een sloot of grote kuil in de bodem aanwezig. Doordat op deze locatie niet dieper is gegraven, valt dit niet met zekerheid te zeggen.

De westelijke helft van de achtergevel (S14) was minder diep uitgevoerd. Er was sprake van maximaal vijf steenlagen, bestaande uit gele en rood/gele (mengkleur) bakstenen met formaat 22x10x4,5 cm. Alleen de bovenste twee lagen waren gemetseld met mortel. De bakstenen dateren gezien het formaat uit de 15de of 16de eeuw. Het gaat om hergebruikt materiaal, aangezien op de bakstenen mortelresten van eerder gebruik aanwezig waren. Dezelfde soort bakstenen zijn gevonden in de muur tussen de oostelijke vierkantpoeren (S17, zie onder). Dit hoeft overigens niet te betekenen dat beide muren uit dezelfde tijd dateren. Op een deel van de fundering lag het restant van een steens muur, gemaakt van gele bakstenen (18,5x8,5x3,5 cm, bovenkant -0,38 NAP). Tegen fundering S14 lag een kei van ongeveer 30 cm in diameter (S42).

Ook de westelijke zijgevel bestond uit verschillende delen. Opvallend was dat drie poeren onderdeel waren van de fundering (S39, S40 en S41, afb. 84). Zij bevonden zich in de zuidelijke helft van de fundering en hadden een onderlinge afstand van ongeveer 2 meter. Het is onduidelijk waarom in de fundering poeren zijn toegepast. Meest aannemelijk is dat dit samenhangt met een houten wand, waarvan de stijlen op de poeren stonden. Normaal gesproken werden houten gevels echter gebouwd op een lage bakstenen muur (de plint). Bij stolpboerderijen zijn dan ook niet eerder poeren gevonden in de funderingen van gevels. Een

mogelijkheid is dat de poeren zijn gebouwd ter plaatse van zwakke plekken in de ondergrond, met als doel om de fundering plaatselijk te versterken. De poeren waren aan de onderzijde 60 tot 70 cm breed, naar boven toe was sprake van versnijdingen. De drie sporen waren gemetseld met mortel en dezelfde soort bakstenen, namelijk orangerode bakstenen met formaat 20x10x4,5 cm. De onderkant van de poeren lag op -0,71 tot -0,75 NAP. De eenvormigheid wijst erop dat de poeren gelijktijdig zijn gebouwd. De funderingen aan weerszijden van de poeren waren tegen of over de poeren heen gebouwd en moeten dus gelijktijdig of jonger zijn. Het meest zuidelijk deel van de westelijke zijgevel bestond uit een fundering van twee steens breed (S20). De fundering was drie lagen hoog en gemaakt van hergebruikte los gestapelde oranje/rode bakstenen (formaat 20x9,5x4 cm, onderkant -0,55 NAP). Tussen de poeren in lagen twee stukjes fundering van gele en oranje bakstenen met formaat 18,5x8,5x3,5 cm (S55). Nog maximaal vier steenlagen resteerden (onderkant op -0,53 en -0,39 NAP). Ten noorden van poer S41 lag een stukje fundering van zeven lagen hoog, opgebouwd uit zowel rode als gele bakstenen (S53). Ten noorden daarvan bevond zich een fundering van acht steenlagen (S52, onderkant -0,70 NAP). De onderste vier steenlagen waren van gele bakstenen (18x8,5x4 cm), daarop lagen vooral rode bakstenen (zelfde formaat). Zowel de poeren als de funderingen aan weerszijden daarvan dateren mogelijk uit de 17de of 18de eeuw. Het meest noordelijk deel van de fundering (S51) was gemaakt van hergebruikte gele bakstenen en rode machinaal gemaakte bakstenen. Dit deel is waarschijnlijk in de 19de eeuw gemaakt.

Afb. 84. Poeren S39 (links) en S40 (rechts) onder de westelijke zijgevel, op de voorgrond kelder S21.

Vierkantpoeren (S7, S15, S16)

Drie van de vier bakstenen poeren onder de houten vierkantstijlen zijn onderzocht; de vierde poer (zuidwest) is bij de sloop van de boerderij verwijderd. Geen enkele poer dateert waarschijnlijk van de bouw van de boerderij; vermoedelijk zijn alle poeren in latere tijd opnieuw opgetrokken.

Vierkantpoer S16 was 80 bij 75 cm groot en nog drie steenlagen hoog (bovenkant op -0,61

NAP), bestaande uit gestapelde rood/gele (mengkleur) bakstenen van 18,5x9x3,5 cm (afb. 85). Op de bovenste laag bakstenen lag een laag lichtgrijs kleiig zand met schelpen daarin, dit is gebruikt om de bakstenen mee te stapelen. Hetzelfde was het geval bij de poeren van de koestijlen in de stal en zij waren bovendien met dezelfde soort bakstenen gemaakt (zie onder).

Afb. 85. Vierkantpoer S16.

Afb. 86. Vierkantpoer S7.

Vierkantpoer S7 was circa 70 bij 80 cm en nog acht steenlagen hoog (onderkant -0,72 NAP, afb. 86). De onderste vijf lagen bestonden uit hergebruikte gele en orangerode bakstenen (onder andere $11 \times 4,5$ cm). De bovenkant van de poer was smaller (56 bij 50 cm) en bestond uit drie lagen oranje/gele (mengkleur) bakstenen van $19 \times 8,5 \times 4$ cm, gemetseld met harde mortel. Vierkantpoer S15 bestond in de kern uit een poer van acht steenlagen hoog, bestaande uit gestapelde oranjegele en gele bakstenen van $19,5 \times 8,5 \times 4,5$ cm (onderkant op -0,86 NAP, afb. 87). De poer was duidelijk in elkaar gedrukt en verzakt onder het gewicht van de vierkantstijl. Tegen de noord- en oostkant van de poer zijn in latere tijd andere soorten bakstenen aangebracht, waarschijnlijk om de verzakte constructie te versterken.

Afb. 87. Vierkantpoer S15.

Funderingen rond de hooiberg (S2, S6, S12, S17, S23, S49)

Tussen de vierkantpoeren waren bakstenen funderingen aanwezig. Hierop hebben houten wanden rond de hooiberg gestaan. Zuidelijke fundering S12 was aan de bovenzijde steens breed, naar onder toe was sprake van vier versnijdingen (bovenkant op -0,35 NAP, afb. 88). De onderste drie lagen waren van rode bakstenen, daarboven bevonden zich vier lagen baksteen. De bovenste twee lagen bestonden uit oranje/gele (mengkleur) bakstenen en waren gemetseld met harde mortel, net als de bovenkant van vierkantpoer S7. Dit wijst erop dat de muur en in ieder geval de bovenzijde van de poer gelijktijdig zijn opgetrokken.

Noordelijke fundering S2 was niet over de hele lengte op dezelfde manier opgebouwd. De oostzijde van de fundering, tot aan S59, was namelijk een stuk dieper dan de westzijde. Aan de westzijde resteerde nog slechts één tot twee baksteenlagen, bestaande uit rood/gele bakstenen (mengkleur) met formaat $18 \times 8 \times 3,5$ cm (afb. 89). Vermoedelijk gaat het om dezelfde bakstenen als in vierkantpoer S16. Tegen de noordzijde van dit gedeelte van muur S2 was een halfsteens muur aanwezig, van acht lagen gele bakstenen ($16,5 \times 8 \times 3$ cm) en zachte kalkmortel (S74, afb. 90). Waarschijnlijk is deze halfsteens muur op zeker moment aangebracht om muur S2 te versterken.

Tegen de zuidzijde van fundering S2 was een restant van een andere fundering aanwezig (S59). Slechts twee baksteenlagen resteerden, bestaande uit rode en rood/gele bakstenen en harde mortel (bovenkant -0,65 NAP). De fundering hoort bij een kast binnen de hooiberg, die tot de sloop in 2017 bestond.

Afb. 88. Fundering S12.

Afb. 89. Westzijde van fundering S2, gezien richting het noorden.

Afb. 90. Westzijde van fundering S2, gezien richting het zuiden. Tegen de fundering bevindt zich muur S74.

Onderdeel van de fundering tussen de westelijke vierkantpoeren was schoorsteenfundering S48 uit waarschijnlijk het tweede kwart van de 19de eeuw (zie onder). In het verlengde hiervan stond fundering S49, die waarschijnlijk gelijktijdig is opgetrokken. Dit spoor bestond uit een steens muur van tien lagen bakstenen (onderkant -0,81 NAP). Diverse soorten bakstenen waren toegepast, waaronder oranje/geel (mengkleur), oranje en paars. In het verlengde hiervan bevond zich fundering S23, bestaande uit zeven lagen roze bakstenen (17,5x8x4 cm) en vrij harde mortel (onderkant -0,66 NAP).

De fundering aan de oostzijde bestond uit twee delen. Het zuidelijk deel (S6) bestond aan de onderzijde uit twee lagen gestapelde rood/gele (mengkleur) bakstenen met formaat 20,5x10x4 cm (afb. 91). Daarop lag een steens muur van maximaal drie lagen van vooral gele bakstenen (18x7,5x4 cm), gemetseld met zachte kalkmortel (bovenkant op -0,42 NAP). Het noordelijk deel (S17) had een iets andere oriëntatie en was bovendien gemaakt van andere bakstenen, namelijk gestapelde gele en rood/gele (mengkleur) bakstenen met formaat 22,5x11x5 cm. Nog drie lagen resteerde (bovenkant op -0,60 NAP). Gezien het formaat dateren de bakstenen uit de 15de of 16de eeuw. Het is de vraag wanneer muur S6/S17 is gemaakt. In 2015 stond op deze plek een houten wand, maar het is onzeker of dit altijd het geval is geweest (zie paragraaf 4.5). Het is aannemelijk dat de toegepaste bakstenen hergebruikt bouw materiaal zijn en de archeologische gegevens geven daarom geen uitsluitel over het bestaan van een houten wand op deze plek vanaf de bouw van de boerderij.

Schoorsteenfundering (S54)

Aan de westzijde van de stulp is de oudste schoorsteenfundering van de boerderij gevonden (afb. 92). De fundering was 2,40 meter lang en maximaal 90 cm breed. Nog maximaal negen baksteenlagen resteerden (bovenkant op -0,72 NAP), zij bevonden zich langs de randen van het spoor: de fundering was vooral in het midden diep weggebroken. Het spoor bestond vooral

uit rode bakstenen met formaat 18x8x4 cm, hiernaast waren gele bakstenen met formaat 19x9,5x5 cm toegepast. Beide typen kunnen in de 17de eeuw worden gedateerd. De bakstenen waren los gestapeld. Op de bakstenen waren wel resten van mortel aanwezig, wat betekent dat het om hergebruikt bouw materiaal gaat. Aan één of beide lange zijden van de fundering heeft een haardplaats gelegen, maar hier zijn geen resten van gevonden. Het is daarom niet zeker aan welke zijde werd gestookt, of dat aan beide zijden werd gestookt.

Afb. 91. Fundering S6.

Afb. 92. Schoorsteenfundering S54.

Op de resten van de bakstenen fundering was een uitbraakspoor aanwezig (S5). Dit spoor bestond uit grijs zand met brokken van rood baksteen, mortelbrokken en fragmenten van wandtegels. Uit het uitbraakspoor komen een paar scherven keramiek, namelijk twee stukjes pijpensteel, twee scherven van faïence uit de 18de eeuw en een fragment van een kop van Chinees porselein uit de periode 1725-1775.⁶⁷ Hiernaast zijn negentien fragmenten van wandtegels in het spoor gevonden, die ongetwijfeld verwerkt waren in de schouw horende bij de stookplaats. Het gaat in de eerste plaats om vijf fragmenten van wandtegels uit de periode 1620-1650, waaronder exemplaren met fruitschaal in het midden en ossenkoppen in de hoeken (afb. 93). Op de voorzijde van deze 17de-eeuwse tegels is mortel aanwezig. Dit betekent dat zij gepleisterd zijn geweest en de versiering op de tegels dus niet meer zichtbaar was. De andere fragmenten zijn afkomstig van onbeschilderde tegels (witjes) uit de late 17de en 18de eeuw. Bij een deel van de witjes is steeds één zijde bijgesneden om de tegel iets smaller te maken. Dit zal zijn gedaan om de tegels passend te maken in de schouw.

Afb. 93. Wandtegel met fruitschaal-decor en ossenkoppen uit de periode 1620-1650.

Op basis van de keramiëkscherven lijkt de afbraak van de schoorsteen rond het midden van de 18de eeuw te hebben plaatsgevonden. Echter, het is waarschijnlijk dat de afbraak plaatsvond gelijktijdig met het dichtstorten van kelder S27 (zie hieronder). In de vulling van deze waren namelijk ook veel fragmenten van onbeschilderde wandtegels aanwezig, met hetzelfde formaat als uit het uitbraakspoor van de schoorsteen. Ook deze tegels zullen afkomstig zijn van de schouw. Op basis van een gedateerde munt kan het dichtstorten van de kelder met zekerheid ná 1822 worden geplaatst. Dit betekent dat de schoorsteen vermoedelijk ergens in de periode 1825-1850 is afgebroken.

67 V18 en V30.

Kelder in het woongedeelte (S27)

Tegen de westelijke zijgevel bevond zich een kleine kelder van 1,45 bij 0,95 meter groot (afb. 94). De kelder bestond uit halfsteens muren en een bakstenen bodem, gemaakt van gele bakstenen (?x8,5x? cm) en harde mortel. De westmuur van de kelder was tot ongeveer het looppniveau van de boerderij bewaard gebleven (bovenkant op -0,50 NAP), terwijl de andere muren tot het niveau van de vloer waren weggebroken (vloer op -1,66 NAP). Het wegbreken van de westmuur is achterwege gebleven, omdat de stabiliteit van de naastgelegen zijgevel hiermee in het geding zou komen. De binnenzijde van de muren was aangesmeerd met mortel om het geheel beter waterdicht te maken. De kelder was minimaal 1,16 meter diep. Bij de westmuur was geen aanzet van een tongewelf aanwezig en gezien de hoogte hiervan is het zeer onwaarschijnlijk dat de kelder voorzien was van een tongewelf.⁶⁸ Dit soort kleine waterdichte kelders wordt vaak gevonden in het woongedeelte van stolpboerderijen.

Afb. 94. Kelder S27 en rechts de fundering van de westelijke zijgevel van de boerderij.

Op zeker moment is de kelder grotendeels gesloopt, waarna het gat is dichtgestort met grijze klei. Uit dit uitbraakspoor komen diverse vondsten, namelijk keramiek, wandtegels en metaalvondsten.⁶⁹ De keramiekvondsten bestaan uit 22 scherven, afkomstig van objecten van roodbakkerd aardewerk, witbakkend aardewerk, majolica, faïence, industrieel wit en pijpjarde (stelen tabakspijpen). Een goed te dateren vondst is een scherf van een schoteltje (iw-bor-3) van Engels industrieel wit aardewerk beschilderd met blauwe motieven. Het gaat specifiek om zogenaamd *pearlware*, herkenbaar aan de blauwige waas in het glazuur. *Pearlware* werd rond 1775 geïntroduceerd in navolging van het *creamware*. Dit blauw beschilderde materiaal dateert uit het laatste kwart van de 18de eeuw. Onder de wandtegels is één fragment van een polychroom exemplaar uit de eerste helft van de 17de eeuw. De overige dertien fragmenten zijn

68 In de vulling van de kelder zijn ook geen brokken van een tongewelf gevonden.

69 V24, V26 en V55. Determinatie en tekst W. Stellingwerf.

van onbeschilderde tegels (witjes) uit de 18de eeuw. Noemenswaardig is verder een fragment van een grijze ongeglazuurde plavuis (blauwbakken).

De metaalvondsten uit de vulling van de kelder bestaan uit drie koperen munten en een stuk ijzer met onbekende functie. Het gaat om twee 18de-eeuwse duiten en een cent uit 1822. De duiten zijn geslagen in Utrecht en Zeeland. Bij het Utrechtse exemplaar is het jaartal 1791 leesbaar, de Zeeuwse duit is aan de voorkant grotendeels versleten, maar de vormgeving op de muntzijde maakt duidelijk dat het exemplaar tussen 1754-1766 dateert (afb. 95).⁷⁰ Typerend voor Zeeuwse duiten uit deze periode is de instulping in het provinciewapen onder de kroon.⁷¹ De 19de-eeuwse cent verkeert in een slechte staat, maar het jaartal 1822 en de W van Koning Willem 1 kunnen wel worden opgemerkt. De laatste munt wijst erop dat de kelder zeker ná 1822 is afgebroken en volgestort.

Afb. 95. Twee duiten uit de vulling van kelder S27.

Fundering oudere darsdeur (S8, S36)

Tegen de westelijke zijgevel aan bevond zich een stukje van een steens fundering (S36, afb. 96). Dit spoor was nog slechts 45 cm lang, maar heeft oorspronkelijk iets verder doorgelopen richting het westen. Dit deel is duidelijk weggebroken bij de herbouw van de zuidzijde van de

70 V24-M01; V55-M01.

71 www.duiten.nl.

oostgevel (waarschijnlijk in 1939). De fundering was gemaakt van hergebruikte rode en gele bakstenen (geel: 19x9,5x4 cm) en nog zes steenlagen hoog (bovenkant op -0,67 NAP). De bakstenen waren niet gemetseld met mortel, maar los gestapeld.

Afb. 96. Op de voorgrond fundering S36.

De fundering hoort waarschijnlijk bij een oudere darsdeur van de boerderij, die ongeveer 1 meter meer noordelijk stond dan de latere darsdeur (tot stand gekomen bij de bouw van de nieuwe voorgevel rond 1900). S36 is dan een restant van de oorspronkelijke fundering van de voorgevel. Ten oosten van het fundament bevond zich de houten darsdeur, vandaar dat hier geen fundering gevonden is.

Ook poer S8 hangt hier vermoedelijk mee samen. Deze poer was 40 bij 40 cm groot en nog drie steenlagen hoog (S8, afb. 97). Het spoor was gemaakt van hergebruikte rode en gele bakstenen (geel: 18,5x8x3,5 cm, bovenkant -0,53 NAP). De poer ligt op dezelfde lijn als fundering S36 en het is goed mogelijk dat hier de oostelijke kozijnstijl van de darsdeur op stond.

Afb. 97. Poes S8.

Waterput in de koeienstal (S1)

Tussen de noordelijke vierkantpoeren bevond zich een bakstenen waterput (afb. 98 en 99). Dit is de gangbare plaats voor een waterput in een stolpboerderij: tussen de koeienstal en de hooiberg in. Het grondwater uit de put werd omhoog gehaald met behulp van een pomp, die tegen het houten schot tussen beide ruimtes in stond. Het water werd gebruikt als drinkwater voor de koeien.

Afb. 98. De rechthoekige opbouw van de waterput.

Afb. 99. Een blik in het ronde ondergrondse deel van de waterput. De pomp voor het wegpompen van het grondwater ligt er nog in.

De bovenzijde van de put werd gevormd door een rechthoekige steens muur (1,15 bij 0,70 meter, bovenkant op -0,42 NAP), gemaakt van gele bakstenen (18x7,5x3,5 cm) en harde mortel. Hieronder bevond zich een ronde put van gestapelde bakstenen (vooral gele) van minimaal 2 meter diep. De rechthoekig opbouw dateert gezien de toegepaste bakstenen vermoedelijk uit de 19de eeuw. Het is goed mogelijk dat de ronde put daaronder een stuk ouder is, bijvoorbeeld uit de 17de eeuw.

De put is op zeker moment buiten gebruik genomen, maar niet dichtgestort. In de put was daardoor nog grondwater aanwezig. De onderzijde van de put is niet onderzocht, zodat de precieze diepte en de uitvoering van de onderkant (mogelijk met wagenwiel) niet bekend is. Rond de waterput was een grote ronde insteek aanwezig met een diameter van ongeveer 2,5 meter.

Schoorsteenfundering en haardplaats (S4, S26, S24, S44, S45, S47, S48)

Na de afbraak van schoorsteen S54, waarschijnlijk in de periode 1825-1850, is een nieuwe schoorsteen met haardplaats gemaakt tegen de westzijde van de hooiberg (afb. 100 en 101). Het rookkanaal bevond zich buiten de hooiberg, tussen de westelijke dekbalk en de overstekbalk aan de westzijde (zie afb. 38). De schoorsteen is afgebroken bij de verbouwing van 1939.

Afb. 100. De nieuwe schoorsteenfundering (S48) met haardput (S4) en asput (S26).

De fundering van de schoorsteen (S48) was aan de onderzijde 2,05 meter lang en 1,05 meter breed. Bij de bouw hiervan is een hoek van de oudere schoorsteen S54 weggebroken. De fundering was twaalf steenlagen hoog (onderkant op -0,89 NAP). De bovenste twee lagen waren steens breed en gemetseld met mortel, hieronder was bij iedere laag sprake van een versnijding. Deze lagen waren bovendien los gestapeld en niet gemetseld. De fundering bestond uit diverse soorten hergebruikte bakstenen.

Op zeker moment is op fundering S48 een stuk muur gebouwd (S24). Dit was acht steenlagen hoog en gemaakt van paarsrode bakstenen (19,5x7x4 cm) en harde mortel (onderkant op -0,74 NAP). Vermoedelijk hangt het spoor samen met de herbouw of versterking van het rookkanaal. Opvallend is dat muur S24 niet op het midden van fundering S48 is gebouwd, maar op de zuidzijde hiervan. Ten zuiden van muur S24 was bovendien een soort poer aanwezig (S47). Dit spoor was zes steenlagen hoog en gemaakt van verschillende soorten bakstenen en harde mortel (onderkant op -0,68 NAP). De functie van de mogelijke poer is onduidelijk.

Afb. 101. De achterkant van schoorsteenfundering S48.

Tegen de bovenzijde van fundering S48 lag haardput S4. Oorspronkelijk was dit een rechthoekige bak van 1,25 bij 0,67 meter met aan drie zijden een halfsteens muur en daarbinnen een bakstenen bodem. De halfsteens muren waren bijna volledig weggebroken, waardoor het spoor op het eerste gezicht op een stookvloer lijkt. Dit is echter niet het geval: de stookvloer lag ongeveer 30 cm hoger, boven de haardput. Op dat niveau lag waarschijnlijk een ijzeren plaat op de haardput met daarin een gat, waardoor as van de haard in de haardput kon worden geveegd. Soortgelijke rechthoekige haardputten onder de stookplaats worden vaker opgegraven in West-Friesland, bijvoorbeeld bij Oosterleek 39 (afb. 102). Volgens Brandts Buys worden dit soort putten in het verleden 'askolken' genoemd.⁷²

De bodem van de haardput bestond uit twee lagen bakstenen, waarvoor brokken van gele en rode bakstenen waren gebruikt (op -0,53 NAP). Op de bodem lag een laag as. In deze as is een tabakspijp uit de periode 1830-1880 gevonden, wat erop wijst dat de asput ruwweg in het midden van de 19de eeuw is dichtgestort.⁷³ Naast de haardput is een stuk van een wandtegel gevonden.⁷⁴ De tegel is sierlijk beschilderd met een voorstelling binnen een achtkant omgeven door rococo-motieven in mangaanpaars. Dit type decor wordt door Jan Pluis omschreven als

72 Brandts Buys 1974, 555.

73 V16. Informatie Jan van Oostveen.

74 V17. Determinatie en tekst W. Stellingwerf.

“achtkant in het lof”. Waarschijnlijk gaat het om een Utrechts product uit de eerste helft van de 19de eeuw.⁷⁵ De wandtegel wijst erop dat de stookplaats was voorzien van een betegelde schouw.

Afb. 102. Een haardput in Oosterleek 39, tegen een bestaande betegelde schouw aan.

Aan weerszijden van de haardput was een steens muur aanwezig, bestaande uit nog slechts één baksteenlaag (S44 en S45). Zij waren gemaakt van diverse soorten hergebruikte bakstenen. Het lijkt logisch dat de muren een rol speelden bij het ondersteunen van de kap van de haard, maar het is niet duidelijk hoe dit er dan heeft uitgezien.

Vlak naast de haardput was een ronde asput aanwezig met een diameter van ruim 50 cm (S26). De halfsteens muur was gemaakt van brokken van gele bakstenen, de binnenzijde hiervan was aangesmeerd met mortel. De bodem bestond uit twee lagen bakstenen. De put was nog slechts 13 cm diep, maar oorspronkelijk is deze hoger geweest. De grond in de put bevatte geen vondsten.

Bij de haard zijn dus zowel een rechthoekige haardput als een ronde asput gevonden. Beide zijn bedoeld om as uit de haard in te verzamelen. Dit maakt het aannemelijk dat beide putten niet gelijktijdig hebben gefunctioneerd, maar na elkaar. Welke put het oudste is, valt niet goed te zeggen.

Fundering bedstede en kast (S22, S46)

Direct ten westen van de hooiberg bevond zich de fundering van een bedstede (S22, afb. 103). De binnenmaat van de bedstede was circa 2 meter bij 1,15 meter. Van de fundering resteerde nog drie baksteenlagen. De onderste laag was anderhalf steens breed, de tweede laag steens. Beide lagen waren niet gemetseld, maar simpelweg gestapeld. De bovenste laag bestond uit

⁷⁵ Vergelijk Pluis 2013, 529, B.12.00.04.

een halfsteens muur en deze was wel gemetseld met mortel (bovenkant op -0,46 NAP). Voor de fundering was gebruik gemaakt van hergebruikte rode en gele bakstenen, herkenbaar aan de restanten mortel. Op de halfsteens muur zal een lichte houten wand hebben gestaan. De bedstede bevond zich direct ten zuiden van bovengenoemde haard met asput en het is daarom aannemelijk dat de bedstede en haard gelijktijdig zijn gemaakt, dus waarschijnlijk in de tweede kwart van de 19de eeuw.

Afb. 103. Fundering van een bedstede (S22) en een fundering uit latere tijd (S25).

Ten zuiden van de bedstede bevond zich een klein stukje van een steens fundering (S46). Het ging om slechts één steenlaag van hergebruikte bakstenen (20x9,5x5 cm, bovenkant -0,45 NAP). Op de steens fundering was de afdruk van een halfsteens muur zichtbaar. Het is aannemelijk dat hier een houten wand op heeft gestaan. Waarschijnlijk hoort het spoor bij een kastenwand tegen de hooiberg aan, die dan ongeveer 1 meter diep is geweest. Tot de sloop in 2017 was op deze plek ook een kastenwand aanwezig, maar het is niet zeker of het om dezelfde structuur gaat. Spoor S46 lijkt te horen bij een oudere kast.

Fundering bedstedes en gang (S25)

Op zeker moment is bedstede S22 afgebroken en is een nieuwe wand met twee bedstedes en een gangetje (hos) daartussen gemaakt over de volledige breedte van het woongedeelte. Deze situatie is al zichtbaar op de bouwtekening uit 1939 (zie afb. 15). Waarschijnlijk is deze situatie ontstaan in tweede helft van de 19de of vroege 20ste eeuw. De oostelijke bedstede bestond tot de sloop van de boerderij in 2017, de westelijke bedstede en het gangetje zijn in de 20ste eeuw verdwenen. Deze bedstedes en gang lagen iets zuidelijker dan bedstede S22. Fundering S25 is de noordelijke fundering van de bedstedes en gang. De fundering was steens tot anderhalf steens breed, maximaal twee steenlagen hoog en was gemaakt van dezelfde soort bakstenen als fundering S22 (bovenkant op -0,44 NAP, zie afb. 103). Waarschijnlijk zijn bij de sloop van fundering S22 de bakstenen hergebruikt voor de bouw van de nieuwe bedstedes.

Waterkelder in de koeienstal (S28)

Aan de westzijde van de boerderij bevond zich een waterkelder met tongewelf van 2,22 meter lang en 1 meter breed (afb. 104). De kelder was bestemd voor de opslag van regenwater van het dak van de boerderij. De structuur was voorzien van halfsteens muren en een tongewelf, bestaande uit gele bakstenen. De binnenzijde van de muren was aangesmeerd met mortel. Voorafgaand aan de sloop van de boerderij was het tongewelf nog intact en de kelder leeg. Bij de sloop is het gewelf ingestort en is grond in de kelder terecht gekomen. De kelder was ongeveer 1,75 cm diep (hoogste punt na sloop op -0,49 NAP, onderkant op -2,20 NAP). Rond het spoor was een smalle insteek aanwezig.

Afb. 104. Waterkelder S28 in de koeienstal.

Sporen in de koeienstal (S3, S29, S30, S31, S32, S33, S34, S35, S56)

Tijdens de sloop zijn de mestgoot en de lage muren met rollaag aan weerszijden hiervan verwijderd. Bij de opgraving zijn enkele restanten van de lage muren gevonden. S3 ligt ter plaatse van de lage muur onder de achterpoten van de koeien (deze muur wordt de 'rollaag' genoemd). Hiervan resteerde nog twee steenlagen, bestaande uit rode bakstenen (18,5x8,5x3,5 cm) en zachte kalkmortel (bovenkant -0,86 NAP). Het spoor was maximaal 42 cm breed. In klei op de bakstenen is een scherp gevonden uit de 18de eeuw, namelijk een fragment van een bord van Delftse faience, in blauw beschilderd met een Chinees landschapje met pagode.⁷⁶ Spoor S56 is een restant van de lage muur aan de andere kant van de mestgoot, aan de zijde van het looppad. Hier resteert slechts één laag bakstenen (bovenkant -0,78 NAP).

Op ongeveer 1 meter uit de achtergevel is een rij kleine poeren blootgelegd. Het gaat om de fundamente van de koestijlen. De koestijlen droegen de achterzijde van het dak van de boerderij. Er stonden bovendien schotten tegenaan, die de koeienstal in vakken verdeelde.

---

76 V15.

Eén van de poeren ontbreekt: deze is bij het blootleggen van de sporen met de graafmachine verloren gegaan. De poer was wel zeker aanwezig. Op één na waren de poeren gemaakt met dezelfde soort bakstenen, namelijk rood/gele (mengkleur) bakstenen van 18,5x9x3,5 cm. Zij waren gestapeld met behulp van lichtgrijs kleiig zand met schelpen daarin. Een van de vierkantpoeren (S16) was met dezelfde bakstenen en hetzelfde zand gebouwd. Dit wijst erop dat zij gelijktijdig zijn gebouwd. Op de bakstenen waren geen mortelresten aanwezig en het lijkt daarom op het eerste gezicht om primair toegepast bouw materiaal te gaan. Op basis van het baksteenformaat kunnen de poeren in de 17de eeuw worden gedateerd. Toch is het niet zeker dat de poeren in de 17de eeuw zijn gebouwd. De positie van de oudste schoorsteenfundering (S54) maakt het namelijk aannemelijk dat in de noordwesthoek van de boerderij oorspronkelijk een woonvertrek lag (zie synthese). Pas na het afbreken van deze schoorsteen (vermoedelijk tussen 1825-1850) is in dat geval het woonvertrek omgevormd tot koeienstal. Dit zou betekenen dat de rij poeren pas in de 19de eeuw is gebouwd.

Het is de vraag of de poeren horen bij de koestijlen die tot de sloop in 2017 bestonden. De ingemeten positie van de koestijlen komt namelijk niet goed overeen met de positie van de opgegraven poeren. Dit betekent waarschijnlijk dat de koestijlen en zolderbalken op zeker moment zijn vernieuwd, waarbij de indeling van de stal is gewijzigd. De enige afwijkende poer (S34) hoort waarschijnlijk bij deze vernieuwing van de stal.

Opvallend is dat de drie meest oostelijke poeren in de stal een stuk dieper waren gefundeerd dan de poeren aan de westzijde. Dit hangt waarschijnlijk samen met de ondergrond: aan de oostzijde bevond zich een ophogingslaag van klei en men meende waarschijnlijk dat hier dieper moest worden gefundeerd. Aan de oostzijde was een zandige ophogingslaag aanwezig en op deze meer stabiele is een ondiepere fundering gemaakt.

Afb. 105. Poer S30 in de koeienstal.

Afb. 106. Poer S32 in de koeienstal.

Poer S29 was ongeveer 40 bij 40 cm en vier steenlagen hoog (onderkant 1,05 -NAP). Poer S30 was even groot en nog vijf steenlagen hoog (onderkant 1,00 -NAP, afb. 105). Poer S31 was ongeveer 40 bij 50 cm en nog maximaal twee steenlagen hoog (onderkant 0,88 -NAP). Poer S32 was ongeveer 50 bij 60 cm en nog vijf lagen hoog (onderkant 0,56 -NAP, afb. 106). Poer S33 was 40 bij 60 cm en nog vier steenlagen hoog (onderkant 0,68 -NAP). Poer S35 was 40 bij 40 cm en nog drie steenlagen hoog (onderkant 0,63 -NAP).

De enige afwijkende poer was S34. Deze poer was 35 bij 40 cm groot en gemaakt van drie lagen diverse bakstenen, met name incomplete bakstenen (onderkant 0,58 -NAP). Op deze bakstenen waren mortelresten aanwezig, wat betekent dat het om hergebruikt materiaal gaat.

Kelder in het woongedeelte (S21, S37, S38)

Aan de westzijde van de boerderij bevond zich een grote kelder (afb. 107). De structuur was 3,27 meter lang en 1,6 meter breed. De halfsteens muren waren gemaakt van oranje/rode bakstenen met formaat 21x9,5x4 cm en zachte zandige schelpkalkmortel (bovenkant op -0,54 NAP). In de noordelijke muur was aan de buitenzijde een steunbeertje aanwezig. Deze moest de keldermuur meer stabiliteit geven of hier stond een stijl van een houten wand op. De vloer bestond uit één laag gele bakstenen (18x8,5x3,5 cm, bovenkant op -0,91 NAP), hierop heeft vermoedelijk oorspronkelijk een plavuizen vloer gelegen. De kelder was nog maximaal 37 cm diep en opgevuld met grijs zand met daarin baksteenbrokken en veel mortelbrokken. De enige vondst hieruit is een koperen knoop met bloemmotief.⁷⁷ Gezien de toegepaste bakstenen kan de kelder in de 19de eeuw of rond 1900 worden gedateerd.

Afb. 107. Kelder S21.

In de zuidwesthoek van de kelder is op zeker moment een bak geplaatst met een binnenmaat van 60 bij 25 cm (S38). De functie van de bak is onbekend. De bak was gemaakt van oranje bakstenen (?x10,5x? cm) en harde mortel, de bodem bestond uit grijze ongeglazuurde plavuizen (blauwbakken, op -0,61 NAP). Tegen de oostzijde van de kelder was verder een poertje aanwezig van 23 bij 23 cm, eveneens gemaakt van oranje bakstenen en harde mortel (S37). Deze poer is waarschijnlijk gemaakt ter vervanging van een oudere poer die onderdeel was van de keldermuren, net als aan de noordzijde het geval is. Deze oudere poer zal door de bouw van de bak verloren zijn gegaan.

---

77 V28.

Dierbegruving

Aan de noordzijde van werkput 3, op ruim 4 meter naast de stolpboerderij, is ongeveer halverwege de ophoging een dierbegruving van een schaap gevonden.⁷⁸ Bij de botten is een scherf van faience uit de 18de eeuw gevonden. Dit maakt het aannemelijk dat het dier is begraven ten tijde van het bestaan van de boerderij.

Schuur

Bij het verwijderen van de fundering van de achtergevel kwamen delen van een fundering van een schuur aan het licht die achter de boerderij heeft gestaan. Deze schuur is zichtbaar op een oude foto, uit een bouwvergunning blijkt dat deze in 1943 is afgebroken (zie afb. 16 en paragraaf 4.1). De fundering is verder niet blootgelegd en ook niet gedocumenteerd. Een voormalige bewoner vertelde dat hij in het verleden de funderingen van de schuur had opgegraven en dat deze was voorzien van spaarbogen van 1,7 meter hoog. Hij vertelde tevens dat achter de boerderij een regenwaterkelder in de bodem aanwezig was.

Keramiekvondsten

Bij de opgraving zijn weinig vondsten van keramiek uit de 17de tot en met 19de eeuw gevonden: het gaat om slechts circa 120 scherven. Dit valt goed te verklaren, want er is met name gegraven op de plaats van de boerderij zelf. Tijdens de bestaansperiode van de boerderij wordt de bodem onder het gebouw nauwelijks geroerd, waardoor weinig vondsten in het bodemarchief terecht komen. Uitzonderingen zijn bijvoorbeeld kelders die worden dichtgestort met afval. Het afval van de bewoners van de boerderij zal voor een groot deel op het erf te vinden zijn, bijvoorbeeld in afvalkuilen of in de walkanten van sloten.

Hoewel het dus om weinig materiaal gaat, vallen wel enkele zaken op. Zo is bij de opgraving helemaal geen geïmporteerde faience, bijvoorbeeld uit Italië of Portugal, gevonden. Slechts één stuk Aziatisch porselein is aanwezig, namelijk een theekopje uit het midden van de 18de eeuw. Ook van Engels industrieel aardewerk uit de 18de eeuw zijn maar twee scherven gevonden. Wat wel gevonden is, is het gangbare aardewerk voor deze periode: rood- en witbakkend aardewerk, Nederlandse majolica en faience en een beetje steengoed uit Duitsland. De faience bestaat uit diverse scherven van borden met Chinees geïnspireerde decors uit de 17de eeuw, evenals enkele scherven van 18de-eeuwse borden (f-bor-3, f-bor-6) en theeschotels (f-bor-8) beschilderd met blauwe of polychrome florale motieven.

5.4 Metaalvondsten Nieuwe Tijd

Munten

Tijdens de opgraving zijn achttien munten uit de Nieuwe Tijd aangetroffen. Het betreft vooral duiten uit de 17de en 18de eeuw. Eén duit is in West-Friesland geslagen in 1626 (afb. 108a).⁷⁹ Daarnaast komen twee duiten uit Friesland voor, respectievelijk daterend in 1683 en in de jaren vijftig van de 17de eeuw (afb. 108b en 108c).⁸⁰ Een andere 17de-eeuwse duit is afkomstig uit Zeeland en dateert tussen 1601-1637. Twee andere Zeeuwse duiten dateren uit de 18de eeuw. Ze zijn geslagen in respectievelijk de jaren vijftig van de 18de eeuw en in 1782 (afb. 108d).⁸¹ Verder is Hollandse duit uit 1702 op te merken en drie laat 18de-eeuwse duiten zijn in

78 Determinatie J. van Leeuwen. V56.

79 V50-M03.

80 V50-M04; V61-M02.

81 V1-M01.

Utrecht geslagen, namelijk in de jaren 1786, 1791 en 1792 (afb. 108e).⁸² Een aantal andere munten die mogelijk als duiten zijn aan te merken, zijn te versleten om uitspraak over datering en herkomst te kunnen doen. Naast de duiten is een Franse oord gevonden, die in naam van Henri de la Tour, hertog van Boullion en prins van Sedan, is geslagen (afb. 108f).⁸³ De oord dateert uit 1614. Een andere opmerkelijke buitenlandse munt is een zilveren schilling uit Gdansk, geslagen in 1658 (afb. 108g).⁸⁴ Deze munt is waarschijnlijk via de Oostzeehandel in Nederland terecht gekomen.

Afb. 108. Munten die tijdens de opgraving zijn aangetroffen. Niet op schaal.
a: V50-M03; b: V50-M04; c: V61-M02; d: V1-M01; e: V3-M02; f: V23-M01; g: V14-M01.

82 V3-M02.

83 V23-M01; Determinatie Frank Postma.

84 V14-M01; Determinatie Frank Postma.

Kledingaccessoires

Op het terrein zijn zeven knopen, een mogelijke manchetknoop en twee gespen gevonden. Tussen de vondsten komen knopen van verschillende materiaalcategorieën voor. Een deel is van messing en roodkoper en een deel is van lood-tin. Twee bolle knopen zijn versierd met filigrain: kleine bolletjes (afb. 109a en 109b).⁸⁵ Ze zijn waarschijnlijk in de late 16de of vroege 17de eeuw gemaakt. Twee andere 17de-eeuws bolle knoopjes zijn voorzien van respectievelijk een floraal decor en een weefpatroon-decor (afb. 109c en 109d).⁸⁶ Verder kunnen twee platte knoopjes uit de late 18de of de 19de eeuw worden opgemerkt (afb. 109f en 109g).⁸⁷ Eén van de knoopjes is eveneens voorzien van florale motieven. De gespen zijn mogelijk gebruikt als bevestiging voor op schoenen, ze zijn in de 17de of de 18de eeuw gemaakt (afb. 109e).⁸⁸

Afb. 109. Kledingaccessoires. Niet op schaal.

a: V50-M02; b: V54-M01; c: V61-M01; d: V31-M02; e: V31-M01; f: V64-M02; g: V28-M01.

85 V50-M02; V54-M01.

86 V61-M01; V31-M02.

87 V31-M03; V64-M02+ V28-M01.

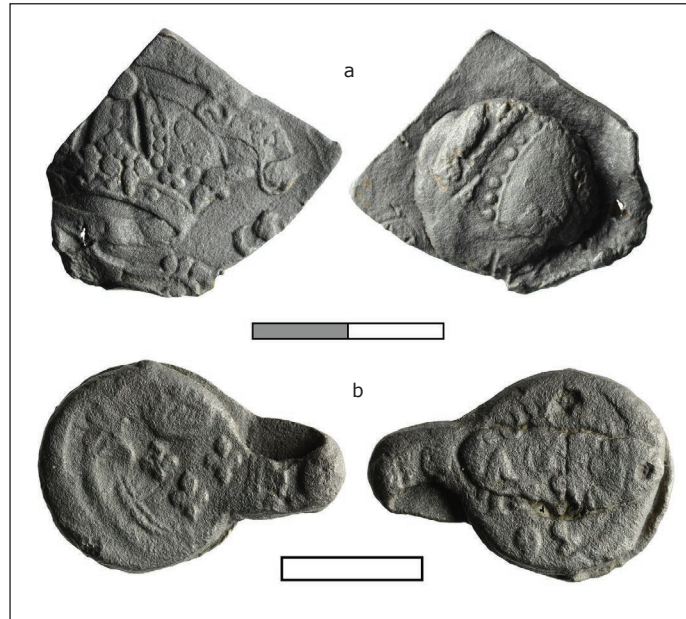
88 V31-M01.

Keurloden

Ook zijn twee keurloden uit de 17de of de vroege 18de eeuw aangetroffen. Eén van de keurloden is in het verleden mogelijk in stukken geknipt, het betreft een hoekig fragment van een groot lakenlood waarop in reliëf een kroon met banderollen staat afgebeeld (afb. 110a).⁸⁹

Een ander lood is vermoedelijk van Franse origine, aangezien het aan één zijde een afbeelding van drie lelies met daarboven een kroon draagt (afb. 110b).⁹⁰

Afb. 110. Keurloden. Niet op schaal. a: V25-M01; b: V14-M02.

Devotionalia

Bijzonder is de vondst van een bronzen crucifix die waarschijnlijk aan een rozenkrans heeft toebehoord (afb. 112).⁹¹ Het kruisje is aan beide zijden versierd met een driedimensionale Christus, omringd door koppen op de uiteinden en op het onderste eind een doodshoofd.

In het Museum Catharijne Convent in Utrecht bevindt zich een rozenkrans van glasparels met daaraan twee vrijwel identieke crucifixen (afb. 111).⁹² Deze wordt in de 17de eeuw gedateerd. Waarschijnlijk komt de crucifix uit Zwaagdijk ook uit deze periode.

Afb. 111. Rozenkrans met twee identieke crucifixen (Beeldbank Museum Catharijne Convent).

Overig

Verdere metaalvondsten van de opgraving zijn een boekbeslag, een mesheftbeschermer van koper, een conisch spinlood uit de 16de eeuw (afb. 113)⁹³ en een gewicht van lood in de vorm van een hol staafje. Meestal worden deze gewichtjes als netverzwaring aangeduid, maar dergelijke vondsten zou men eerder verwachten in de havensteden of langs waterwegen. Mogelijk heeft dit gewicht voor de verzwaring van een gordijn of een tafelkleed gediend.

89 V25-M01.

90 V14-M02.

91 V3-M01.

92 Museum Catharijne Convent, Utrecht, objectnummer: BMH v3122.

93 V64-M01; In de dempingslaag van een gracht in Enkhuizen uit 1544 zijn bijvoorbeeld 19 van dit soort spinloden gevonden: Duijn 2012, 126.

Afb. 112. Een bronzen crucifix, die waarschijnlijk aan een rozenkrans heeft toebehoord.

Afb. 113. Een conisch spinloodje uit de 16de eeuw.

6. Beantwoording onderzoeksvragen

1. Prehistorie

1.1 Zijn sporen uit de Bronstijd aanwezig binnen het plangebied? Zo ja, uit welke periode dateren de sporen?

Nee, sporen uit de Bronstijd zijn niet aangetroffen. In het plangebied was slechts een bodem uit de Prehistorie aanwezig.

1.2 Is sprake van een nederzetting op deze locatie of heeft het gebied een andere functie gehad, bijvoorbeeld als akkerland of weidegrond?

Niet van toepassing.

2. Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd (tot bouw stolpboerderij)

2.1 Zijn sporen aanwezig die dateren van vóór de eerste bebouwing op het perceel? Zo ja, hoe oud zijn deze sporen en wat is de functie ervan?

Op het perceel zijn in de eerste plaats diverse daliegaten uit waarschijnlijk de 12de eeuw gevonden. Drie sloten zijn waarschijnlijk gedempt in de 12de eeuw, 13de eeuw en rond 1400. Verder is een grote mestkuil uit de 14de eeuw aangetroffen en bodemlagen die zijn ontstaan door werkzaamheden op het perceel, bijvoorbeeld bemesten en baggeren van de sloten.

2.2 Vanaf wanneer was het perceel bebouwd? Is sprake van continue bebouwing vanaf dit moment tot het heden? Hoeveel opeenvolgende gebouwen kunnen worden onderscheiden?

In de 15de eeuw is het perceel met ongeveer 1 meter opgehoogd en aansluitend zal het eerste huis zijn gebouwd. Het is waarschijnlijk dat sprake is van continue bebouwing tot aan de bouw van de stolpboerderij, aangezien ook keramiek uit de 16de en eerste helft van de 17de eeuw is gevonden. Sporen van de bebouwing uit deze periode zijn echter niet aangetroffen.

2.3 Wat was de aard van de bebouwing? Wat was de oriëntatie en indeling van de gebouwen?

Het is aannemelijk dat op het perceel een langhuis stond. Het enige spoor dat aan de bebouwing kan worden gekoppeld is een waterput uit de 16de eeuw met onversterkte wanden. Het is goed mogelijk dat deze put binnen het staldeel aan de achterzijde van het langhuis lag.

2.4 Dateert de terphoging (gedeeltelijk) uit de Late Middeleeuwen? Wat voor materiaal is gebruikt om de terp op te werpen? Is de terp in één keer of in meerdere fasen opgehoogd? Zijn de zijkanten van de terp versterkt, bijvoorbeeld met plaggen? Is onder de terp natuurlijk veen aanwezig?

De terp is in de 15de eeuw gemaakt en in één keer opgeworpen. Hiervoor is klei en ziltig zand (natuurlijke bodem) gebruikt. Van plaggenversterkingen zijn geen sporen gevonden, maar deze kunnen ook buiten de onderzochte contour liggen. Onder de ophoging uit de 15de eeuw liggen dunnere lagen grond die over een langere periode in de Middeleeuwen zijn gevormd door agrarische activiteiten op het perceel. Op de natuurlijke bodem was geen echte veenlaag aanwezig. Op één plek is een klein restantje van een veenlaag gezien en in de daliegaten waren brokken veen aanwezig. Dit wijst erop dat op het terrein oorspronkelijk wel een veenlaag heeft gelegen.

2.5 Wat was de indeling van het erf? Zijn hierbinnen verschuivingen aanwezig? Hoe ziet de percelingsstructuur eruit in deze periode?

Over de indeling van het erf vanaf de eerste bebouwing uit de 15de eeuw zijn nauwelijks gegevens verzameld. Het perceel werd, net zoals tegenwoordig, aan de voorzijde begrensd door de Zwaagdijk met sloot daarlangs en aan de achterzijde door de Kromme Leek. Ten oosten van de erf ligt tegenwoordig ook een sloot en deze kan goed uit de Middeleeuwen dateren. Op ongeveer drie meter ten westen van de boerderij lag in ieder geval in de 15de eeuw nog een perceelsgrens, op de locatie van een gedempte sloot uit de 12de eeuw. Later lijkt deze grens te zijn verschoven naar het oosten, tegen de zijkant van de boerderij aan.

2.6 Zijn op basis van het vondstmateriaal uitspraken te doen omtrent de materiële cultuur in de Late Middeleeuwen? In hoeverre is het vondstmateriaal vergelijkbaar met soortgelijk materiaal uit de omgeving?

De vondsten uit de 14de en 15de eeuw zijn te beperkt om goede uitspraken te kunnen doen. De vondsten wijken, voor zover kan worden gezien, niet af van vondsten uit dezelfde periode in de omgeving.

3. De stolpboerderij

3.1 Wanneer is de stolpboerderij gebouwd?

Op basis van de oudste kadastrale kaart kan met zekerheid worden gezegd dat de boerderij in 1826 al bestond. Het vierkant van de stolp is bouwhistorisch en dendrochronologisch onderzocht. De meeste hoofdelementen van het vierkant waren van eikenhout en dateren uit circa 1565. Waarschijnlijk gaat het om hergebruikte balken, afkomstig van het vierkant van een oudere stolpboerderij. Een van de stijlen van het vierkant was van grenenhout en dateerde uit de periode 1615-1620. Het is goed mogelijk dat dit onderdeel dateert van de bouw van de stolp, maar zeker is dit niet. De archeologische gegevens geven helaas ook geen uitsluitend omtrent de leeftijd van de boerderij. Uitgegaan wordt van een bouw van de stolp in de 17de of 18de eeuw.

3.2 Hoe is de boerderij gefundeerd? Waarom is de boerderij op deze manier gefundeerd?

De funderingen van de gevels, vierkantpalen en binnenmuren/wanden zijn ondiepe bakstenen funderingen op staal. Veel funderingen zijn in latere tijd opnieuw gemaakt met hergebruikt bouw materiaal, waardoor het vaak lastig is om te bepalen wanneer dit precies is gebeurd. Het is aannemelijk dat de boerderij aanvankelijk houten gevels had, maar het is niet mogelijk om dit met zekerheid te zeggen op basis van de archeologische gegevens. Opvallend zijn drie poeren in een van de zijgevels van de boerderij. Mogelijk dateren zij van de bouw van de stolp. De constructie met poeren lijkt te wijzen op een houten gevel, hoewel dit wel een ongebruikelijke constructie is.

3.3 Hoe zag de oorspronkelijke indeling van de boerderij eruit? Zijn hierin wijzigingen in de loop van de tijd opgetreden? Welke structuren zijn binnen de boerderij aanwezig (bijvoorbeeld waterputten, waterkelders, voorraadkelders)? Kunnen de oorspronkelijke functies van de verschillende ruimtes worden bepaald?

De boerderij had de kenmerkende opzet van een Westfriese stolp: woonvertrekken langs een zijgevel, stal aan de achterzijde en de dars langs de andere zijgevel. Het is waarschijnlijk dat het verwarmde woonvertrek aanvankelijk in de noordwesthoek van de boerderij lag. In deze

kamer bevond zich ook een kleine waterdichte kelder, die waarschijnlijk heeft gediend voor de opslag van regenwater. In de 19de eeuw, waarschijnlijk in de periode 1825-1850, is de schoorsteen afgebroken en de kelder dichtgestort. De koeienstal werd verlengd, zodat deze nu langs de volledige achtergevel lag. Tegen de hooiberg aan werd een nieuwe schoorsteen met stookplaats gemaakt, zodat de verwarmde kamer nu halverwege de westelijke zijgevel lag. In deze tijd is een grote waterkelder gebouwd in de stal en binnen een woonvertrek een grote ondiepe voorraadkelder. In de stal bevond zich verder een waterput voor drinkwater voor de koeien. Mogelijk dateert deze van de bouw van de stolp.

3.4 Wat was de indeling van het erf? Zijn hierbinnen verschuivingen aanwezig? Hoe ziet de percelingsstructuur eruit in deze periode?

Archeologisch gezien is geen informatie verkregen over de indeling van het erf, doordat bijna uitsluitend de locatie van de stolpboerderij is opgegraven. Op basis van historische kaarten kan worden verondersteld dat in de loop van de tijd weinig aan de omvang van het erf is gewijzigd: rond de stolp lag een relatief klein erf, dat aan ieder geval drie zijden werd begrensd door een sloot (alle drie in 2017 nog aanwezig). Aan de noordzijde is dit de Kromme Leek, een veenrivier. Op het erf hebben diverse schuren gestaan. Voor de 19de en 20ste eeuw zijn zij bekend dankzij de gegevens van het kadaster en bouwvergunningen.

3.5 Zijn vondsten te koppelen aan het interieur (wandtegels, nistegels, haardplaten e.d.)?

In het uitbraakspoor van de oudste schoorsteen en een naastgelegen keldertje zijn veel wandtegels gevonden. Zij zijn waarschijnlijk afkomstig van de schouw die hoort bij de oudste schoorsteen. Het gaat om 17de-eeuwse beschilderde wandtegels (mogelijk hergebruikt materiaal) en onbeschilderde wandtegels uit de late 17de en 18de eeuw.

3.6 Kan vondstmateriaal aan de bewoners van de boerderij worden gekoppeld en wat zegt dit over die bewoners? Zijn vondsten aanwezig die samenhangen met het boerenbedrijf, bijvoorbeeld de productie van kaas?

Maar weinig vondsten dateren uit de bestaansperiode van de boerderij. Binnen de keramiek valt op dat importstukken uit de 17de eeuw ontbreken, uit de 18de eeuw dateert slechts een enkel stuk Chinees porselein en industrieel aardewerk uit Engeland. Keramische objecten die samenhangen met het boerenbedrijf, bijvoorbeeld kaasvormen of stremselflesjes, zijn niet gevonden. Bij de metaalvondsten valt een crucifix van waarschijnlijk een rozenkrans uit de 17de eeuw op. Dit stuk wijst erop dat de bewoners in deze tijd katholiek waren.

3.7 Kan op basis van archeozoölogische en -botanische resten iets worden gezegd over het consumptiepatroon van de bewoners?

Hier zijn geen gegevens over verzameld.

7. Synthese

In maart 2017 vond op het perceel Zwaagdijk 196 in Zwaagdijk-Oost een archeologisch onderzoek plaats. Op het perceel stond tot begin dat jaar een stolpboerderij. Bij de opgraving zijn de ondergrondse sporen van de boerderij onderzocht, evenals sporen van eerdere activiteiten op het perceel.

7.1 Sporen uit de 12de t/m 17de eeuw

Het plangebied ligt langs de Zwaagdijk. Deze binnenwaterkerende dijk is in de 12de of 13de eeuw aangelegd, om het gebied ten zuidoosten ervan te beschermen tegen wateroverlast veroorzaakt door veenrivier de Kromme Leek. Pas later in de Middeleeuwen is de eerste bebouwing langs de dijk ontstaan. Het plangebied ligt ten noorden van de Zwaagdijk en wordt aan de noordzijde begrensd door de Kromme Leek.

De oudste sporen op het perceel dateren uit de 12de eeuw, namelijk sloten en diverse daliegaten (kleiwinningskuilen). Twee sloten zijn al gedempt in de 12de/13de eeuw, dus kort na de ontginning van het gebied. Uit de 14de eeuw dateert een grote mestkuil, gevuld met koeienmest. Dit spoor wijst er vermoedelijk op dat in de directe omgeving een koeienstal stond. In de periode rond 1400 is opnieuw een sloot gedempt. Op het perceel werd in die tijd nog niet gewoond.

In de 15de eeuw is het perceel met ongeveer 1 meter opgehoogd en direct hierna zal het eerste huis op het perceel zijn gebouwd. Van een huis uit de 15de of 16de eeuw zijn geen sporen gevonden. Wel is een eenvoudige waterput zonder versterkte wanden aangetroffen, die in de tweede helft van de 16de eeuw is gedempt. Bijzonder is dat in de put stukken van een eikenhouten raamkozijn en luik zijn gevonden.

Het is aannemelijk dat in deze periode een langhuis op het perceel stond, oftewel een langwerpige boerderij met aan de voorzijde het woondeel en aan de achterzijde het staldeel. Van andere langhuizen is bekend dat in het staldeel een waterput aanwezig was, waaruit drinkwater voor de koeien werd gehaald.⁹⁴ Het is dus goed mogelijk dat de 16de-eeuwse waterput zich binnen het staldeel van het langhuis bevond, wat zou betekenen dat het langhuis ter plaatse van de westzijde van de latere stolpboerderij lag.

Deze situatie is vaker aangetroffen bij onderzoek naar stolpboerderijen van het Westfriesse type in oostelijk West-Friesland: bij nog vier boerderijen is eveneens een waterput (of meerdere putten) gevonden aan de achterzijde van het woongedeelte.⁹⁵ Bij een van de boerderijen (Nibbixwoud, Dorpsstraat 52) zijn meer sporen van een langhuis uit de 16de eeuw gevonden. De gegevens wijzen op een patroon bij de overgang van langhuis naar stolpboerderij in de 17de eeuw: de nieuw gebouwde stolp is zo gepositioneerd dat het woongedeelte, gelegen langs een zijgevel, op de plek van het afgebroken langhuis lag. Dit was waarschijnlijk het hoogste deel van de huisterp. Het had als voordeel dat het woondeel van de stolp zo min mogelijk last had van vocht. Dit was belangrijk, zeker wanneer sprake was van voorraadkelders en houten vloeren. Ook een mentaal aspect kan hierbij een rol hebben gespeeld: bij de nieuwbouw bleef men wonen op precies dezelfde plek.

⁹⁴ Oosterleek 39, nog niet gepubliceerd; Brandts Buys 1974, 209.

⁹⁵ Binnenwijzend 100, Duijn 2014; Venhuizen Westeinde 15, Duijn *et al*, 2018a; Lambertschaag Noordeinde 36, Duijn & Schrickx 2019; Nibbixwoud, Dorpsstraat 52, Gerritsen & D.M. Duijn 2018.

7.2 De stolpboerderij

Bouw van de boerderij

Op zeker moment is op het perceel een stolpboerderij gebouwd. Deze boerderij is in januari 2017 afgebroken en hieraan voorafgaand bouwhistorisch en dendrochronologisch onderzocht. Het vierkant van de boerderij was een rommelig geheel. De meeste hoofdelementen van het vierkant waren van eikenhout en dateren uit circa 1565. Waarschijnlijk gaat het om hergebruikte balken, afkomstig van het vierkant van een oudere stolpboerderij. Een van de stijlen van het vierkant was van grenenhout en dateerde uit de periode 1615-1620. Het is goed mogelijk dat dit onderdeel dateert van de bouw van de stolp, maar zeker is dit niet. Twee balken van het vierkant betreffen reparaties uit de 19de of vroege 20ste eeuw. Op basis van de oudste kadastrale kaart kan met zekerheid worden gezegd dat de boerderij in 1826 al bestond. De eiken balken zijn weliswaar waarschijnlijk hergebruikt hout, maar zijn zij wel interessant voor het onderzoek naar stolpboerderijen in het algemeen. Het hout dateert rond 1565 en is vermoedelijk in de 17de eeuw toegepast in de stolpboerderij aan de Zwaagdijk. Dit betekent dat het eikenhout relatief kort heeft gefunctioneerd in een vierkant en dat deze boerderij daarna alweer is afgebroken. Wat was de reden voor deze korte levensduur? Het antwoord hierop hangt mogelijk samen met de afmetingen van het eiken vierkant. Uit een spoor op een van de hergebruikte eiken balken blijkt dat een van de zijden van het oorspronkelijk eiken vierkant 8,8 meter lang was. Dit is een zeer lange overspanning. Mogelijk werd het vierkant als gevolg hiervan al snel instabiel en is het daarom afgebroken. Hetzelfde is gesuggereerd bij hergebruikte eiken balken uit circa 1560 in een boerderij in Nibbixwoud, die ongeveer 115 jaar in het oorspronkelijke vierkant hebben gefunctioneerd. Dit vierkant was aan één zijde ongeveer 8,3 meter lang.⁹⁶

Op basis van de bovengrondse gegevens kan niet met zekerheid worden gezegd wanneer de stolpboerderij Zwaagdijk 196 is gebouwd. De archeologische gegevens geven helaas ook geen uitsluitsel omtrent de leeftijd van de boerderij. Weliswaar zijn veel 17de-eeuwse bakstenen te vinden in de funderingen van de boerderij, maar het gaat waarschijnlijk in alle gevallen om hergebruikt bouw materiaal. Voor veel sporen van baksteen is het daarom lastig om de ouderdom te bepalen.

Het houtskelet en de funderingen van de boerderij kenmerkten zich door een rommelig karakter. Er is veelvuldig gebruik gemaakt van hergebruikt bouw materiaal en in de loop van eeuwen zijn steeds delen van de boerderij vernieuwd. Dit gold bijvoorbeeld voor de gevels van de stolp, die bestonden uit een lappendeken van verschillende stukken fundering.

De oudste fase

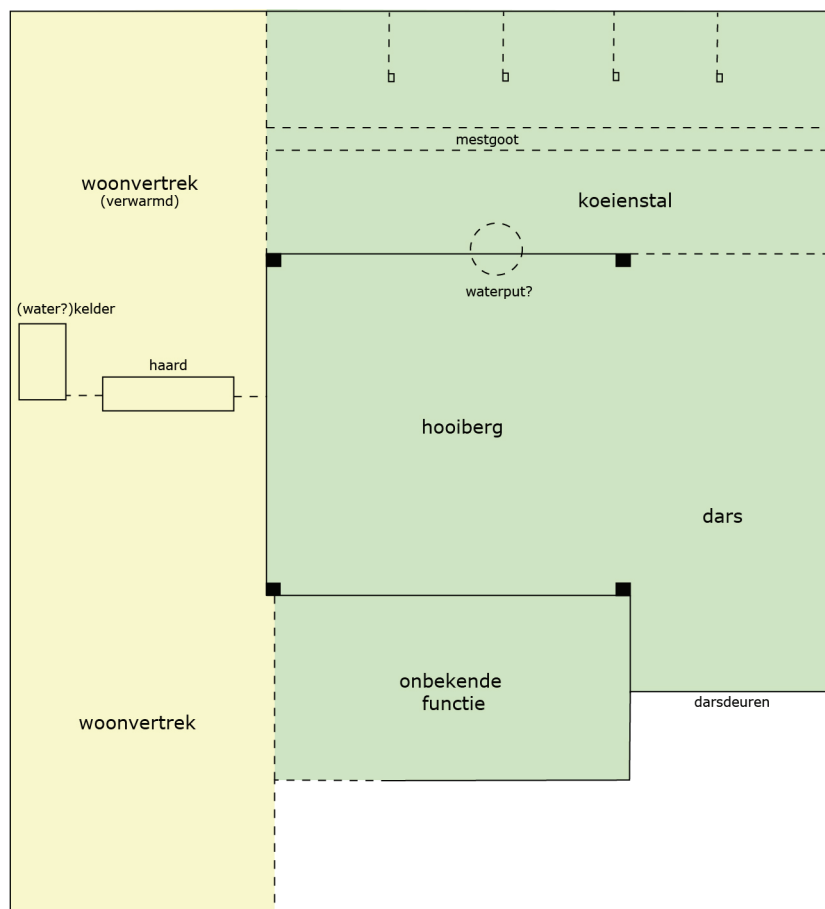
De boerderij is gebouwd als Westfriese stolp en is dat altijd gebleven (afb. 114). Kenmerkend voor dit stolptype is de positie van het woongedeelte aan de zijkant (in dit geval de westzijde) en de ligging van de koeienstal aan de achterkant. Uit enkele funderingen blijkt dat de darsdeur oorspronkelijk iets meer naar achteren was gepositioneerd. Mogelijk was de vorm van het voorhuis aanvankelijk ook anders, namelijk smaller. Hier zijn archeologisch gezien geen aanwijzingen voor gevonden, maar de weergave op de kadastrale kaart uit 1826 zou hier wel op kunnen wijzen.

Maar weinig sporen dateren uit de eerste fase van de stolp, namelijk de 17de en/of 18de eeuw.

---

96 Gerritsen & Duijn 2018, 110.

Uit deze periode is een kleine waterdichte kelder in het woongedeelte, zoals gebruikelijk zonder tongewelf. Dit soort keldertjes is inmiddels in het woongedeelte van veel Westfriese stolpen gevonden.⁹⁷ Het meest aannemelijk is dat het om regenwaterkelders gaat die niet met een tongewelf, maar met een houten luik werden afgesloten.

Afb. 114. Plattegrond van de boerderij in de oudste fase (17de/18de eeuw). Schaal 1:150, in groen de werkruimtes, in geel de woonvertrekken.

Een belangrijk spoor is de oudste schoorsteenfundering aan de westzijde van de boerderij. Zoals gebruikelijk lag dit spoor haaks ten opzichte van de zijgevel en bevond de schoorsteen zich dus op de grens van twee kamers. Doordat geen resten van de stookplaats zijn gevonden, is niet zeker aan welke zijde(n) van de schoorsteenfundering werd gestookt. Desondanks is het gezien de ligging van de fundering en de ligging van bovengenoemde kelder waarschijnlijk dat in ieder geval een stookplaats aan de noordzijde lag. In dat geval bevond de verwarmde ruimte van de boerderij zich in de achterkant van de boerderij. Dit lijkt bij Westfriese stolpen in de 17de en 18de eeuw standaard te zijn.⁹⁸ In de koeienstal was in deze oudste fase plaats voor tien koeien. Mogelijk is ook de ronde bakstenen waterput op de grens van de hooiberg en koeienstal uit

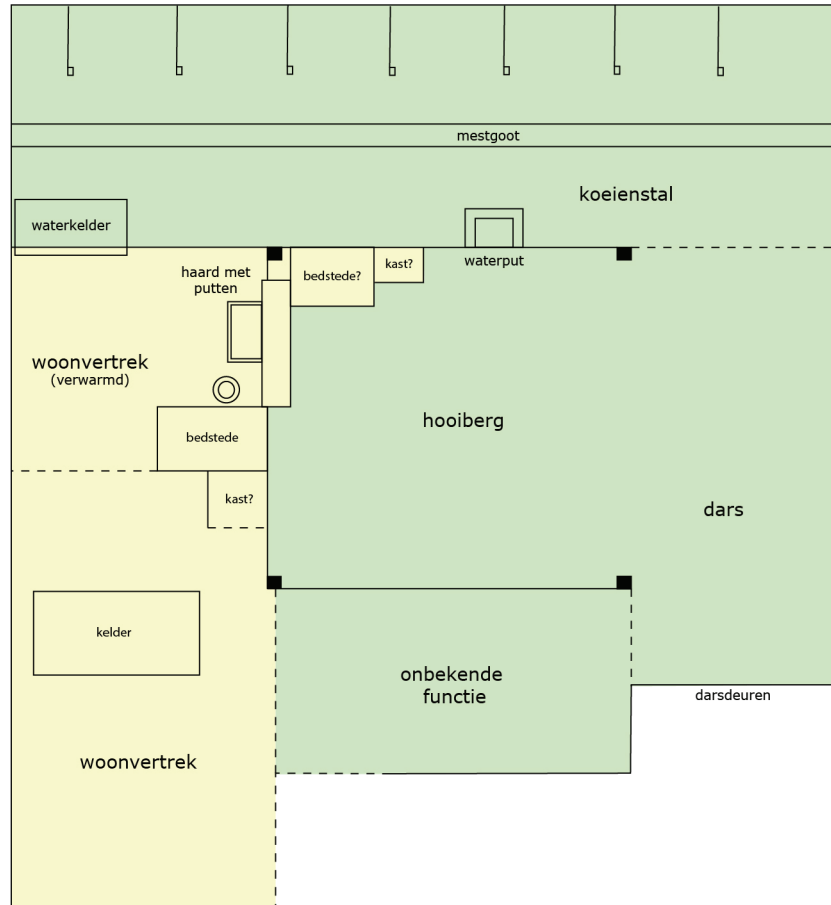
97 Bangert 61, Duijn 2013; Binnenwijzend 100, Duijn 2014; Venhuizen, Westeinde 15, Duijn *et al.* 2018a, Lambertschaag Noordeinde 36, Duijn & Schrickx 2019. Mogelijk ook Nibbixwoud, Dorpsstraat 52, Gerritsen & Duijn 2018.

98 Westfriese stolpen waarbij dit uit het archeologisch onderzoek is gebleken: Nibbixwoud, Dorpsstraat 52, Gerritsen & Duijn 2018; Binnenwijzend 100, Duijn 2014. Westfriese stolpen waarbij dit het geval is in het standaardwerk van Brandts Buys: Venhuizen, Westeinde 15, Brandts Buys 1974, 64-65 en Duijn *et al.* 2018a; Twisk, Dorpsweg 69, Brandts Buys 1974, 70-71. Een boerderij waarbij dit, althans in de 20ste eeuw, niet het geval was, is Oosterblokker 31. Hier bevindt de verwarmde ruimte zich niet in de achterste hoek, maar halverwege het woongedeelte. Het is de vraag of dit de originele situatie is. Zie Brandts Buys 1974, 46-47.

Een stookplaats aan beide zijden van de schoorsteen: Schellinkhout, Dorpsweg 20 (nog niet gepubliceerd); Blokker, Westerblokker 39, Brandts Buys 1974, 52.

deze fase. Iedere stolpboerderij had in principe een waterput, maar deze kon ook buiten de boerderij liggen. De rechthoekige bovenzijde van de waterput dateert waarschijnlijk pas uit de 19de eeuw. Een deel van de funderingen van de boerderij dateert mogelijk uit deze fase. Het is niet duidelijk hoe het vertrek aan de voorzijde werd gebruikt; mogelijk was dit paardenstal of zaadkamer.

Afb. 115. Plattegrond van de boerderij in de 19de eeuw. Schaal 1:150, in groen de werkruimtes, in geel de woonvertrekken.

Wijzigingen in de 19de eeuw

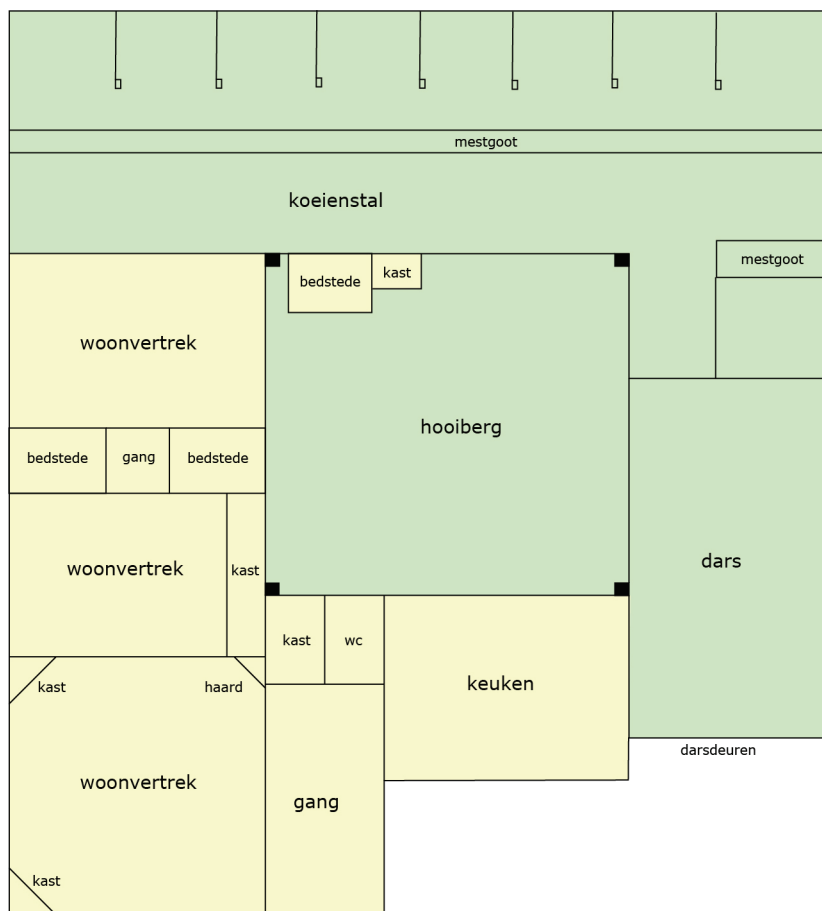
In de 19de eeuw vonden de nodige wijzigingen plaats aan de boerderij: waarschijnlijk is in de periode 1825-1850 sprake van een omvangrijke verbouwing (afb. 115). De oude schoorsteen werd afgebroken en ook het naastgelegen keldertje stortte men dicht. De verwarmde kamer in de noordwesthoek van de boerderij werd afgebroken en de ruimte gebruikt om de koeienstal te verlengen. In de koeienstal zijn de funderingen van de koestijlen vernieuwd, waarbij waarschijnlijk ook de koestijlen en zolderbalken zijn vervangen. Er was nu plaats voor vijftien koeien. Aan de westzijde van de stal bouwde men een grote waterkelder voor de opslag van regenwater.

De verwarmde kamer van de boerderij lag nu halverwege de westgevel. Tegen de hooiberg aan werd in deze kamer een nieuwe schoorsteen gebouwd, met daarbij een stookvloer. Zowel onder als naast de stookvloer was een haardput aanwezig, het is aannemelijk dat zij na elkaar hebben gefunctioneerd. Naast de haard bevond zich een bedstede. In het woonvertrek aan de voorzijde van de boerderij is in de 19de eeuw een vrij grote voorraadkelder gemaakt. De functie van het vertrek aan de voorzijde is nog steeds onbekend.

In 1939 vond opnieuw een verbouwing plaats; de wijzigingen zijn gedeeltelijk vastgelegd in een bouwvergunning (afb. 117). Onder meer de indeling van de voorgevel is gewijzigd. Hiernaast zijn de gevels gestuct, is een haard gemaakt in het woonvertrek aan de voorzijde en zijn aan de voorkant een gang en keuken gerealiseerd. Ook het houten gedeelte van de oostelijke zijgevel is vervangen voor een bakstenen muur. De houten geveldelen zijn waarschijnlijk herplaatst tegen de oostzijde van de hooiberg.

Afb. 117. Plattegrond van de boerderij rond 1950. Schaal 1:150, in groen de werkruimtes, in geel de woonvertrekken.

Interieur en materiële cultuur

In het uitbraakspoor van de oudste schoorsteenfundering en in de kleine kelder in het woongedeelte zijn vrij veel fragmenten van wandtegels gevonden. Het is waarschijnlijk dat zij waren verwerkt in de schouw, horende bij de oudste schoorsteen. Het gaat deels om beschilderde tegels uit de eerste helft van de 17de eeuw. Zij kunnen dateren van de bouw van de stolp, maar ook later als hergebruikt materiaal zijn aangebracht. De 17de-eeuwse tegels zijn op zeker moment aan het zicht onttrokken door een laag pleister. Hiernaast zijn veel onversierde wandtegels (witjes) uit de late 17de en 18de eeuw gevonden. Opvallend is dat geen enkel fragment van een tableau of beschilderde randtegel is gevonden. Tableau's (schilderingen over meerdere tegels) en randtegels werden in de 18de en 19de eeuw vaak toegepast in de schouwen van stolpboerderijen in West-Friesland, in combinatie met witjes. Mogelijk zijn de beschilderde tegels zorgvuldig verwijderd bij de afbraak van de schoorsteen en zijn zij bijvoorbeeld verkocht. Het is bekend dat werd gehandeld in tegeltaleau's, zelfs nog in de vroege 20ste eeuw.¹⁰¹ Een andere mogelijkheid is dat naast de 17de-eeuwse tegels alleen

101 Duijn *et al.* 2018b, 22.

witte wandtegels waren verwerkt in de schouw. Dit zou betekenen dat de eigenaren van de boerderij niet bepaald kapitaalkrchtig waren.

Bij de opgraving zijn weinig vondsten gedaan uit de bestaansperiode van de boerderij. Wat opvalt is dat weinig tot geen luxe stukken keramiek zijn gevonden, bijvoorbeeld geïmporteerde faience uit de 17de eeuw, Chinees porselein of fraai industrieel aardewerk uit Engeland uit de 18de eeuw. Het doet vermoeden dat de bewoners het niet al te breed hadden. Zij bezaten slechts goedkoop decoratief aardewerk, namelijk Noord-Hollands slibaardewerk, Werra-aardewerk en Nederlandse majolica.

De vondst van een crucifix, waarschijnlijk afkomstig van een 17de-eeuwse rozenkrans, wijst erop dat de bewoners van de boerderij in ieder geval in een bepaalde periode katholiek waren.

Afb. 118. De nieuw gebouwde stolp op het perceel.

8. Literatuur

Antes, T., 2013. 'Claes Baerntsz' in: *Jaarboek 2013 Stichting Historisch Genootschap Hauwert*, 7-10.

Brandts Buys, L., 1974. *De landelijke bouwkunst in Hollands Noorderkwartier. Een omvangrijk documentatiewerk over de Westfrieze boerderij met typische pyramidale dak*, Arnhem.

Bruin, J. de, 2007. 'Hoorn, dorp en stad', *Kwartaalblad Oud Hoorn* 2007/5.

Cox, J.C.M., 2005. *Repertorium van de stadsrechten in Nederland: 'Quod vulgariter statreghte nuncupatur'*.

Duijn, D.M., 2012. *Huis en haven onder de straat. Archeologisch onderzoek tijdens rioolwerkzaamheden van de Noorder Havendijk tot de Compagniesbrug in Enkhuizen*. West-Frieze Archeologische Rapporten 46.

Duijn, D.M. & M.H. Bartels, 2014. *Archeologische Quick Scan, Zwaagdijk Oost, Zwaagdijk 196, stolpboerderij*. Adviesnummer 14200.

Duijn, D.M., 2013. *Een 17de-eeuwse stolpboerderij uit de grond. Archeologisch onderzoek langs de Bangert in Zwaag, gemeente Hoorn*. West-Frieze Archeologische Rapporten 57.

Duijn, D.M., 2014. *Vier eeuwen vierkant langs de Wijzend. Archeologisch, bouwhistorisch, dendrochronologisch en historisch onderzoek naar een stolpboerderij aan de Binnenwijzend 100, gemeente Drechterland*. West-Frieze Archeologische Rapporten 70.

Duijn, D.M., W. Stellingwerf & J. van Leeuwen, 2018a. *Een rijke stolpboerderij uit de 17de eeuw. Archeologisch onderzoek op het perceel Westeinde 15 in Venhuizen, gemeente Drechterland*. West-Frieze Archeologische Rapporten 119.

Duijn, D.M., W. Stellingwerf & J. van Leeuwen, 2018b. *Stolpboerderij De Leeuwenhalm. Archeologisch onderzoek op het perceel Hoofdstraat 23 in Bovenkarspel, gemeente Stede Broec*. West-Frieze Archeologische Rapporten 112.

Duijn, D.M. & C.P. Schrickx, 2019. *Van een Westfrieze naar een Noord-Hollandse stolp. Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek op het perceel Noordeinde 36 in Lambertschaag, gemeente Medemblik*. West-Frieze Archeologische Rapporten 126.

Fruin, R., 1866. *Informacie up den staet, faculteyt ende gelegentheyt van de steden ende dorpen van Hollant ende Vrieslant om daerna te reguleren de nyeuwe schiltaele, gedaen in den jare 1514*, Leiden.

Fruin, R., 1876. *Enqueste ende Informatie upt stuck van der reductie ende reformatie van der schiltaelen, voertijts getaxeert ende gestelt geweest over de landen van Hollant ende Vrieslant, gedaen in der jaere 1494*, Leiden.

Gerritsen, S. 2014. *Ontgonnen, opgehoogd en bewoond. Archeologisch onderzoek naar een middeleeuwse terp en een stolpboerderij aan de Spanbroekerweg 120 in Spanbroek, gemeente Opmeer*. West-Friese Archeologische Rapporten 67.

Gerritsen, S. & D.M. Duijn, 2018. *Gestapelde huizen. Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek op het perceel Dorpsstraat 52 in Nibbixwoud, gemeente Medemblik*. West-Friese Archeologische Rapporten 114.

Goede, A., de, 1940. *Swannotsrecht. Westfriesche Rechtsgeschiedenis*.

Krijnen, A., 2010. 'Claes Baerntsz', *Jaarboek 2010 Stichting Historisch Genootschap Hauwert*, 7-10.

Krijnen, A., 2012. 'Acta Sijnedrii', *Jaarboek 2012 Stichting Historisch Genootschap Hauwert*, 11-22.

Langedijk, C. A. & H. F. Boon, 1999. *Vingerhoeden en naairingen uit de Amsterdamse bodem. Productietechnieken vanaf de Late Middeleeuwen*, AWN-Reeks No. 2.

Mieris, F. van (ed.), 1753. *Groot Charterboek der Graaven van Holland, van Zeeland en Heeren van Vriesland*.

Mulder, E.F.J. de & J.H.A. Bosch, 1982. *Holocene stratigraphy, radio-carbon datings and palaeogeography of central and northern North-Holland (The Netherlands)*. Mededelingen Rijks Geologische Dienst 36(3): 111-160.

Oldenmenger, G. & K. Leijnse, 2017. *Gemeente Medemblik. Plangebied Zwaagdijk 196 te Zwaagdijk. Bouwhistorisch onderzoek, datering en verkort archeologisch bureauonderzoek* (BAAC Rapport V-16.0155).

Pluis, J., 2013. *De Nederlandse tegel. Decors en benamingen 1570-1930*.

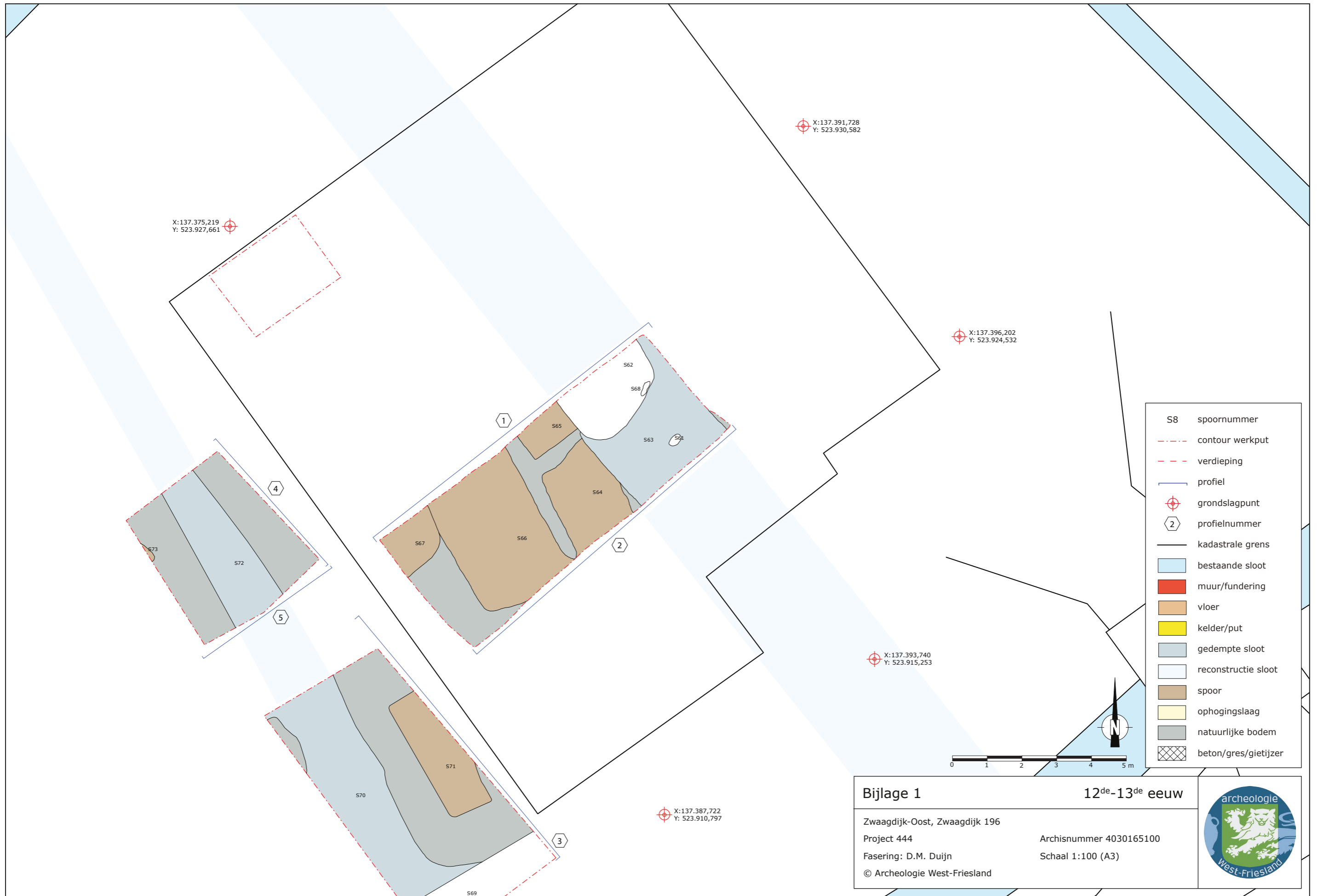
Schrickx, C.P., 2010. 'Een schamel dorpen' in: J. Buchner, R. Lodde-Tolenaar en C. Schrickx, *De Hervormde Kerk van Zwaag. De kerk, het dorp, de geschiedenis*. Bouwhistorische Reeks Hoorn 14, 23-50.

Schrickx, C.P., D.M. Duijn, 2017. *Een 16de-eeuwse stolpboerderij op een middeleeuwse terp. Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek op perceel Dorpsweg 67 in Schellinkhout, gemeente Drechterland*. West-Friese Archeologische Rapporten 108.

Tirion, I., 1750. *Hedendaagsche historie, of tegenwoordige staat van alle volkeren; vervolgende de beschrijvinge der Vereenigde Nederlanden, en wel in 't bijzonder van Holland met nauwkeurige kaartn en printverbeeldingen versierd. Deel XVIII*, Amsterdam.

Verhoeven, A.A.A., 1998. *Middeleeuws gebruiksaardewerk in Nederland (8ste-13de eeuw)*.

X: 137.375,219
Y: 523.927,661

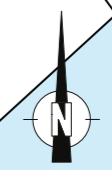
X: 137.391,728
Y: 523.930,582

X: 137.396,202
Y: 523.924,532

X: 137.393,740
Y: 523.915,253

X: 137.387,722
Y: 523.910,797

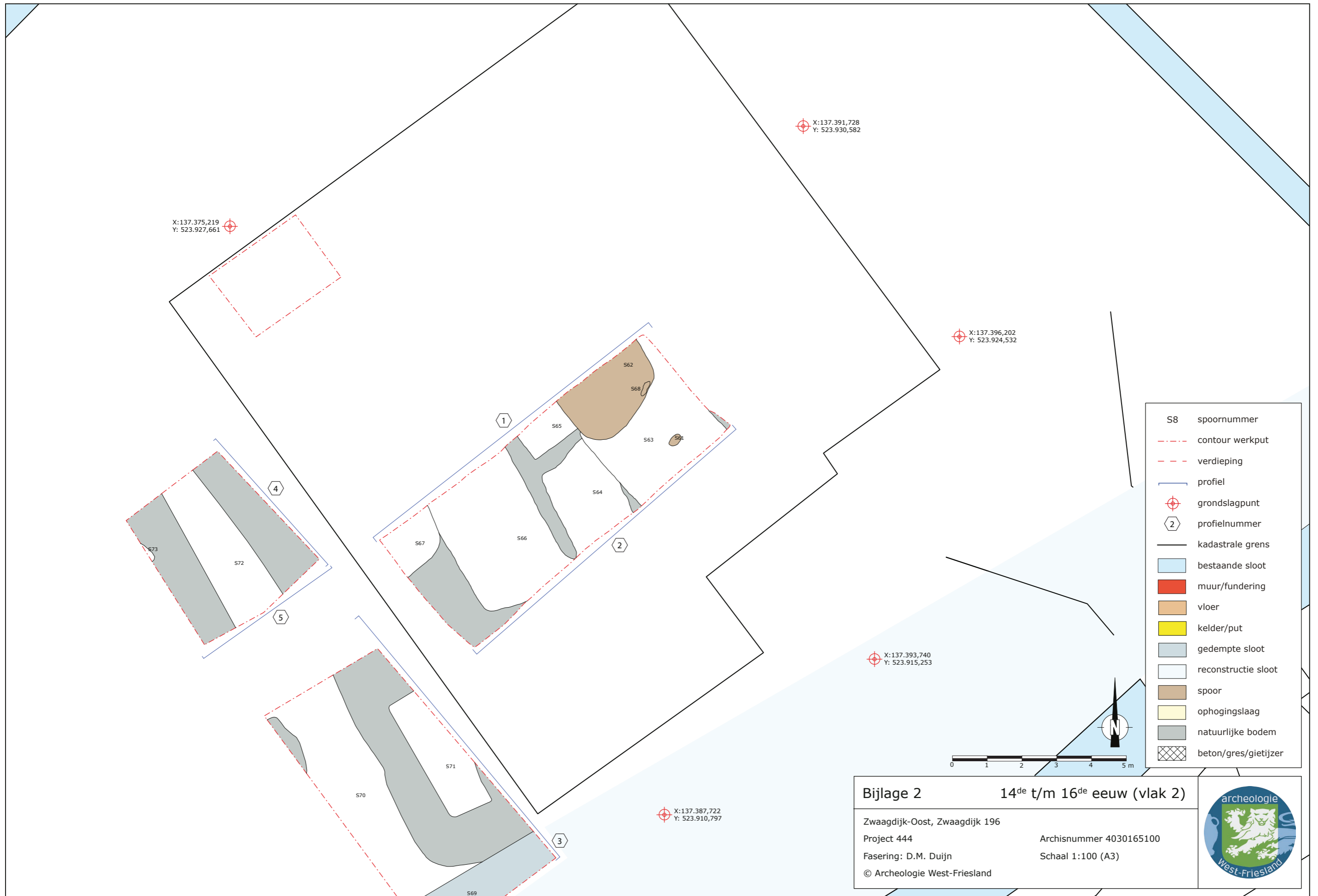
- S8 spoornummer
- - - - - contour werkput
- - - - - verdieping
- profil
- ⊕ grondslagpunt
- ② profielnummer
- kadastrale grens
- bestaande sloot
- muur/fundering
- vloer
- kelder/put
- gedempte sloot
- reconstructie sloot
- spoor
- ophogingslaag
- natuurlijke bodem
- beton/gres/gietijzer

<p>Bijlage 1</p> <p>Zwaagdijk-Oost, Zwaagdijk 196</p> <p>Project 444</p> <p>Fasering: D.M. Duijn</p> <p>© Archeologie West-Friesland</p>	<p>12de-13de eeuw</p> <p>Archisnummer 4030165100</p> <p>Schaal 1:100 (A3)</p>

X: 137.375,219
Y: 523.927,661

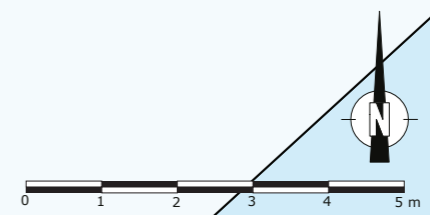
X: 137.391,728
Y: 523.930,582

X: 137.396,202
Y: 523.924,532

X: 137.393,740
Y: 523.915,253

X: 137.387,722
Y: 523.910,797

- S8 spoornummer
- - - - - contour werkput
- - - - - verdieping
- profil
- ⊕ grondslagpunt
- ② profielnummer
- kadastrale grens
- bestaande sloot
- muur/fundering
- vloer
- kelder/put
- gedempte sloot
- reconstructie sloot
- spoor
- ophogingslaag
- natuurlijke bodem
- beton/gres/gietijzer

Bijlage 2	14de t/m 16de eeuw (vlak 2)	
Zwaagdijk-Oost, Zwaagdijk 196	Archisnummer 4030165100	
Project 444	Schaal 1:100 (A3)	
Fasering: D.M. Duijn		
© Archeologie West-Friesland		

X: 137.375,219
Y: 523.927,661

X: 137.391,728
Y: 523.930,582

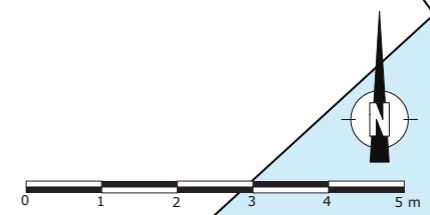
X: 137.396,202
Y: 523.924,532

X: 137.393,740
Y: 523.915,253

X: 137.380,126
Y: 523.912,658

X: 137.387,722
Y: 523.910,797

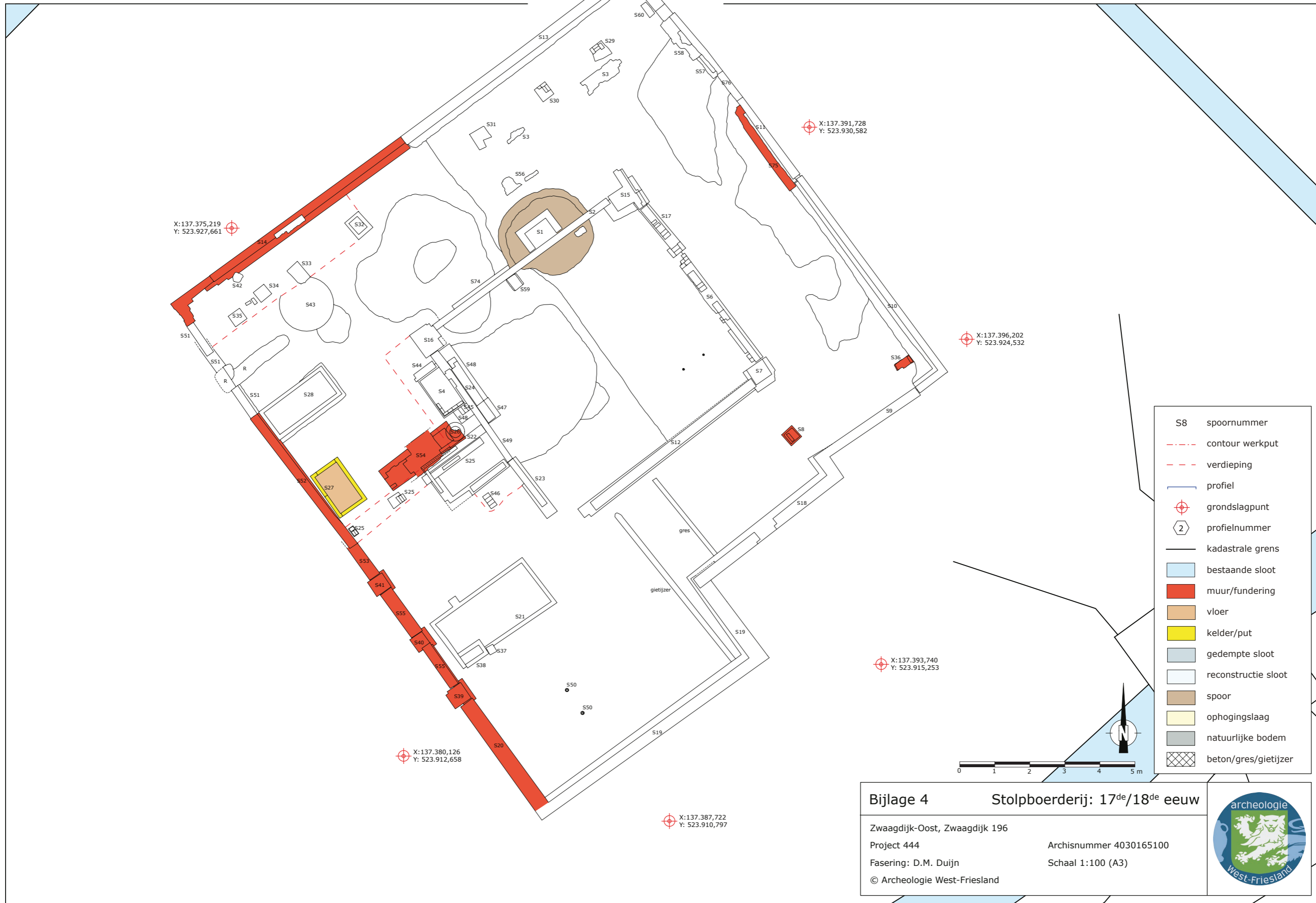
- S8 spoornummer
- - - - - contour werkput
- - - - - verdieping
- profiel
- ⊕ grondslagpunt
- ② profielnummer
- kadastrale grens
- bestaande sloot
- muur/fundering
- vloer
- kelder/put
- gedempte sloot
- reconstructie sloot
- spoor
- ophogingslaag
- natuurlijke bodem
- beton/gres/gietijzer

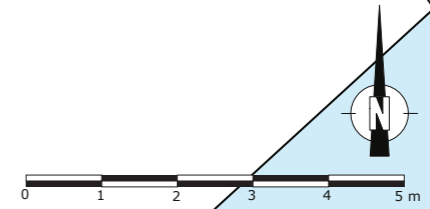
Bijlage 3		14de t/m 16de eeuw (vlak 1)	
Zwaagdijk-Oost, Zwaagdijk 196		Archisnummer 4030165100	
Project 444		Schaal 1:100 (A3)	
Fasering: D.M. Duijn		© Archeologie West-Friesland	

- S8 spoornummer
- - - - - contour werkput
- - - - - verdieping
- profil
- ⊕ grondslagpunt
- ② profielnummer
- kadastrale grens
- ▒ bestaande sloot
- muur/fundering
- vloer
- kelder/put
- ▒ gedempte sloot
- ▒ reconstructie sloot
- spoor
- ophogingslaag
- natuurlijke bodem
- ▒ beton/gres/gietijzer

<p>Bijlage 4</p> <p>Zwaagdijk-Oost, Zwaagdijk 196</p> <p>Project 444</p> <p>Fasering: D.M. Duijn</p> <p>© Archeologie West-Friesland</p>	<p>Stolpboerderij: 17de/18de eeuw</p> <p>Archisnummer 4030165100</p> <p>Schaal 1:100 (A3)</p>
---	--

- S8 spoornummer
- - - - - contour werkput
- - - - - verdieping
- profil
- ⊕ grondslagpunt
- ⬡ profielnummer
- kadastrale grens
- ▒ bestaande sloot
- muur/fundering
- vloer
- kelder/put
- ▒ gedempte sloot
- ▒ reconstructie sloot
- spoor
- ▒ ophogingslaag
- ▒ natuurlijke bodem
- ▒ beton/gres/gietijzer

Bijlage 5 **Stolpboerderij: 1825-1900**

Zwaagdijk-Oost, Zwaagdijk 196 Archisnummer 4030165100

Project 444 Schaal 1:100 (A3)

Fasering: D.M. Duijn

© Archeologie West-Friesland

- S8 spoornummer
- - - - - contour werkput
- - - - - verdieping
- profil
- ⊕ grondslagpunt
- ⬡ profielnummer
- kadastrale grens
- ▒ bestaande sloot
- muur/fundering
- vloer
- kelder/put
- ▒ gedempte sloot
- ▒ reconstructie sloot
- ▒ spoor
- ▒ ophogingslaag
- ▒ natuurlijke bodem
- ▒ beton/gres/gietijzer

Bijlage 6 **Stolpboerderij: 1900-1950**

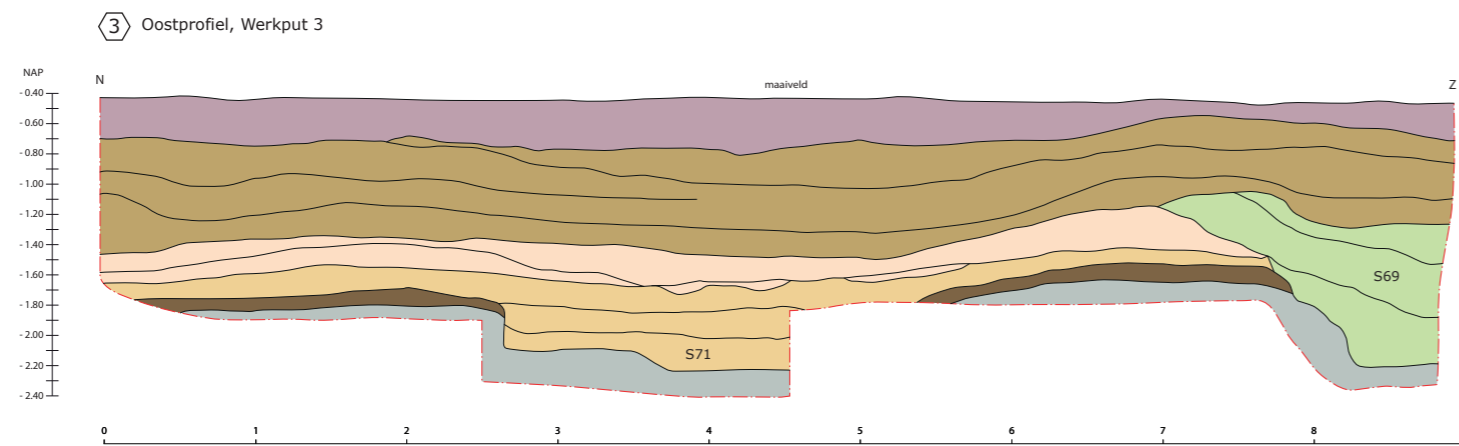
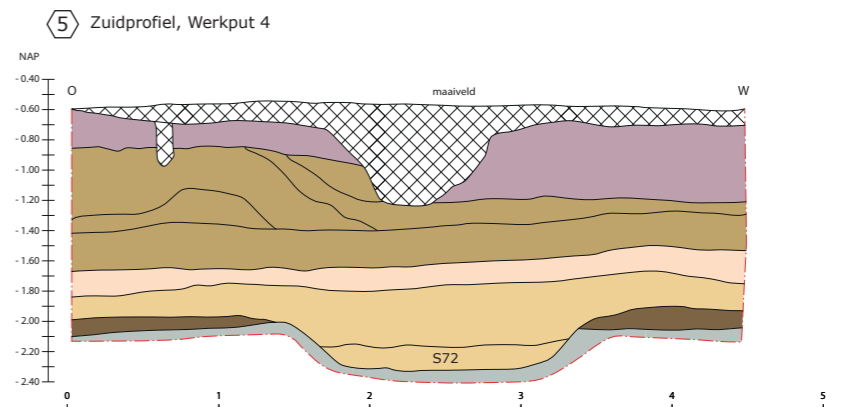
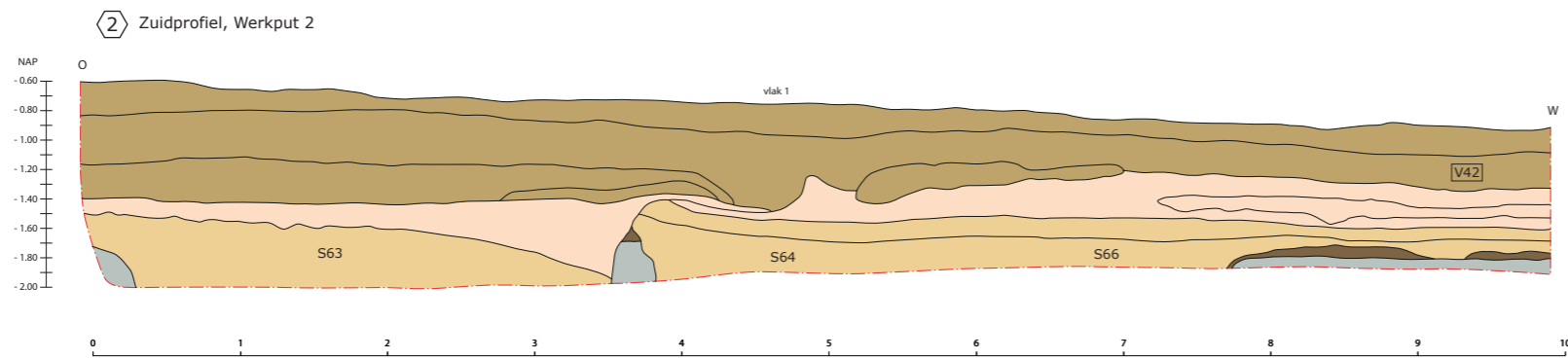
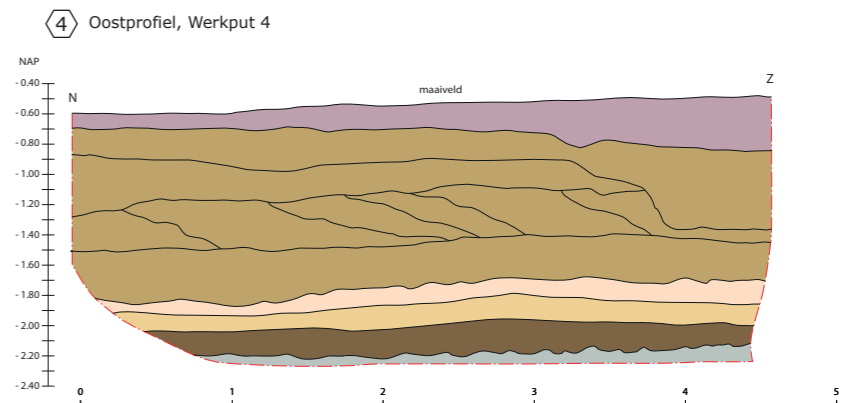
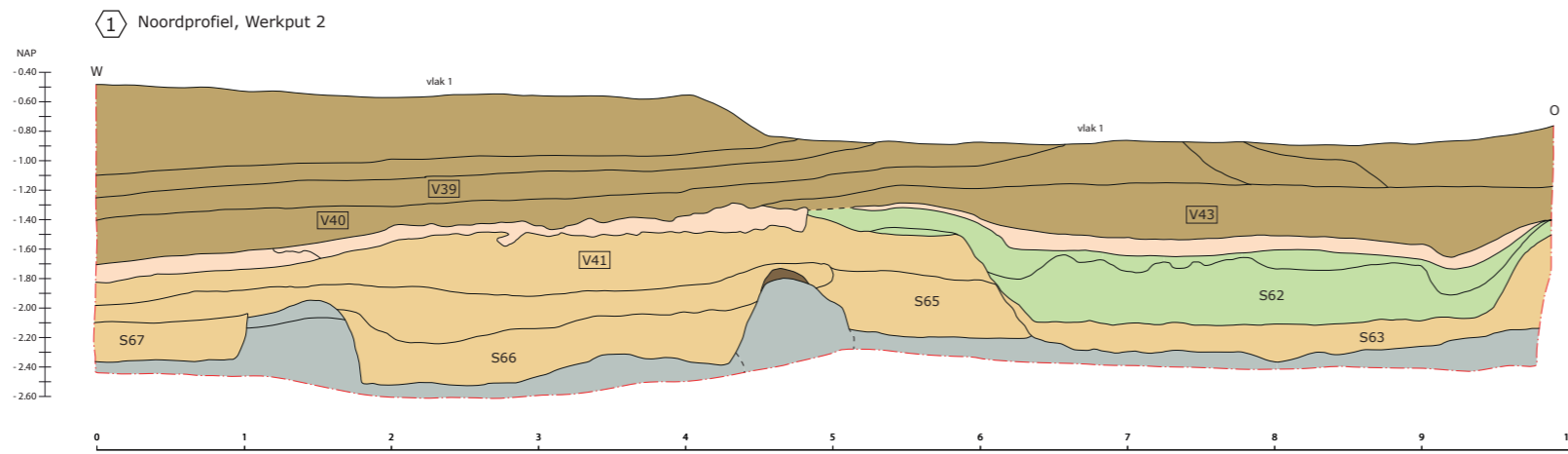
Zwaagdijk-Oost, Zwaagdijk 196
 Project 444
 Fasering: D.M. Duijn
 © Archeologie West-Friesland

Archisnummer 4030165100
 Schaal 1:100 (A3)

S50	spoornummer		natuurlijke bodem		sporen 14de-15de eeuw
V41	vondstnummer		bodem Prehistorie		ophoging 15de eeuw
1	profielnummer		12de-13de eeuw		ophoging ná 1500
			egalisatie 14de eeuw		verstoorde bovenlaag

Bijlage 7		Profielen	
Zwaagdijk-Oost, Zwaagdijk 196		Archisnummer 4030165100	
Project 444		Schaal 1:50 (A3)	
Fasering: D.M. Duijn			
© Archeologie West-Friesland			

ISSN: 2210-4364 (print)
ISSN: 2665-9387 (online)